NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXVII. ÉVFOLYAM. 1906. JANUÁR—FEBRUÁR. I—II. FÜZET.

GYÖRGY ALADÁR.

1844—1906.

A magyar közmivelődésnek és a magyar közjótékonyságnak nagy halottja van. Január 16-án örök álomra hunyta le szemét György Aladár, kinek lángoló hazaszereteténél és a nemzeti kultura, a tudomány és az irodalom iránt való nagy lelkesedésénél is nagyobb volt a szenvedők és szerencsétlenek iránt való részvéte s kinek jelentékeny tudományos irodalmi munkásságánál is mélyrehatóbb volt a közjótékonyság terén kifejtett áldásos, önzetlen tevékenysége.

Ravatalánál ott állottak csaknem összes tudományos közmivelődési vagy közjótékonysági intézményeinek képviselői s elhalmozták koporsóját a hála és kegyelet virágaival, mert mindenik egyesületünk elsőrendű munkását, a legtöbb alapítóját vagy felvirágoztatóját gyászolta benne.

És a gyászoló rokonok, jó barátok és tisztelők nagy serege között, kik nemes élete felemelő példáját kegyeletes emlékül őrizik szivükben, ott állottak ravatalánál sokan, akik minden hivalkodástól ment jótékonyságát élvezték. Hány szegény tanulót segitett úgyszólván erején felül, hányat juttatott álláshoz, hány lesujtottat vigasztalt meg és hány lankadót buzdított eredményes munkálkodásra: ki tudta valaha számon tartani? de koporsójánál mindenki megilletődve érezte, hogy György Aladárt az emberszeretet magasztos munkájában nem multa felül senki.

S abból az őszinte nagy gyászból, mely az ő koporsóját körülfolyta, jogosan vették ki részüket a magyar tanítónők és óvónők, kiket atyai gyöngédséggel szeretett, gyámolított, munkára buzdított.

A női munkát senki sem becsülte meg jobban, mint ő: a «Mária-Dorothea egyesület» és «Kisdednevelők orsz. egyesülete», melyeket ő teremtett meg, tanúskodhatnak a mellett, hogy tettel és tanáccsal ott állott mindig az egyesületek és az egyesületi tagok jóakaratú támogatására.

Megilleti a gyász a tanítókat, tanítónőket s minden kulturális intézményünket, de megillet minket is, kik folyóiratunk önzetlen jó barátját, kezdettől fogva buzgó támogatóját és szeretett munkatársunkat vesztettük benne. Előttünk is, mint annyiak előtt, kik munkásságát látták és megértették, mindenkor tisztelt és áldott lesz emlékezete!

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

AZ ÁLLAMI GYERMEKVÉDELEMRŐL.*

I. Az állami gyermekvédelem rendszere.

Une loi d'humanité est le progrès social. *Henry Monod.*

Magyarország gyermekvédelmi rendszerét óhajtom bemutatni. Röviden, tömören.

Ez a rendszer rövid négy évnek munkája. Új alkotás ez, mely még nem hatotta át társadalmunk élő szervezetét. A társadalom még nem tud róla. Nem ismeri fenséges, egyszerű rendszerét, amit sejt róla, az balhit, amit tud róla, az balvélemény.

Hisz ha ismerné, hisz ha tudná, vajjon nem lenne e egész Magyarország egy egységes, hatalmas, küzdő, diadalmas tábor, melynek zászlóján felirva lenne: «Küzdjünk a gyermekért!» A jelszavunk lenne: «Mentsük meg a gyermeket, elveszni ne hagyjunk egyet sem, mert az utolsóért is felelősek vagyunk.»

De én nem csudálkozom, hogy az állami gyermekvédelem iránt társadalmunk legjobbjai is oly nagyon tájékozatlanok. A társadalmi evolúciót is a természet törvényei szabályozzák. Egyszerre akarni annyit jelent, mint semmit sem akarni; nem tud aratni az, aki nem vetett.

Előbb meg kell szántani a földet kétszer-háromszor, s azután belevetni a magot. A magról pedig meg van irva, hogy sok hull a sziklára és kiég, sok hull az útra és eltapossák, sok hull a bozót közé és megöli a dudva és ami a termőföldbe esik, abból lakmároznak az ég madarai és ami csirát hajt,

* A Magyar Nőegyletek Szövetségében tartott előadás.

annak a nap melegére, esőre van szüksége és csak akkor adja meg százszoros terméssel a munkás nehéz verejtékének jutalmát.

A gyermek minden nép, minden korszak gondozásának kedves tárgya volt. Még az ókorban is, melynek világát mi a középkor szemüvegén át sokszor hamis világításban látjuk. Így csak példaképp említem, Egyptomban nem ismerték ezt a fogalmat «fattyú»; nem nézték becstelennek; a természetes anyaság gyalázatát nem ismerték. Az az anya, ki gyermekét megölte, büntetésből kényszeritve volt három nap, három éjjel karjai között tartani halott gyermekét. A temetési szertartáshoz tartozott, hogy a halottat a templomba vitték, s itt folytatták le az örök biró előtt jelképiesen az önigazolás processzusát. Egyik ily önigazoló kijelentés így hangzott: soha sem vontam el a tejet a csecsemő ajkaitól.

A zsidó felfogást ismerik, sok sok erre vonatkozó adat van a bibliában, nincs helye annak, hogy ezeket részletezzem. Igaz, hogy igen sok ókori nép elvadultságában a gyermekáldozatok förtelmeit űzte, mint a chaldeusok, az ammoniták és különösen a karthagoiak, igaz, hogy a Taygetos szégyenfoltja a görög műveltségnek, igaz, hogy a római fatri a potestas túltengése hatalmat adott az apának a gyermek élete fölött, mert a gyermeket születésekor a magáénak ismerhette el, vagy visszautasithatta, de azért a gyermek a családban, a törzsben erőt, hatalmat jelentett; szerették, megoltalmazták.

A kereszténység első századaiban még nem birták kiirtani a pogány világ kegyetlen felfogását. A roueni zsinat a IX. században elrendeli, hogy a szülők, ha gyermekeiket eltartani nem birják, adják a papoknak. A szegényügy szervezete hatalmas volt akkor, nem ismerte az alamizsnát, hanem aki segélyre szorult, azt mint a hitközség családtagját állandó segélyben részesitették mindaddig, mig arra rászorult. Diakonjaik, diakonisszáik voltak, a püspök kezei voltak ezek, kik a jótékonyságot gyakorolták. Inségben még a templom szent edényeit is szabad volt eladni, csakhogy a szegényeken segítve

legyen. Sajnálni való, hogy a magasabb morál túltengése a társadalmi életből kitaszította a természetes gyermeket. Végre Milanóban megnyílik az első lelencház a 787. évben, majd 1198-ban III. Ince pápa az Ospendale di santo spiritu lelencházat alapítja forgóláda-rendszerrel, mely rendszer századokon keresztül volt a családi visszaélésnek, gyermeksikkasztásoknak, gyermekhalandóságnak tenyészágya. Ezek a lelencházak azok, melyek mindegyikére rá lehetett irni azt a lesújtó mondást: «Ici on fait les enfants mourir.» Ezek a lelencházak azok, melyek az erkölcs miatt erkölcstelenség által akartak küzdeni.

A senki gyermeke évszázadokon keresztül valóban az a mag volt, mely a dudva és bozót közé esett, megfojtotta, megölte az elfogultság, a gyűlölet, a megvetés, a társadalmi előítélet. A senki gyermekére az volt a legnagyobb szerencse, ha édesanyja (mily furcsán hangzik e szó) elpusztította amint megszületett, megölte csecsemőkorában és nem engedte világ csúfjára nyomorultan élni, megvetve mindenki által, ütve, verve, nyomorogva egy oly világban, mely fukar volt iránta szeretetével, adós maradt részvétével.

A mai tisztult erkölcsi felfogás az államélet megnyilatkozásában mindinkább erősbödő érdeklődéssel fordul a gyermek felé. Az összes államok sociálpolitikai törekvései első sorban a gyermek megmentését tették feladatukká. Alig van év, hogy egy-egy állam újabb gyermekvédelmi akciójával a nagyvilágot meg ne lepje; nincs év, mely meg ne hozná a humanizmus kertészetének termését, hogy bizonyságot tegyen annak igazságáról, amit a nagy francia Monod jelentett ki: «Minden humanisztikus törvény társadalmi fejlődés, vagyis a civilizált állam kell, hogy kulturállam legyen.»

Ha a gyermek iránt ápolt érzelmi motivumokat — hogy modern szólamot használjak — kikapcsoljuk, mely indító okok azok, melyek az államokat ily lázas munkásságra serkentik?

A válasz egyszerű.

Ha az állam a gyermeket az élet számára megmenti, a saját háztartásának egy munkástagot szerez, csak úgy, mintha

a földesúr egy ingyen munkást fogadna. Ez a felfogás, hogy így cselekedjék az állam, nem új. A katonai hatalmon nyugvó államok régóta foglalkoznak már gyermekmentéssel. Nerva római császár árvaházakban nevelte katonáit légói számára, Napoleon csak a római császárt utánozta. A jancsárok katonai rendjét egy császár, Urkán és egy pap, Hadzsi Beghtas alapították. IV. Lajos pedig jónak látta a gyermekvédelmi elvnek keresztény præmisáját kiegészíteni, midőn e kijelentéshez: «A keresztény szeretet megköveteli a lelencek támogatását», hozzáfűzte: «kik egyszer az államnak hasznára lehetnek». A gyermekvédelem tehát az államnak *közgazdasági* érdeke.

Ha az állam a gyermeket meg nem menti és az meghal, szerencse ez az államra és a gyermekre egyaránt. Egy kis sírhalommal több van, behorpad az is — végeztünk vele.

De ha nem hal meg? Ha inségben és nyomorban, a társadalom legmélyebb mélységében, elzüllött emberek társaságában serdül fel, ha senki sem részesíti a szerető szív nemesítő érzésében, ha környezetében csak a bűnt, csak a feslettséget, csak a nyers ösztönöknek durva kitöréseit látja, mi válik, mire felserdül az ilyen gyermekből? Elkezdi kóborlással, azután lop, azután betörésekből él, azután megtámadja az embert, míg végre a fegyházak magasabb nevelőiskoláján elméletileg kiképezve, megérlelődik a rablógyilkosságra és akasztófán fejezi be nyomorult életét. Ki itt a bűnös? Az állam-e? A társadalom-e, avagy mind a kettő?

A gyermeknek tehát a becsületben megtartása az államnak *erkölcspolitikai* érdeke.

Hátra van még egy nagy érdek, s feldobban a szivünk, ha erre gondolunk. Ezt önök birálják, ez az az érdek, mely érvényesülni akar mindenütt és mindenben, ez az állam *nemzeti, politikai* érdeke, mely a magyar nemzeti erőt fejleszteni akarja.

Az állam gyermekvédelme tehát nem egészségügy, több annál, nem közigazgatási ügy, mert ennél mélységesebb, nem rendészeti ügy, mert meghaladja a prævenciót; az állami gyer-

mekvédelem mindannyi és több mindannyinál, ez társadalompolitikai ügy, mely a társadalmat mintegy egységes családnak tekinti és minden családtagról gondoskodni kíván. Kié a gyermek, kérdi az állam? A senkié! Akkor az enyém és én gondoskodom róla!

A természetben azonban mindennek megvan a maga törvényszerű sorozata. Virágfakadáskor nem szedhetünk gyümölcsöt, a megfagyott talajba hiába akarjuk bemélyíteni az ekevasat, meddő kisérlet az, meglátni valami jót a külföldön haza hozni és azt hinni róla, hogy az, ha haza hoztuk, már minálunk is tenyészni fog. A társadalomnak fokról-fokra kell emelkedni a civilizációban, a civilizációt nem adják ingyért, azt nem lehet készpénzen megrendelni, csak úgy nem, mint a tudást. Sokszor történt meg, hogy a hódító nép olvadt bele a hódított népbe, ha ennek műveltsége amazénál erősebb volt.

A mi gyermekvédelmi rendszerünk sem pattant ki egyszerre, mint Athene Zeus fejéből, fokról-fokra küzdöttünk ezzel is, míg odáig eljutottunk, ahol ma állunk és még ma sem állunk annak a tetőfokán, aminthogy a népek tökélyesülésének sincs határa, nincs tökéletes semmi itt közöttünk, mert csak kettő van, amit tökéletesnek tudunk, s a kettőnek fogalma oly rokon: az Isten és a szeretet.

Ha előre akarunk nézni, vissza kell tekintenünk, ha tudni akarjuk, hogy mik vagyunk, azt is kell tudnunk, hogy mik voltunk. Nézzük tehát, miből fejlődött ki az állami gyermekvédelem?

Rövid leszek, fájdalom, nincs sok mondani valóm.

Van egy, még az 1724. év aug. 22-én kelt királyi rendeletünk, mely szerint minden község köteles a saját szegényeiről gondoskodni, ennél a királyi rendeletnél vesztegeltünk 175 évig és szomorú vigasztalás, hogy 175 év mulva csak ismét ezzel kezdtük. Van községi törvényünk (1886: XXII. t.-c.), mely egyetlen egy szakaszban rendelkezik a szegények ellátásáról, midőn elrendeli, hogy: «amennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya a község szegényeinek el-

látására elegendő nem volna, a község a helyi viszonyokhoz képest gondoskodni tartozik a községben illetékes mindazon szegények ellátásáról, kik magukat községély nélkül fentartani egyáltalán nem képesek».

A gyermekek érdekében az első gondoskodást a közegészségügyi törvény (1876 : XIV. t.-c.) őrizte meg számunkra, nagy köszönettel azonban eziránt a rendelkezés iránt sem vagyunk.

A megneveztem törvény 140. §-a szerint a község «gondoskodik a vagyontalan hülyék, siketnémák, vakok, nyomorékok, lelencek és dajkaságba adottak orvosoltatásáról és eltartásáról.

Tehát megint csak a község nyakába varrja a törvényhozás az ország koldusait, a község nyakába, mely sem intellektuális, sem anyagi erővel nem bir arra, hogy ezt a nagy terhet megbirja és így történt, hogy mindaz a két törvényes intézkedés, a törvényhozásnak ez az atyai gondoskodása megteremtette a «koldulás szabadságának intézményszerű rendszerét, mert a község nemcsak eltűrte a koldulást, mint orvosolhatlan bajt, hanem szükségesnek látta a koldulás szabadságát a szegényügy rendezésének alapelvévé tenni (l. dr. Némethy Károly: A nyilvános betegápolási törvény magyarázata. Budapest, 1899). Mikor uralkodott II. Valentinián császár? 375—394-ig. Ez a császár adta ki az első koldulási tilalmat.

De bekövetkezett a nyilvános betegápolás költségeinek szabályozása iránti törvényt előkészítő mozgalom, melynek eredménye volt a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló törvényjavaslat, melyet az akkori belügyminiszter 1898 május 19-én helyezett a képviselőház asztalára. Nagy és kedves meglepetést szerzett ez a törvényjavaslat a gyermekvédelem minden hivének, mert ennek 3. §-a, melyben fel van sorolva, hogy mily költségek esnek az országos betegápolási alap terhére, a negyedik pontban kijelenti, hogy az országos betegápolási alap fedezi «*a talált, valamint a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított gyermekek után hét éves korukig felmerülő gondozási és ápolási költségeket*», mely költségekhez a törvényhozás a «*nevelési*» költségeket is felvette.

Kit szállott meg az az isteni ihlet, amely ezt a rendelkezést a törvényjavaslat szövegébe felvette, ki volt az a Prometheusz, aki az Istenek oltárára visszavitte az ellopott tüzet, ki rontotta le Moloch-Kronos gyermekirtó bálványait? Ki gyújtott máglyát az angyalcsináló boszorkányhad alá? Talán a szerencsétlenül elpusztult mártyrgyermekek millióinak lelke ihlette meg azt a férfiút, hogy egy ily rendelkezést is felvegyen, annyi azonban kétségtelen, hogy mai gyermekvédelmi rendszerünknek alapját ez az 1898 : XXI. t.-c.-be iktatott állami akarat képezi, ez az a mustármag, melyből az állami gyermekvédelmi intézmény kisarjadzott, melynek áldását ma 26,000 gyermek élvezi.

Nem fogok vesztegelni a nyilvános betegápolási törvény végrehajtásával kapcsolatos intézkedéseknél; a kormány a megneveztem törvényszakaszt úgy hajtotta végre, hogy az állami gondozásba vett gyermekek gondviselését részben az illetőségi községekre, részben két jótékony intézetre, a fehérkereszt országos lelencház-egyesületre és a budapesti első gyermekmenhely-egyesületre bizta.

Az 1898. évi törvényes intézkedés azonban egy új korszaknak csak hajnalt jelentő csillaga volt, nem kellett sokáig várnunk, az 1901. év meghozta nekünk a várva-várt reggelt, meghozta a verőfényes napot.

Mert talán ennél a betegápolási törvénynél vesztegelnénk még ma is, ha az Isten a nemzetnek nem adott volna lánglelkű vezért, aki az ő kormányzatának békés korszakát arra használta fel, hogy a nemzet gazdasági és nemzeti erőforrásaihoz visszavezette az elhagyatott gyermeket.

Ha dicsőséggel halmozzák el azt a hadvezért, aki vérengző harcoknak során a nemzet virágát vezeti az ellenség golyózápora elé, mennyivel nagyobb Széll Kálmánnak és nemes munkatársának, Széll Ignácnak dicsősége, akik az élet virágait mentették meg a hazának, s akik mindegyikéről elmondhatjuk, hogy non mille mille occidit, sed millia millia redempterunt.

Ő róluk valóban elmondhatjuk, hogy neveik be vannak

irva az élet könyvében és akkor, midőn alkotásuk által dicsőséget hoztak a magyar nemzetre, a nemzet fiait örök hálára kötelezték.

A törvényhozás az 1901 : VIII. t.-c. által részben kodifikálta az 1898 : XXI. t.-c. alapján kialakult jogállapotot, részben az állami gyermekmenhelyek intézményének törvénybeiktatása által azt kifejlesztette. Ez a lépés azonban csak fél lépés volt, az egész lépést még abban az évben meg kellett tenni.

Az 1901 : VIII. t.-c. csak annyit mond, hogy a talált, valamint a hatóságilag elhagyatottaknak nyilvánított hét éven alóli gyermekek védelmére gyermekmenhelyek állíttatnak fel és csak az ugyanazon évi XXI. t.-c. mondja ki, hogy az állami gyermekmenhelyekbe felvett gyermekek 15 éves korukig maradnak a menhely kötelékében.

A törvényhozás belátta, hogy hét évig nevelni a gyermeket és azután sorsára bizni annyit tenne, hogy meg kell óvni ugyan a fa virágát a fagytól, de a zöld gyümölcsöt a fáról botokkal kell leverni.

Az 1901. évben alkotott két törvény (VIII. és XXI. t.-c.) lényegében egy törvény, a két törvénynek szakaszai váltakozva sorakoznak egymás után, a későbbi a korábbit mintegy váltakozva egészíti ki.

Foglaljuk össze ennek a két törvénynek a lényegét.

«A talált, valamint a hatóságilag elhagyatott hét éven aluli gyermekek védelmére állami gyermekmenhelyek állíttatnak fel.

«A menhelybe felvett gyermekek 15 éves korukig az állami gyermekmenhely kötelékében maradnak. A hét éves koruk betöltése után az elhagyottnak nyilvánított ily gyermekek az állami gyermekmenhelyekbe szintén felvehetők.

«A menhely falain belül csak a beteg gyermekek tartatnak, a többiek az intézeten kívül, megbizható gondviselőknél, gazdáknál és iparosoknál helyeztetnek el.

«Az állami gyermekmenhelyek fentartási költségeit, vala-

mint az ezekben és ezek közvetitésével elhelyezett gyermekek gondozási költségeit az országos betegápolási alap fedezi.

«A 7—15 éves gyermekek gondozási költségei az illetőségi községet terhelik.

Ezekből a törvényes rendelkezésekből megtudhatunk mindent, de csak úgy, amint hogy tudjuk, hogy a fa rügyében már benne van a levél, a szirom, a gyümölcs. A törvényhozás akaratának kibontakozása abban a szabályzatban történt meg, melyet a belügyminiszter 1903 jun. 24-én adott ki, s 1903 szept. 1-én lépett életbe.

Ezzel a gyermekvédelmi törvénnyel kezdette meg Magyarország társadalompolitikai alkotásainak sorozatát.

A törvény három kardinális alapelven épült.

Az első, hogy az állam minden gyermeknek biztosítja oltalmát, aki elhagyatott. A törvény nem klasszifikál, mint a franciák legújabb törvénye (loi de 27. juin 1894), mely megkülönböztet segélyezett (secouru), raktározott (en dépôt), felügyelet alatti (en garde), végre tulajdonképeni állami (pupilles de l'assistance) gyermeket, mely utóbbiak közé tartozik a talált (trouvé), az elhagyatott (abandonné), a szegény árva (orphelin pauvre) gyermek, végre azok a gyermekek, kiknek atyja bíróság által az atyai hatalom gyakorlását elvesztette, és az üldözött, elhagyatott és züllött gyermek (enfant maltraité délaissé ou moralement abandonné). Nyugodjanak meg, a magyar törvény «elhagyatottnak nyilvánított gyermek» fogalmában, benfoglalva van a francia törvénynek felsoroltam minden kategoriája.

A klasszifikálás soha sem jó, a törvényhozó nem lehet elég óvatos, bármily körültekintéssel jár is el, az osztályozásból egy kategoria mindig kimaradhat. Mi is osztályoztunk, még a nyilvános betegápolási törvény végrehajtásánál is, amely törvényről már megemlékeztem. Itt azt mondtuk: Elhagyatottnak tekintendő minden oly hét éven alóli gyermek, akit *a)* elhagyatva találnak, *b)* a vagyontalan árva, *c)* ki ha ideiglenesen is hatósági gondozásra szorul, *d)* minden oly gyermek, kit hozzátartozói eltartani képtelenek.

A gyermekvédelmi törvény szerint tehát elhagyatott minden gyermek, aki éhezik és nincs, aki táplálja, aki fázik és nincs, aki ruházza, akinek nincs otthona, mely befogadja, meleg ágya, melyben az álom tündéreivel ártatlan lelke rózsás álmait tovább szője.

Széll Kálmán miniszterelnök ezt az elhagyatottság megállapítása vonatkozó rendelkezést így interpretálja:

«Ez oly nagyfontosságú szociálpolitikai elv megvalósítása, melynél jelentősebbet, melynél humánusabbat, melynél liberálisabbat, amelynél a szempontok érdekében célszerűbbet nem olvastam, amellyel nem találkoztam egy külföld országában sem. Széles alapokon koncipiált gondolat ez.»

Nem tagadom, hogy ennek a nagy gondolatnak a gyakorlati életben foganatosítása megenged némi birálatot is, de ez nem a lényegre, hanem az eljárás miként jére vonatkozik. Erről azonban itt ne legyen szó.

A törvény második kardinális alapelve, hogy az állami gyermekvédelem azáltal, hogy a gyermeket elhagyatottság címén azt eddigi kötelékeiből kiemeli, ezeket a kötelékeket nem szakítja el. A gyermek és hozzátartozói között az erkölcsi viszony megmarad. A vérszerű köteléknek ez a megoltalmazása, amelyet a magyar állami gyermekvédelem követ, lényegében eltér a francia törvényben követett felfogástól, mely ezt a köteléket majdnem teljesen szétszakítja. A francia gyermekvédelem a Code civil 340. §. árán épült ki, mely kimondja, hogy: «az atyaságnak nyomozása tiltva van». Ennélfogva a francia gyermekvédelem még ma is ott áll, ahol a forgóláda idejében volt, mert a francia menhely a gyermeket felveszi anélkül, hogy a gyermek eredetét bármely irányban nyomozni szabad lenne. A felvételi helyiségben a következő intelem van nagy betűkkel egy táblára felirva: «Attól, aki egy hét hónál fiatalabb gyermeket mutat be, megkérdezik a gyermek nevét, születése napját és helyét. Erre a kérdésre nem kell választ adni.» Igaz, hogy a tisztviselő figyelmezteti a gyermeket behozott egyént, hogy a gyermek átadása esetében, az mint elhagyatott, az

anyára elveszett, de hisz mi azt jól tudjuk, hogy a legtöbb anya akkor szerencsétlenségének sötét perceiben ezt a kijelentést megváltásnak tekinti, s később mind kevesebbszer jut eszébe gyermekére gondolni, akiről évenként négyszer csak annyit szabad megtudnia, hogy gyermeke él, s még azt sem mondják meg neki, hogy hol és kinél van elhelyezve.

Mint kuriozumot említem itt meg, hogy a forgóládának egy csökevényes szerve működik még mínálunk is, hogy a gyermekvédelmi törekvések diadalmas hadjáratában az őskornak egy emlékével találkozzunk.

Ezelőtt 22 évvel Vécsey fővárosi polgár 400,000 K alapítványt tett egy lelencház céljaira, s annak kezelését a székesfővárosra bízta.

Vécsey ifjúkorában a külföldön járt, s ott ismerte meg a forgóládát, ami neki, hisz akkor a korszellem felfogása ilyen volt, annyira megtetszett, hogy alapítványát ily rendszerű intézmény felállításához kötötte.

A székesfőváros az alapítvány kamatait a budapesti első országos gyermekmenedékhelynek adja ki, mely az alapítvány kamataiból 20 gyermeket gondvisel. Ha az alapítványi helyek egyike megürül, akkor éjjel 12—1 között az intézet egyik ablakában kigyulad a vörös lámpa. Ennek a lámpának a meggyújtását várják sokszor fiakkereken cilinderes urak. Ha a lámpa meggyúl, a gyermekkel az ablakhoz mennek, a csengetyűt meghúzzák és a gyermeket az ablakba teszik. Ezzel a hozzátartozók az ügyet elintézték. A gyermek azonban hozzátartozói iránti összes jogait elvesztette.

Ez intézmény részleteivel, s az ezekből eredő káros következményekkel foglalkozni nem fogok. Csak azt jegyzem meg, hogy a Vécsey-alapítvány 21. pontja így szólt: «A kilépő lelenceket (fiúkat) az apácafőnöknő kilépésük alkalmával, de ezt megelőzőleg is, alkalomszerűleg értesítse a nemeslelkű alapítók azon óhajáról, hogy az intézetben ápolt fiúlelencek a férfikort elérvén, lehetőleg az intézetből kilépett leánylelencek közül válasszanak maguknak feleséget.»

Hogy is mondja Dante: «Ne vesztegeljünk ezekkel, hanem menjünk tovább».

A mi gyermekvédelmünknek alapgondolata maga a gyermek, annak érdeke. A mi rendszerünk nem fogadja be az alakoskodást, az álszemérmet nem honorálja. A mi rendszerünk azt akarja, hogy akkor, midőn a gyermeket állami gondozásba vettük, a gyermekre nézve ne vesszen el semmi, sem vonatkozása szülőihez, sem jogai ezekkel szemben. Az anya és a gyermek elismert hozzátartozója mindig megtudhatja, hogy a menhely hova helyezte el gyermekét, kihez helyezte, mily gondozásban van, panaszait a menhely meghallgatja, ha jogosultak orvosolja és a gyermek kiadatása csak oly egyszerű, mint amily egyszerűn annak felvétele történt.

Igaz, hogy a menhely szabályzata nem engedi meg, hogy a gyermeket maga az anya vegye az ápolási díjak fejében gondozásba, vagyis hogy saját gyermekének legyen nevelőanyjává, de ez a rendelkezés is a gyermek érdekében van.

A szabályzat úgy fogja fel, hogy a gyermek eltartási díjaiból nem élhetnek meg ketten, ez a pénzügyi szempont és úgy fogja fel, hogy az állam bár nem tesz különbséget gyermek és gyermek között, ennek eredete szempontjából, viszont azonban a könnyelmű életnek nem akar állami præmiumot adni. Ez az erkölcsi szempont.

A harmadik kardinális alapelv szó szerint van benne a törvényben, előbb nem hivatkoztam rá, hogy a sok okos rendelkezés között a figyelem el ne kerülje. Ez a rendelkezés szóról-szóra így hangzik: «az állami gyermekmenhelyek oly helyeken állíttatnak fel, hol a gyermekmenhely életképes működését a helyi társadalom emberbaráti tevékenysége megfelelően biztosítja.» Az állam tehát meg akarja osztani munkásságát a társadalommal, ezen az akaraton épül fel az állami munkásságot kiegészítő társadalmi munkásság, mellyel tüzetesen előadásom második részében kívánok foglalkozni.

Az elmondottakból most már megalakíthatjuk az állami gondozásba vett gyermek fogalmát. Gyermek, akit, mert az árva-

szék, mint illetékes fórum, elhagyatottnak mondott ki, az állam vesz gondozásba. Ez a gyermek tehát nem lelenc, hisz nem találták, nem törvénytelen, mert a törvény oltalma alatt áll, nem elhagyatott, mert az állam, ez a mater omnium matrum, minden anyáknak anyja gondviseli, ennek a gyermeknek a neve *állami gyermek*, vagy mint a francia törvény mondja: «pupille de l'Etat», vagy mint az amerikai Egyesült-Államok törvényei mondják: «Childe of the state».

Ez a gyermek születésétől kezdve élete 15. évének betöltéseig akkor kerül az állam gondozásába, midőn életérdeke azt megkívánja. Az élet első 15 évének minden pillanatában kopogtathat a menhely kapuján, bebocsátják. A legtöbb gyermek természetesen életének első 14 napján belül jelentkezik a menhelyben és ez a mi legjobb anyagunk, mert ezt nevelhetjük, ezt idomíthatjuk, ez minden bizonnyal jobb anyag, mint melyet 10—12 éves korában a sarki rendőr állít a menhelybe.

Azt kérdezhetnék tőlem, hogy miért állapította meg a törvény a gyermek állami gondozásának időhatárát a 15. év betöltésénél.

A válaszom az, hogy ez az idő több a kevésnél, de kevesebb a soknál. A 15 éves gyermek még nem birja megállani egyedül az életküzdés harcát, sőt fogékony lelke ekkor van a legnagyobb kisértésnek kitéve. Az ipartörvény tervezete szerint még tanoncéveit sem fejezheti be, katonának be nem állhat, önálló szolgálatot nem kezdhet. Viszont azonban egy 15 éves gyermek már nyerhet oly foglalkozást, melyből életszükségletét kielégíthetjük, a gyámolító oltalmat pedig csak meg fogja adni neki a társadalom, az állami gyermekvédelemnek ez a hatalmas munkatársa.

A gyermekvédelemnek azonban mint tételes intézménynek szervezetre van szüksége, mely a törvényben kijelentett akaratot végrehajtani tudja.

Láttuk, mint alkotta meg a belügyminiszter ennek a gyermekvédelmi rendszernek a szervezetét.

Az állami gyermekvédelem kormányzata a kir. belügyminiszteriumnak ügykörébe tartozik. Maga a belügyminiszter az állami gyermekvédelemnek legfelső hatósága.

A miniszteriumban gyermekvédelmi ügyosztály van szervezve. A miniszternek külső szakközege az állami gyermekmenhelyeknek országos felügyelője.

Középfokban az állami gyermekvédelem igazgatását a menhelyek igazgatói látják el, akik széles alapon szervezett hatáskörben munkálkodnak.

Az állami gyermekvédelemnek legvégső egysége a telep, melynek ügyeit, úgy az igazgatást, mint a felügyeletet tekintve, a telepbizottság és a teleporvos látják el.

Az országos gyermekvédelmi igazgatás a Budapesten és az ország egyes vidékein felállított összesen 18 menhely között oszlik meg.

Magyarország területe már a természet által is egységes, önálló államnak van szánva. Ennek a határait az örök Bölcsesség akkor mérte ki, midőn a még félig cseppfolyó, félig izzó földnek kialakulásának irányt adott. A Kárpátok ívezete egy hatalmas sziklasánc, melynek félbenmaradt gyűrűjét az Alpok foglalják össze. Ezen a hegygyűrűn belül terül el a magyar alföld, ez a rónalapály, ez a hatalmas tengerfenék, mely az ország vízhálózatát lefogta mindaddig, míg a Duna a vaskapunál magának utat nem nyitott. Amint a hegyi patakok a hegységből centripetális irányban futnak az Alföld felé, hogy útközben megőröljék a sziklatömbből leszakított követ, amint ezek lehordják a hegyvidék televényét, ugyanezeket a törvényeket követi az ország ethnikája. A felvidék népe lefelé özönlik az Alföld felé, hogy itt kenyerét, boldogulását megtalálja. A népfölöslegek a szélekből, az ország központja felé raktározódnak, s ez a népmozgalmi hullámvonal az ország fővárosában, melynek népessége 1810-től 1900. évig 60,259-ről 734,165-re szaporodott, tehát 90 év alatt több mint tizenkétszeresre emelkedett, magas hullámoszlopban csúcsosodik ki. Ezek az ethnikai tünetek irányították Széll Kálmán bölcsességét a gyermekmen-

helyek elosztásánál. Az ország határain ívezetben felsorakoztatta gyermekmenhelyeit azzal a rendeltetéssel, hogy ezek a fölösleges, a veszni induló emberanyagot felfogják és az ország belső területére irányítsák.

Így állapított menhelyet a periferiákon Rimaszombat, Kassa, Munkács, Nagyszőllős, Marosvásárhely, Kolozsvár, Temesvár, Szabadka, Pécs, Szombathely városokban.

Így állapított menhelyet a periferiákon belül Budapest, Debrecen, Nagyvárad, Gyula, Arad, Szeged, Kecskemét, Veszprém városokban.

De gondoskodott arról is, hogy ezek a hullámzó embertömegeket Budapest és közvetlen környékéről elhárítsa. Azért a Budapesten felvételre jelentkező tömegeket szintén a vidéki menhelyek felé tereli, hogy úgy a székesfőváros, mint annak közvetlen környéke is a nem természetes túlnépesedés társadalmi veszélyeitől lehetőleg megóva legyen.

Az összes vidéki menhelyeket, a munkácsi és gyulai menhelyek kivételével, melyek kisebb méretben épültek, egyenlő normák szerint építették fel.

Minden menhelynek megvan legalább két kat. holdat kitevő beltelke, mely az épületeken kívül tért enged parkszerű berendezésnek, gyümölcsösnek, zöldséges konyhakertnek.

A menhely épületcsoportja áll: *a)* a főépületből, *b)* a betegpavillonból, *c)* a ravatolozó és boncolóból, *d)* a gondnoki lakásból.

A főépület: egyemeletes, magasan kiemelkedő. Alagsorában van a konyha, kamra, mosókonyha, raktárak, gyermeket kereső nevelőanyák szállóhelye, egyéb mellékhelyiségek. A földszint egyik felét a hivatalos helyiségek, igazgató, gondnok, pénztár, nagy iroda, várószoba foglalják el, másik felében van az orvos lakása, a nagy ebédlő és a mellékhelyiségek. Az első emelet egészen a gyermekeké: 5 csecsemőszoba, 2 ápolónőszoba, 1 betegdajkaszoba, 1 temperálható koraszülött-szoba, 2 nagyobb gyermekszoba, 1 műtőszoba, fürdők és fürösztők sorakoznak ebben.

A betegpavillonnak 4 egymástól elkülönített szobája van, 10 beteg gyermek befogadására.

A gondnoki pavillon 4 lakószobára van berendezve.

A ravatalozóban van a ravatalozó és a pathologikus anatomiai helyiség.

Egy menhely felépítése és berendezése átlag 200,000 korona költségbe került.

A budapesti menhelyet a belügyminiszter az országos szülő- és lelencházi alapból építi, mely alap kamataival együtt az 1900. év végén 1.087,000 K-ra emelkedett.

Ez az alap az 1815. évben Bécsben elhunyt Sándor István hazánkfiának végrendeleti hagyományából keletkezett.

Az 1793-ban kelt végrendelet a következőképen rendelkezik:

«Ugyanott (t. i. Pesten), az ország közepén, a szegény gyermekek számára, kik a szülőiktől elhagyattatnak, s talált gyermekeknek neveltetnek, egy oly háznak felállítására, mely németektől Findlingshausnak neveztetik, hagyok 5000 forintot.

«Hasonlóképen a szülésháznak (Geburtsham) ott való felállítására rendelek 5000 frtot.»

A nemeslelkű emberbarátnak e kettős alapítványához hozzácsatolták Preis János Ferenc táborszernagynak, Szvoboda Antal hatvani lakosnak, végül Ordody János füzi lakosnak hagyományait és egyéb kisebb alapítványokat és adományokat.

Mindezek az alapítványok ilyképen megtalálják rendeltetésöket, s ha majd a palota felépül, Sándor Istvánnak neve bizonnyal időtlen időkig márványlapon fogja hirdetni a kegyeletes alapítónak emlékét, akinek magasztos nagy gondolata 112 évvel ezelőtt már előttünk járt és a szerencsétlen, elhagyatott gyermek sorsát boldogabb korszak felé irányította.

A budapesti menhely tervei már szintén elkészültek, annak kiépítése ez év őszén megindult. Ott fog állani az üllői-úton, a Ludovika-akadémia és a népliget között. Lesz kétemeletes igazgatósági épülete, belgyógyászati pavillonja, gr. Almássy Dénesné, Károly Ella grófnőnek édesatyja, gróf Károlyi Tibor emlékére tett kegyeletes alapítványából épített és berendezett

sebészeti pavillonja: a heveny fertőző betegek pavillonja. Többi építményei a gazdasági épület, a ravatalozó és a pathologikus anatomia helyiségei. A menhely épületei 250 gyermeket lesznek képesek befogadni.

Az elmondottakból is kiviláglik, hogy a budapesti menhely nagyszabású állami intézet lesz, méltó az országhoz, arra a négy pólyás cimerre, mely homlokzatát ékesíteni fogja.

Ennek a menhelynek fogja feladatát képezni:

1. hogy a gyermekvédelmi igazgatásban a gyermek higiéne követelményei szerinti mintaintézet legyen,

2. hogy anyagot nyújtson a gyermekgyógyászat további fejlődésének és a szaktudományos buvárlatoknak.

3. hogy gyermekorvosokat, gyermekápolónőket neveljen.

4. hogy összpontosítsa mindazokat a speciális gyógymódokat, melyeknek együttes berendezése csakis a székesfővárosban, mint a nemzet értelmi erejének és tudásának nagy gyűjtőjében foganatosítható.

Most azonban, midőn már előadtam az ország gyermekvédelmi rendszerét, bemutattam annak hálózatát, hosszú ideje beszélek a menhelyről, önök teljes jogosultsággal kívánhatják, hogy azt mondjam meg, hogy mi is a menhely?

Az állami gyermekvédelem szervezete az állami gyermekmenhely intézményén nyugszik. A menhely intézmény, jogi fogalom, melynek körébe az állami gyermekvédelem foganatosítása tartozik. A menhely egy nagy vidék gyermekvédelmi igazgatásának a középpontja.

A menhelynek, mint központi szervezetnek hármas feladata van:

a) A menhely közigazgatási hivatal. Felveszi a nála felvételre jelentkező vagy a hozzá beutalt gyermeket, azt törzskönyvezi, nyomozza hozzátartozóit, községi illetőségét, megfigyeli testi és lelki képességeit, hajlamait, azokat irányítja, fejleszti. Kijelöli életpályáját, keresi egyéni boldogulását.

b) A menhely ideiglenes szállóhely. Amint a gyermek a menhelybe belépett, már gondoskodást kiván. Piszkos, meg

kell fürészteni, éhes, etetni kell, mezitelen, ruhát kell neki adni, álmos, ágyba kell fektetni. A menhely ellátja mindezekkel. Még nem száradt meg a ténta a felvételi jegyzőkönyven és már a gyermek kimosdottan, jóllakottan ott pihen, édesen alva a fehér nyoszolyán.

c) A menhely gyermekkórház. Így rendeli a törvény, mely azt mondja, hogy a menhely «falain belül tartatnak a beteg, gyenge fejlettségű, különösebb ápolást és orvosi gondozást igénylő gyermekek.

Elmondottak kétségtelenné teszik, hogy a menhely nem az az intézmény, aminek azt a társadalom legnagyobb része magának elgondolta. A menhely nem bölcső, de nem kisdedóvó, nem árvaház, mint sokan hiszik, a menhelynek tárvanyitva a kapui, mint a vasúti pályaudvarnak, a menhely vendéglátó, de nem vendégmarasztaló, a menhely valóban olyan, mint a pályaudvar, az egyik vonat hozza a gyermeket, a másik viszi, s a menhelyben csak addig marad, míg nem áll elé az a vonat, mely őt tovább vigye.

Mert a menhely mint ideiglenes megszálló áldás a gyermekre, mint állandó lakás azonban halál.

Az emberi részvét már régen épített palotákat a szegény gyermeknek és megtöltötte azokat az élet ártatlanaival. A szív munkáján azonban nem volt áldás. Halál úr megrontotta az élet termését, a virágok elhervadtak, elhaltak. A tudomány kiderítette, hogy a kisded minden testrésze által fertőz és fertőzhető. Annak a kis tüdőnek sok és jó levegő kell. A földmíves ember gyermeke kevés húson és sok barna kenyéren táplálkozik és mégis mily erős ez a falusi gyermek! Igaz, de ne feledjük, hogy ez a gyermek egész napját ottan tölti a libalegelőn, a füzesek alatt, a szántóvetők között, ott süti őt a kalászt érlelő forró napsugár. Egész napon át teli tüdővel szívja magába az anyaföldnak illatos lehelletét. Mindannyi egy-egy kis Anteusz.

Azért kell a gyermeket rögtön sietve falura kiküldeni, amint lehet. Citó! Citó!

Tehetjük. A magyar királyi államvasútaknak 14,500 kilométert kitevő vasúthálózata ingyen szállítja az állam gyermekét s külön kocsit bocsát neki és kisérőinek rendelkezésére.

A száguldó gőzparipán a gyermek szerencsésen megérkezik a telepre.

Mi a telep?

Az a község, melyben állami gyermek gondozásra van kiadva, a menhely telepe.

A telepeket a menhely a székhelyét környékező községekben szervezi. A telepek alapításánál az igazgatót nem köti határ. Ha megtellett az egyik község, kisugárzó vonalban tovább indul a periferiák felé és halad mindaddig, míg a vele szomszédos menhely rajzási körzetét el nem éri. Az igazgatónak tudnia kell, hogy egy telepen hány gyermeket helyezhet el. Neki ugyanis óvakodnia kell attól, hogy oly telepeket létesítsen, melyek lakossága ex professo mintegy kenyérkereseti jelleggel foglalkozik gyermektartással. A gyermekkihelyzés kriteriuma, hogy egy községben csakis annyi gyermeket helyezzünk el, mint amennyit a telep községének társadalma nemcsak befogadni, hanem magába felszívni is bir. Mert az állami gyermekvédelemnek éppen az a célja, hogy a gondjaiba vett gyermekeket a helyi társadalomban végérvényesen elültesse.

Azt mondja Ruskin: «A nemzetek hű története nincs megirva az általuk viselt háborúkban, hanem meg van irva az egyes családok életében.

«Az állami gyermekmenhely falain belül nem tartott gyermekek rendszerint az intézeteken kívül megbizható gondviselőknél, első sorban gazdáknál és iparosoknál helyeztetnek el.»

(Folytatjuk.)

Budapest. *Ruffy Pál.*

VISSZATÉRÉS.

Régi mesének mindig új igazsága marad az, hogy mikor az ismeretlen ország felé törekvő fiatal dalia mindig csak azoktól a magához hasonló, lelkesült remélő, vágyódó arcú vándoroktól kérdezősködött arról az ismeretlen országról, ahova azok maguk is csak most igyekeztek az erdő ősz remetéje bizony igazat mondott neki ebben a szóban: «Azoktól az itt-ott elkomolyodott, megcsalódott, de már le is higgadt vándoroktól se röstelj valamit megtudakolni, akik nem veled együtt mennek, hanem szembe jönnek reád, mert azok már vissza is tértek onnan.»

A nevelésügynek, az iskolai tapasztalatnak számtalan dolgával vagyunk így, ha például valami eredményre nézve igazi kritikát akarunk hallani; jó megkérdezni olyanokat is, akik valamely irányt már követtek egy bizonyos ideig, de aztán meg is tértek már onnan, csalódással, vagy legalább is okulva. Mikor mostanában el-elmegyek valamelyik érdekekesebb londoni iskolába (vagy még inkább valamely nagyobb vidékibe, mert hisz a legfontosabb bennlakó intézeteket mind kitelepítették már Londonból), az elém álló egyes tényekből, tapasztalatokból az szűrődik le előttem, hogy ime, a jelen napokban valami nagy *visszatérés* folyamata megy végbe előttünk. Visszatérés van az angol nevelésben sok mindent illetőleg; az általános irányokban csak úgy, mint sok apró részletben. Az alábbiak természetesen nem egy intézet körén belül mutatkoztak mind, sőt nagyon különböző fokú, rangú iskolákban, de talán épen annál meggyőzőbbek arra nézve, hogy ezek a visszatérések, (egyes túlzások követésétől való megtérések) megvannak a levegőben mindenütt.

Nagy objektivitással, az igazi, önmagát is megmosolygó angol humorral mondta a közoktatásügyi miniszternek, Lord Lansdowne-nak egyik legtapasztaltabb tanácsosa előttem, hogy: «Tudja, mi angolok olyanok vagyunk a próbálkozásainkban, mint azok az ólommal kiöntött bodzabélbabák, sokszor egyenest fejjel lefelé állunk ki a porondra, minden kitervelt rendezer nélkül; azért végtére, hála Istennek, azt mondhatom, rendesen talpra állunk, de addig elég sokat bukfencezünk és akinek nincs türelme, hogy a bukfencezésünk végét kivárja, az csak a képtelenséget látja a kisérletezésünkben. De hát mi azt hiszszük, hogy kisérletezni elméletben, papiroson nem lehet; azt künn a tettek porondján nem lehet csak végrehajtani.»

Hogy az általános irányok túlhajtásaival kezdjük, említhetnénk először is azt, hogy Anglia az utolsó 39—40 esztendőben már-már csaknem egyoldalú erőfeszítéssel kezdett a reáltudományok terén haladni. Csupa villamteleppé, vegyi laboratoriummá, gépcsarnokká kezdett válni minden. Nagy embereik e téren támadtak, sokkal inkább, mint pl. irodalmi téren; ifjúságuk virága leginkább ez ilyen irányú tanulmányokat választotta s a klasszikus nevelés kezdett a háttérbe szorulni. Persze, hogy mindezekben melyik az ok, melyik az okozat, azt fejtegetni nem érünk rá, de az nem is fontos, mert hiszen az, hogy egy-egy nagy elme miben tűnjék ki s mivel vigye előbbre az emberiséget, úgy is mindig függetlenül fog történni minden emberi beavatkozástól, mert az az Istenség újjmutatására történik; azt azonban belátták az iskolák itt, hogy amikor ezren és ezren már szinte kicsinyléssel kezdenek nézni mindent, ami *nem* reáltudomány, ott az általános, a tömegre szóló nevelésnek jóformán ellensúlyt kell már vetnie a mérleg másik serpenyőjébe.

Ahol egy év alatt 1.149,216 fontot (tehát 25-ször annyi koronát) költöttek technikai nevelésre, mint az angol királyságban, ott ez érthető is. Irodalmi kort nem igen élnek, és nem tudom, az egyetemek, sőt a magasabb fokú leányiskolákban is a sportoknak csaknem túlerőre kapása, eszközből céllá változása is nem magyaráz-e meg ebből valamit. A csolnak-, cricket-,

football-versenyre készülve, a training alatt álló fiatal bajnokok, ha együtt vannak az egyetemek ebédlőiben, társalgóiban, bizony elméletben akkor is «húznak», «rúgnak» és «ütnek»; ha különböző evezők és méták érdemeit inkább vitatják, mint az irókét s jobban érdekli, hogy a «Champion» vagy a «Grace» labda szárnyal-e magasabbra, mint az, hogy ugyanezt Shelley teszi-e inkább, vagy Browning a poéták közül.

De egy szót sem szabad szólnunk ez istenáldotta sport ellen, amely az angol ifjúságot acélos, hatalmas nemzedékké neveli s kiszabadítja a kávéházakból, orfeumokból, a leányokat meg a végnélküli zsurozásból; épen csak annak kell örülnünk, hogy immár az irodalmi leckék, a klassikusok olvasása is kezd megint valamivel több térhez jutni.

Ez nem is annyira a magasabb fokú iskoláknál lepett meg, ahol végre már az egész tanterv magasabb stylje is megmagyarázza ezt, mint inkább az olyan alsóbb fokú és egyszerűbb iskolákban, mint pl. a Provided School-okban (előbb Board Schoolnak nevezték, amíg a népszerűtlen Education Bill nevű törvényjavaslat ki nem vette a nevelésügyet a Scholl Board nevű hatóság kezéből). Ott, ahol a növendékek bizony egyszerű nép-osztályokból kerülnek ki (hiszen mind ingyenes tanulók!) végig hallgattam több, tisztán «olvasási» órát. Shakespeare Julius Cæsarjának, Coriolanusának, János királyának egy-egy jelenete van felvéve a könyvükbe; ezt olvassák el; de többször egymásután, jóformán úgy, hogy az egész osztályon végig megy. Ezek 12 éves leányok voltak. Ha 13—14 éves korukban kimaradnak végleg az iskolából s munkába mennek, legalább valamit már olvastak ilyent is; — ha meg pl. ösztöndíjjal átmennek valami magasabb fokú iskolába, akkor sem jelent veszteséget az olvasmánynak koncentrikus körben való kibővítése.

Az angolszász fajnak szüksége is van arra, talán jobban, mint másnak, hogy a *szépnek* kultuszát támogassák, erősítsék benne, mert míg gondolkozó, kutató intelligenciára erősebbek a latin fajoknál, a szépérzék átlag nem volt oly erős náluk soha. Van a tudásnak is valami olyan szépségi eleme, amelyet több-

ször nélkülöztem az itteni iskolában. Mennyivel *szebbek* például a mi magyar iskoláink történelmi leckéi. Milyen szép, szines történelmi képeket kaptunk mi otthon magyarázat közben, míg itt mennyi adat, mennyi dátum és milyen kevés — hatás a kedélyekre. Otthon sokszor vehettük észre az iskolákban, hogy átlag közepes, gyönge tanulók is a történetben, mégis elég jól helyt álltak, mert megkapta a lelküket; míg az angol leányt a történet sokszor untatja, a minek csakis a hibás tanterv az oka. Az iskolából rég kimaradt, de magukat ma is folytonosan művelő, értelmes nőktől hallottam, hogy: «I used to be dreadfully bored by history.» (Mindig iszonyúan untatott a történeti lecke.)

Volt aztán az angol nőnevelés irányának egy másik túlzása is a lemult pár évtizedben. Részint a gyári élet, részint a nők magasabb képzése bizony túlságosan elvonta a leányokat a háztartással való minden összeköttetéstől. Teljes lehetetlenség volna itt kimerítenünk azt, hogy a női munkaerő értesítése és a családok vagyonosodása szempontjából milyen fokig egészséges és hasznos törekvés a nőnek a hivatalos foglalkozás terére való vezetése; ezer és ezer esetben tény, hogy a nők tizszer, húszszor többet kerestek családjuk részére más munkával, mintha csupán főztek, takarítottak volna; mindazok az óriási eredmények, amelyeket a *working woman*, az új század e tiszteletreméltó alakja elért, sokkal meggyőzőbben beszélnek, semhogy ellene józan ésszel szót lehetne emelni; de arról mindig meg kellene emlékeznünk, hogy vajjon az a leány, akivel a nevelés egy-egy hibás iránya épen csak elfeledtetni, elhanyagoltatni tudta a közelebbi kötelességeket; vajjon meg volt-e áldva *minden esetben* olyan képességekkel, hogy pl. hivatalnokká, művészszé, iróvá legyen s a maga sokkal jobban fizetett munkája egy részéből könnyen tarthasson cselédet a háztartási munka elvégzésére. Ez persze nem volt így. Az igazi nagy tehetség nem szabály, csak kivétel. Már most aztán kivenni a nő kezéből azt a munkát, amelyre képes s odaállítani az elé, a mire képtelen, ez nagy hiba. S ez nem egyszer meg-

tört. Mondjuk 13—14 éves koráig tanult az egyszerűbb osztály leánya mindent, ami csak kívül esett a házi élet körén; aztán talán elment gyári munkás-leánynak és simított kaucsukot, hajtogatott doboznak való lemezpapirost, vágott gomblyukat a cipőbőrökön 3—4 évig; akkor azután férjhez ment, hogy *háziasszony* legyen! A háztartás elemeinek minden ismerete nélkül.

Hej, mikor én itt az angol munkások ivásának keserű kérdését hallom, sokszor gondolok reá, nincs-e annak, hogy a munkás a jól kivilágított korcsmába megy földerülni, melegedni, valami magyarázata ott is, abban a sokszor bizony kezdetleges, gyarló házvezetésben, aminél jobbra nem is igen lehet képes egy szegény asszony, akit elszakítottak ennek a munkának a gyakorlatától, míg az *előkészület* lett volna s akit az élet aztán csak akkor lökött bele hirtelen, mikor már készen kellett volna rá lennie.

Nagy visszatérés van most ezen a téren is, hisz ime, a háztartási iskolák egyre szaporodnak, azonkívül minden népiskolában már 10—11 éves leányok is nyernek Domestic Economy leckéket s igazán szép eredménnyel dolgoznak. Viszont a nagyobb leányok, kik már munkát vállaltak a gyárakban, sokan közülök már el vannak jegyezve, azok meg az esti háztartási kurzusokban tanulnak meg minden szükségeset. Mikor ezt a munkát látom itt, olyan jól esik a magyar asszonyokra gondolnom, akik valami velük született egyensúly-érzékkel mindig meg tudták azt tartani, hogy a világ minden haladása, emancipációja sem sülyeszthetti le egy igazán eszes, művelt nő lelkében annak a gondolatnak fontosságát, hogy a háza, a szeretteinek fenntartott otthon mindig joggal követeli az ő gondoskodásának egy részét.

A munkaerő értékesítésének, a családi vagyon szaporításának egészséges, becsülendő vágya volt az, ami az angol nőt kivitte a közmunka harcmezejére, de be kellett látniok, hogy távolabbi kötelességet teljesítenünk csak akkor lehet sikeresen, ha a közelebbi már be van töltve; különben olyan a munka, mintha az emeletet akarnánk építeni, mielőtt a földszint fel volna rakva.

Előbb legyen a családok minden tagjának élete, ellátása rendben, akkor azután, ebben az egészséges légkörben megedzve, indulhat a család minden tagja, ha tetszik, egyéb kötelességek teljesítésére, de elhanyagolt otthonokból munkaképes családfő sem, gyermek sem indulhat ki az élet munkájára.

A tanítás részleteiben is sok helyütt látom a túlzások felismerését.

A South Western Polytechnic Instituteban, ebben a hatalmas intézetben, ahol a praktikus pályákra olyan gyönyörüen oktatnak, hogy mire az ember végig járja, tapéta rajzoló, házdiszítő, fényképész, vegyész és kőfaragó egyforma lelkesedéssel szeretne lenni, ott mondta az egyik igazgató, hogy a nyelvtanulásban úgy belelovalták egymást az iskolák abba, hogy: «nem kell nyelvtan, csupán beszédgyakorlat kell!» hogy bizony túlzásba mentek; olyan czélra, hogy pl. angol kereskedelmi utazó Németvagy Franciaországban boldoguljon, nagyon jó volt a csupán utánzás, előszó meg egy kis olvasás útján való tanulás, de mikor aztán fogalmazásra, irodalmi olvasmányokra került a sor, akkor látták, hogy egy parányi kis öntudatossá tétel a nyelvtan útján csak kell, hiába. Mert hát olyan a nyelvtan, mint a só; maga nem eléggé étel arra, hogy meg lehessen rajta élni, de ha kifelejtjük, mégis csak hiányzik.

Megalkották tehát az olyan kis nyelvtankönyveket, ami épen csak a tanultak összegezésére való s nem egy valódi mesterműve a rövid, világos, praktikus előadásnak . . .

Vagy tizenöt évvel ezelőtt megtermett bizony a secessió a nevelésügyben is. Csak olyan ne legyen az eljárás iránya, jellege, mint azelőtt volt, már érdekesnek, sőt érdemesnek látszott mindjárt.

Elvetették a tisztes, ősrégi palatáblát is például és kimondták, hogy minek tanuljon a gyermek először teljesen más anyagon és más anyaggal írni, mint amilyennel azután fog. Jó, elhallgatott a palavesszők nyikorgása, aminek a hangja nélkül pedig mintha a gyermekkor szimfoniája teljes se lenne és jött tüstént a tinta, meg az irka. A tönkre tintázott kötények, zub-

bonyok miriárdjairól nem szólok (noha az angol szövőipar nagy fellendüléséhez tán annak is volt köze), hanem, ime a lemult héten egyszerre csak fölszedelőzött egy nagy deputáció és elment lord Lansdownehoz hogy — visszakérjék a derék palatáblát. Akárcsak a mocsár népe a fatuskó királyt a mesében.

Mert hát azt mondják, hogy az irások jellege nagyon megromlott az iskolában. A tábláról könnyű volt letörülni a hibás vagy sikerületlen betűt, míg az a tintaírásnál nem megy s a gyermek számtalanszor a maga hibáját másolja le tizszer, hússzor, vagy, ha tintával kitörli a tintát, fokozatosan hozzászokik a rendetlennek, a csúnyának elszivéléséhez.

Minden túlzásra rendesen a legfőbb irányok, törekvések ragadják az embereket a nevelési dolgokban. Ilyen kitünő törekvés volt a természet után való rajzolásnak erős iránya is. Volt valami pezsdítő, valami az igazi, a lüktető élettel összefüggő abban a látványban, mikor az angol iskolában minden rajzórára más és más növendék hozott pl. egy bokréta hóvirágot, kankalint, egy csomó vadgesztenyét levéllel, ősi vadszőlőt, rózsacsipkét, szederbogyót, amit épp az év nyújtott; azt aztán szétosztották és rajzolták. De azok, akik rajztanítással foglalkoznak s bizonyára tapasztalatból szólnak, azt mondják, hogy a forma- és színérzékben még bizonytalan gyermeki szemnek itt-ott legalább szüksége van arra is, hogy színt, formát, diszitmény és minta után *is* lásson, mint olyant, amelyet az övénél fejlettebb szem és kéz örökített meg a számára.

Látni tehát ismét minta-rajzolást *is*. És a szegényebb iskolákban, ahol nem áldozhatnak folyton új drága mintákra nagyon sokat, egy praktikus, egyszerű dolog tünt föl nekem. Tudjuk, hogy a John Morris és Ruskin áldásos ideje óta az olyan mindennapi tárgyakat is, mint az olcsó papirtapéták, butorkreton kelmék, művészek rajzolják tiszta stylben, választékos szín- és formaérzékkel. Az iskolák a tapéta- és butorszövet gyárosok mintakönyvéiből, meg a maradékokból kapnak darabokat s ezek nyomán láttam, hogy nagyon szép rajzokat készitettek. 12 éves leányok osztályában készült a jól ismert

Tudor rózsa, aztán a sárga narciss, a repkény, meg a rózsás rács (trellis and rose) népszerű mintája. Azt mindenesetre megtanulják, mennyire alkalmassá lehet a természetből vett minden fűszál, gally, moha a szépség megtestesítésére.

Előrehaladás, visszariadás nélkül leginkább abban folyik a munka ma is, hogy a nő, ha már dolgozik, akkor aztán minél több olyan pályát nyissanak is meg előtte, ahol szellemi túlerőltetés nélkül és a túltömöttséggel való sanyarú küzdelem nélkül is mielőbb kenyérhez jut; tehát a praktikus pályákat, a melyekről, ha szivesen veszik, majd egyszer szintén szólok. Azt örömmel látjuk, hogy ebből az irányból nem tértek meg csalódottan s ez biztató azokra is, kik ugyanazon az úton valamivel később indultak meg, de akiket ez az út szintén a nemzeti vagyonosodáshoz, következésképp tekintélyhez és hatalomhoz fog vezetni.

London. *Gineverné Győry Ilona.*

A BUDAPESTI ÁLLAMI FELSŐBB LEÁNYISKOLA.*

Mélyen tisztelt Vendégeink! Vázlatosan, röviden, amint az idő, e hely, s ez ünnepség keretei megengedik, szándékozom intézetünk történetének főbb mozzanatait előadni. Nem lesz, amint hogy nem is lehet ez a kép teljes, de mindenesetre elegendő arra, hogy az érdeklődőnek egy-két bepillantás révén a 30 éves mult viszontagságairól tájékozást nyújtson.

Nemzeti kulturánk fejlődésének kétségkívül egyik legfontosabb mozzanata a *felsőbb* leányoktatás ügye. Ez az intézmény, amelynek első tűzhelye intézetünk, a *budapesti áll. fels. leányiskola* volt, ma már 30 éves pályafutásra tekinthet vissza. Harminc esztendő! Szép idő egy ember, de számot tesz egy nemzet életében is. Főkép a mienkben, kik alig valamivel több idő óta szentelhetjük igazán békében időnket és erőinket művelődésünk fejlesztésére.

Harminc évvel ezelőtt, vagy ennél valamivel régebben, hazánkban a nők számára (a tanítónőképzőket mint szakiskolákat nem számítva) a nép- és polgáriiskolánál magasabb tanintézet még nem volt. Egy magasztos gondolkozású, európai műveltségű, széles látókörű, a nemzeti nagyság ideáljától lelke mélyéig áthatott, rajongó lelkű férfiúnak kellett támadnia, aki az intézményt megteremtse.

Ilyen férfiú volt *Molnár Aladár*. Az 1873. évi költségvetés tárgyalásakor, az országgyűlés febr. 25-iki ülésén hívta fel a kormány és az ország figyelmét először eszméjére. «Merem állítani — mondotta — hogy a nőnek ép úgy joga van

* A nevezett iskola 30 évi fennállásának ünnepén tartott előadás.

neveltetését, illetőleg az állam gondoskodását igénybe venni, mint a férfinak. Már pedig hazánkban nincs gondoskodva az olyan leányok kiképzéséről, akiknek családja nem képes külön nevelőnőt tartani, de másfelől magasabb műveltségre van szükségük annál, amit a népiskolában elsajátíthatnak...» A kérdést annál fontosabbnak látja, mert *aki a nőnevelést kezében tartja, az a jövő nemzedék érzületét tartja kezében.* Molnár Aladár mély meggyőződésből fakadó s ennek erejével is ható szavait általános helyesléssel fogadta az országgyűlés. Az eszme közel volt ahhoz, hogy testté váljék. *Trefort Ágoston*, akkori kultuszminiszterben az eszme méltó és hű gondozóra talált. A megvalósítás dicsőségén ketten osztozkodnak. A miniszter felszólítására Molnár Aladár néhány nevezetesebb külföldi leánynevelő intézet meglátogatása után kimerítő s kész tervezetet nyújtott be, melyet a miniszter elfogadván, 1875 aug. 28-án kelt rendeletében *a budapesti áll. felsőbb leányiskola* szervezésével Molnár Aladárt bízta meg. A kidolgozott és jóváhagyott Szervezet értelmében a bp. áll. fels. leányiskola már az 1875. évi okt. 20-án az V. kerületi Cziráky-féle ház II-ik emeletén meg is nyilt. A tanári testület az első évben Molnár Aladár igazgatóból és Károly Gy. Hugó, Berecz Antal és Stetina Róza tanárokból állott, kikhez a következő tanévben Bosányiné Edwards Ellen járult. Az első *Szervezet* az intézet céljául tűzte ki, hogy «benne társadalmunk nőtagjai nemük sajátlagossága és a társadalmi viszonyok által feltételezett oly mérvű általános műveltséget szerezhessenek, amely egyfelől élethivatásukra szükséges és másfelől megfelel annak az általános műveltségnek, amelyet a férfiak saját életcéljaik érdekében gimnáziumi és reáliskolai középiskoláinkban nyerhetnek.»

Ez az első Szervezet a fels. leányiskola tanítási tervét három tanfolyamba foglalta. Az első, az *előkészítő* tanfolyam, megfelel az elemi isk. 6-ik osztályának; azután következik a 4 évre terjedő *középiskolai* tanfolyam, teljesen befejezett tantervvel, s végül a *továbbképző* felső tanfolyam, melynek 2 évre szabott tanterve szintén befejezett egészet nyújt.

Az intézet, minthogy régóta érzett hiányon segített, az első években épen nem, s utóbb is csak alig tudta a jelentkezőket elhelyezni. A középiskolai I-ső és II-ik osztályok mellé már a második évben párhuzamos osztályokat kellett állítani. A tanári testület is szaporodik néhány taggal. Ekkor kezdi működését *Odor Emilia* tagtársunk is, aki azóta mint a hivatására termett tanítónő igazán tökéletes mintaképe párját ritkító buzgalmával, nemes gondolkozásával, fáradhatlan tevékenységével dísze és büszkesége intézetünknek. A régi gárdából kívüle és az igazgatón kívül már csak *Torkos László* szolgál, aki 40 évet meghaladó * tanári működése dacára ma is irigylésre méltó fiatalos erővel, hévvel és lelkesedéssel teljesíti nemes hivatását.

A szépen fejlődő intézetet azonban az 1877/78-ik tanévben súlyos veszteség éri. Molnár Aladár, «az intézet megteremtője és vezérlő szelleme» nem várta be művének befejezését, melyre pedig senki nálánál hivatottabb nem volt, megbizatásáról lemondott, s végképen megvált az intézettől. Megvált tőle, de nevét, érdemeit a tőle megteremtett intézményben hálás nemzete szívében megörökítette. Eszméje ugyanis csakhamar minden irányban megindul hódító útjára. 1877-ben Mármaros-Szigeten és Trencsénben nyilnak meg a felsőbb leányiskolák, melyeket rövid egymásutánban a kolozsvári, lőcsei, soproni, besztercebányai, pozsonyi és temesvári intézetek felállítása követ. Mindez intézetek alapítása még Molnár Aladár terveinek megfelelően történik. Az *ő* eszméje volt ugyanis az, hogy különösen az etnografiailag exponált területeken kell első sorban a női közönség hazafias irányú nevelése által a művelődési kapcsokat megteremteni és fentartani. Ahol magyarul érez, gondolkodik és beszél a nő, hasonlóképen cselekszik ott a család is, amelyek igy megannyi láncszemei lesznek az egységes magyar társadalomnak.

* Tanári pályáját nem nálunk, hanem a budapesti ág. ev. főgimnáziumban kezdte, honnan 1877-ben Trefort miniszter hívta intézetünkhez.

Az 1878—79-iki tanév már *Berecz Antal* igazgatása alatt nyilik meg. Ugyanebben a tanévben kezdi meg működését Révy Ferenc is, a VI. ker. áll. tanítónőképző-intézet tanára egyelőre óraadói minőségben, de már a következő évben véglegesen az intézet kötelékébe lép.

Az 1879—80. tanév új időszakot jelent felsőbb leányiskoláink fejlődésében. Az intézmény új Szervezetet kap, még mielőtt a *régi*, az *első*, a *Molnár Aladár-féle* minden egyes osztályban életbe léphetett volna. Ez az új Szervezet pedig a Molnár Aladár eredeti eszméjétől *eltérést* — egyelőre ugyan látszólag még csak lényegtelent — foglal magában. Molnár Aladár terve 7 éves tanfolyamot állapított meg, az új Szervezet pedig, be sem várva az eredeti terv gyakorlati keresztülvitelét, már *az 5-ik év elején életbe lépett*. E II. Szervezet a felsőbb leányiskolai tanfolyamot hat évben és 6 osztályban állapítja meg. Az I. Szervezet előkészítő, középiskolai és továbbképző fokozatai a II. Szervezetben már csak zárójelben vannak meg. Ha a kettőt összevetjük, lehetetlen ki nem érezni, hogy *a felsőbb leányiskola középiskolai jellege az utóbbi Szervezetben elhalványodik*. Egyébként Berecz Antal ig. és a tanári testület érdeme, hogy az első tanterv némely gyakorlati hiányát megjavítja.

Ezekben az években illustris vendégek igen gyakran szerencséltetik az intézetet látogatásaikkal. *Trefort Ágoston* évenkint kétszer, néha háromszor is meglátogatja kedvelt intézetét, melyet Fülöp szász-coburg-gothai herceg, Tisza K.-né, Andrássy Aladárné grófné, Haynald Lajos, Tanárky Gedeon, Buzogány Áron, Szász Károly, Poór Antal, Zsilinszky Mihály, Ipolyi Arnold és sokan mások is érdeklődő figyelemmel tekintenek meg.

Hosszú életű a második Szervezet sem volt. Az 1883/4. tanévben a felsőbb leányiskolák ismét új *Szervezetet* kaptak, mire alkalmul az a külső körülmény szolgált, hogy a felsőbb leányiskolák szervezetét *a középiskolai törvénnyel összhangba hozzák*. Az új Szervezet az intézet középisk. jellegét annyiban

csakugyan ki is emeli, amennyiben az 5. pontban kimondja, hogy «*az igazgató és tanárokra vonatkozólag az 1883. XXX. t.-c. II. fejezetében foglaltak a felsőbb leányiskolákra nézve is érvényesek*», másrészt azonban épen a tanári képesítés tekintetében enged, amikor kimondja, hogy az alsó osztályokban legalább népiskolai tanítóságra képesített egyének is taníthatnak, s középisk. diplomát csakis a felsőbb osztályok tanáraitól követel. Ezeknél azonban sokkal fontosabb *az* — és épen ebben jelez az új Szervezet dekadenciát — hogy a magyar nyelv és irodalom *minden* osztályban, sőt a II. és III-ikban 2—2 órát veszít, a történelem pedig csak a VI-ik osztályban marad meg a régi óraszámban, míg a többi osztályokban mindenütt 1—1 órával megrövidül. Épen a magyar irodalommal és a történelemmel történik ez, amelyek pedig a női miveltségnek mégis csak legfontosabb tényezői.

Az 1885-iki szeptember 1-je az intézetet már a IV. ker. Újvilág-utcában volt egyetemi épületben találja, melyben az iskola céljainak, igényeinek teljesen megfelelő elhelyezést nyert. A miniszter az egyetemi épületet teljesen az iskola céljai szerint alakította át, bizonyára azzal a szándékkal, hogy benne az intézetnek végleges hajlékot adjon. Nem is sejtette, hogy kedvelt alkotása 9 év mulva már ismét hajléktalanná válik. Ebben az új otthonban, mindjárt az első esztendőben érte az intézetet az a szerencse, hogy a király ő felsége legmagasabb látogatásával kitüntetni kegyeskedett. Berecz Antal igazgató üdvözlő beszéde után a növendékek Hymnus-énekét hallgatta meg a Felség, majd egyes osztályokat látogatott meg s több mint egy órai időzés után magas megelégedésének kifejezése után búcsút vett az intézettől.

Az 1885/86-ik tanévvel intézetünk fejlődésének *negyedik* időszakába lép. Ekkor — fennállásának 11-ik esztendejében — kapja ugyanis *negyedik* Szervezetét. Míg azonban az előbbiek inkább csak tantervi változást eszközöltek, ez a negyedik Szervezet az alapelveket forgatja fel.

Nagyot sülyed az intézmény középiskolai jellege. Molnár

Aladár ideája ugyanis, mint már fennebb mondtuk, az volt, hogy olyan iskolát alapítson, amely a leányoknak — a női nem sajátosságait és speciális igényeit tekintetbe véve — olyan fokú szellemi kiképzést nyújtson, mint aminőben a fiúk a középiskolákban részesülnek. Azért szervezte az előkészítő osztály fölé a 4 évre terjedő középiskolai és a 2 évi tartamú felső továbbképző tanfolyamokat. A színvonalat leszállította a 2-ik és 3-ik Szervezet is, de egyik sem úgy, mint a 4-ik. Ez utóbbi már a felső osztályokat is népiskolai színvonalra szállítja le, midőn kimondja, hogy «az alsó osztályokban legalább népiskolai, a felső osztályokban pedig *polgári* és középiskolai képesítésű tanárok alkalmaztatnak». Leszállítja a követelményeket a növendékkel szemben is, amidőn a *c)* pont kimondja, hogy *a felsőbb osztályba járó növendékekkel szemben nem léphetni fel oly mérvü követelésekkel, mint aminőkkel hasonló korú fiúkkal szemben fellépni szoktak.* Kiválóan figyelemre méltó azonban a Szervezet ama kívánalma, hogy a *tanulás súlypontja az iskolára essék s itt a tananyag annyira feldolgoztassék, hogy otthoni munkául némi átismétlésnél vagy a már jól megtanultaknak egyszerű alkalmazásánál egyéb ne maradjon.* Olyan utasítás ez, amelyet a jó tanítónak ma sem szabad figyelmen kívül hagynia!

Az 1885-ik évi negyedik Szervezet mindössze két tanéven át volt érvényben. Az egyikben átmenetileg, a másikban teljesen — 1887 júl. 7-én új — ötödik Szervezet jelent meg, amelyről millenniumi történetünk azt mondja, hogy a felsőbb leányiskolai intézményt «*teljesen megfosztja eredeti céljától*». És tényleg úgy is van. Világosan kitűnik ez a Szervezet következő pontjaiból: A felsőbb leányiskolák ezentúl *elsőrendűek* (6 osztállyal) és *másodrendűek* (4 osztállyal). A Molnár Aladár-féle felsőbb leányiskola *női középiskolának* volt tervezve, az ötödik Szervezet pedig kimondja, hogy *a felsőbb leányiskolák a középiskolákkal semmiképen sem azonosíthatók.* Ennek a minősítésnek megfelelően a vidéki fels. leányiskolák felügyeletét a tanfelügyelőkre bízza, minek következtében adminisztráció

dolgában a fels. leányiskolák a *népoktatási* intézetek közé kerülnek. Kivételt csak a budap. áll. fels. leányiskolával tesz, mely továbbra is a miniszter közvetlen felügyelete alatt marad. Az új Szervezet ezt a degradációt azzal okolta meg, hogy *gyakorlati szempontok* követelték, hogy a felsőbb leányiskolákat a polgári iskolákkal és a tanítónőképző intézetekkel kapcsolatba hozzák. Ez az összhang azonban a háromfajta intézmény között — mondja intézetünk millenniumi története — nem *volt és nem is lehetett* a felsőbb leányiskolák *eredeti célja*, mert hisz a Molnár Aladár-féle Szervezet határozottan kimondja, hogy a felsőbb leányiskola *nem szakiskola*, nem készít elő (sem közvetlenül, sem közvetve) semmiféle pályára, hanem csupán általános míveltséget nyújt, *olyan* míveltséget, aminőt a férfiak a gimnáziumokban vagy a reáliskolákban nyerhetnek, olyan míveltséget, aminőnek nyújtását a társadalom míveltebb osztályai leánygyermekeik számára megkövetelhetik az államtól.

Ezt a kapcsolatot vagy összhangot a felsőbb leányiskolák színvonala sínylette meg. A másodrendű felsőbb leányiskolák ugyanis egyszerűen polgári iskolákká devalválódtak, az elsőrendűek IV. alsó osztálya pedig azon a címen, hogy befejezett egészet adjon azoknak a tanulóknak is, akik *csak* négy osztályt végeznek, szintén hasonló sorsra jutott, s felsőbb leányiskolára immár csak a fölébe helyezett két osztály emlékeztetett, melynek tanterve azonban a 4 alsó osztályéval jóformán semmi kapcsolatban sem volt. Tünődve kérdi itt az ember: vajjon a felsőbb leányiskolákat azoknak a kedvéért alapították-e, akik *csak* 4 osztályt szándékoznak végezni? Bizonyára nem. De hát akkor miért bontották meg a hat osztályú intézmény egységét? Mert néhol az V. és VI. osztályoknak nem akadt tanulója? Ennek a tanulsága az lett volna, hogy oda *felsőbb* leányiskola nem való, nem pedig az, hogy ott is lesülyesszük a felsőbb leányiskolát, ahol helyén van. Másrészt pedig Molnár Aladár a felsőbb leányiskolákat az általános női míveltség emelése szempontjából, nem pedig azért tervezte

hogy ennek felső osztályai egyesekre nézve feleslegessé tegyék a tanítónőképző 1-ső és 2-ik évi tanfolyamát.

Mi sem természetesebb, mint hogy az annyi Szervezettel módosított, eredeti rendeltetésétől mindjobban eltérített s a másfajta intézetekkel erőszakkal összhangba hozott, illetve összhangba hozni kivánt felsőbb leányiskola ekkor már nem nyújthatta azt a műveltséget, amelyet tőle a közönség méltán megkivánt. A mind érezhetőbbé vált hiányon Berecz Antal igazgató segített, az 1893/94. tanév folyamán felállított *továbbképző tanfolyam* szervezésével. Ez új intézmény célja volt, *hogy oly nőknek, akik a felsőbb leányskola hat osztályának elvégzése után csupán általános műveltségük mélyítése és bővítése végett egy-két évet tanulással akarnak eltölteni, az erre vonatkozó alkalmat megadja.*

Ennek az 1893/4. iskolai évnek legfontosabb mozzanata az intézet vezetésében beállott változás. Berecz Antalt, az intézetnek első perctől fogva tanárát és 14 év óta igazgatóját a vall. és közokt. Miniszter szolgálattételre a miniszteriumba rendelte be s helyét intézetünk élén 1894. jan. 17-én Szuppán Vilmos foglalta el.

Berecz Antal működését méltóbban nem jellemezhetem, mint ha ideiktatom utódának az azon évi Értesítőben róla szóló megemlékezését:

«Berecz Antal nevével szorosan összeforrva látjuk azokat az intézkedéseket, melyek által iskolánk a kezdet nehézségeit leküzdve izmosodott, erősödött, lendületet vett és felvirágzott. Mint működésében utóda, nem lehet feladatom az iskola körül szerzett érdemeit egyenkint részletezni. Eléggé szólnak mellettünk a nagyrabecsülés és rokonszenvnek meleg nyilatkozatai, melyeknek Berecz Antal innen való távozásakor a társadalom, kartársai és tanítványai nevében részese volt; mellettük szól az a szivélyes baráti összhang és egészséges szellem, amely a vezetése alatt volt tanári testületet áthatja s a mely nélkül a vezető tényezők működésükben sikert nem várhatnak. S végre mellette szól maga a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr,

aki Berecz Antalnak az igazgatói s miniszteri biztosi teendők alól való felmentése alkalmával e minőségében tett kitűnő szolgálataiért elismerését nyilvánította. Tanári testületünk, hogy volt igazgatójának emlékét az iskolában külsőleg is megörökítse, 1894. évi január 31-én tartott ülésében elhatározta, hogy Berecz Antal életnagyságú arcképét egy kiválóbb művésszel elkészítteti és az iskola dísztermében Molnár Aladár első igazgató arcképe mellé helyezi. Az intézet növendékeinek szülői körében megindított gyűjtésből 371 frt 50 kr. folyt be az arckep elkészítésének költségeire, ami újabb bizonyítéka azon tiszteletnek és elismerésnek, amellyel az intézethez fűzött családok Berecz Antal iránt viseltetnek.»

Ezekhez a szép szavakhoz ma csak azt tehetjük hozzá, hogy Berecz Antal életnagyságú képe már ott díszlik intézetünk nagy termében, az őt megillető helyen, Trefort Ágoston és Molnár Aladár társaságában, akikkel együtt munkálkodott iskolánk és hazai nőnevelésünk érdekében.

Az 1894. évi nagy szünidőben intézetünk újból helyet cserélt. Az épület lebontása miatt Ujvilág-utcai kényelmes otthonát el kellett hagynia s a Váczi-körút és új-utca sarkán levő III. emeletes bérházba költözött.

Új otthonában az első nevezetesebb mozzanat intézetünk életében hazánk ezer éves fönnállásának ünnepélye, melyet 1896 május 9-én a történelmi nagyszerű eseményhez méltóan ünnepelt meg.

Messze túllépném jelen vázlatos ismertetésem keretét, ha az ünnepély részletes ecsetelésébe mélyedném s így csupán csak annak fölemlítésére szorítkozom, hogy *Szuppán Vilmos* igazgató emelkedett szellemű megnyitója, *Károly Gy. Hugó* költői szárnyalású ünnepi beszédre és a vall. és közokt. Minisztert képviselő *dr. Morlin Emil* miniszteri osztálytanácsosnak a növendékekhez intézett szívhez szóló szavai úgy a növendékekre, mint a szép számban jelenlevő közönségre nagy és mély hatást gyakoroltak.

Részt vett intézetünk az ezredéves kiállításon is, még pe-

dig igen szép eredménnyel. Maga Ő Felsége is azzal fejezte ki legmagasabb megelégedését, hogy *Igen szép!* «Uralkodónk dicsérete», mondja az erről szóló évi Értesítő, «fáradozásaink legszebb jutalma». A jury testületünk négy tagját: Bosányinét, Odor Henriettát, Bokelbergnét es Szerémi Alajost a közreműködők érmével tűntette ki. Az intézet igazgatóját Szuppán Vilmost két nagy kitüntetés érte. A kiállítási jury-ben való tevékeny közreműködéseért Ő Felsége legfelsőbb elismerését fejezte ki, a tanügy terén szerzett érdemeinek elismeréseül pedig a kir. tanácsosi címet nyerte. Az igazgatónak ez az utóbbi kitüntetése nemcsak iskolánk szűkebb körében, hanem országszerte is örömet és megelégedést keltett, miről egyesek és testületek számtalan üdvözlő irata tanúskodott.

Az 1897/88. évi Értesítő meleg hangon emlékszik meg arról a páratlan ünnepeltetésről, melynek tárgya Révy Ferenc volt, tanári működése 25-ik évének betöltése alkalmából. Révy Ferenc — mondja az ünnepséget részletesen leíró közlemény — büszke lehet erre az ünnepélyre, mely hosszú és lelkiismeretes tanári működésének legszebb és legelragadóbb jutalma. De iskolánk is büszkeséggel veheti ki belőle a maga részét, mert ez az ünnepély arról tanúskodik, hogy nem közönséges szellem uralkodik ott, ahol oly tartós és mély a nevelés és tanítás hatása, hogy sok év múlva egy szikra újból lángra tudja lobbantani a növendékkorbeli ragaszkodást és lelkesedést.

Ugyancsak a tanügy terén szerzett érdemeik elismeréseül Ő Felsége *dr. Károly Gy. Hugó* premontrei kanonok és intézeti tanárnak és Révy Ferenc tanárnak az igazgatói címet adományozta.

Ennek a tanévnek intézetünk történetében egyébként is mély nyoma van. Megkezdődik a gimn. irányú oktatás: egyelőre csak kísérletképen, mely azonban azóta, mint sok évi tapasztalás megmutatta, fényesen bevált. Célja gyakorlatilag bebizonyítani, hogy a felsőbb leányiskola keretében, *érintetlenül hagyva ezen iskola általános nőnevelő jellegét*, meg lehet adni az alkalmat arra, hogy az iskola kiválóbb növendékei, a kiknek főisko-

lai tanulmányokhoz hajlamuk és képességük van, olynemű képzést szerezzenek, mely megfelel a főgimnáziuménak és lehetővé teszi az illetőknek az egyetemi tanulmányokhoz vezető érettségi vizsgálat letételét.

Az új intézmény bekapcsolódik a felsőbb leányiskolába. Az I—IV. osztályig bezárólag a tanítás egységes. Az V. osztálytól kezdve a két irány elválik egymástól. A felsőbb leányiskola növendékei haladnak a megfelelő tanterv szerint a maguk útján, a gimn. irányú és tantervű V. és VI. osztály fölé pedig a továbbképző I. és II. osztálya ugyancsak gimn. tantervvel a VII. VIII. osztályok anyagát dolgozza fel. Az V-ik osztály első vizsgálatán, melyen dr. Erődi Béla kir. tanácsos, budapesti kir. tankerületi főigazgató elnökölt, dr. Wlassics Gyula vallás- és közokt. Miniszter úr személyesen is megjelent s a tapasztalt eredmény fölött megelégedését fejezte ki, Zsámbéki Gyula latinnyelvi tanárhoz pedig elismerő szavakat intézett. A miniszter úr azonban még külön is kifejezést adott magas elismerésének, mert az igazgatónak ez évi zárójelentését tudomásul vévén, ekkép szól a tanári testülethez: «*Örömmel vettem tudomást ezen jelentésből azon buzgó működésről, melyet az iskola igazgatója s tanító testületének minden tagja az 1897/98-ik tanévben kifejtett, nemkülönben azon teljesen kielégítő eredményről, melyet a nevelés és tanítás körül elért.*»

A tanévet követő nagy szünidőben a vallás és közokt. min. Révy Ferenc c. igazgatót az egri állami felsőbb leányiskola igazgatójává nevezte ki, az ottani iskola szervezése végett. Akkor persze senki sem sejtette, hogy rövid négy esztendő mulva mint ez intézet igazgatója fog ide ismét visszatérni, azért a közkedveltségű tanár távozása tömérdek könnyébe került a rajta rajongó szeretettel csüngő növendékseregnek és sajnálattal látta távozását a testület is arról a tanszékről, melyet 19 éven át ép oly fényes eredménnyel töltött be.

*Torkos László*nak, a jeles költőnek s intézetünk 1877 óta sok és nagy érdemet szerzett kiváló tanárának király Ő Felsége 1899 március 25-én *a tanügy terén szerzett érdemeinek elismeré-*

seül az igazgatói címet adományozta. Ebből az alkalomból iskolánk volt és jelenlegi növendékei, karöltve az Orsz. Nőképző-egyesület növendékeivel szép ünnepélyt rendeztek Torkos László tiszteletére. A «Royal-Szálló» nagy terme, ahol az ünnepélyt tartották, nem volt képes befogadni a növendékek és tisztelők nagy számát. Az ünnepélyt dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nejével, dr. Zsilinszky Mihály államtitkár nejével, dr. Axamethy Lajos miniszteri és dr. Morlin Emil osztálytanácsos is megtisztelték megjelenésökkel. Az üdvözlések sorát Szuppán Vilmos igazgató nyitotta meg, aki átadta az ünnepeltnek a kitüntetésről szóló okmányt s üdvözölte őt az áll. felsőbb leányiskola tanári testülete nevében. Azután az áll. felsőbb leányiskola volt növendékeinek nevében küldöttség járult az ünnepelt elé, melynek szónoka Győry Ilona lendületes remek beszéd kíséretében adta át a növendékek emléktárgyait, értékes tintatartót s díszesen kiállított s a növendékek aláírásait tartalmazó üdvözlő iratot, továbbá a báró Braunecker Ernesztina volt növendékünk, jelenleg kiváló festőművész által szivességből festett kitűnő arcképét az ünnepeltnek. Az áll. felsőbb leányiskola jelenlegi növendékei és az Orsz. Nőképző-egyesület és növendékeinek üdvözlései után még a Petőfi-társaság nevében Palágyi Menyhért, a budapesti ág. hitv. ev. főgimnázium nevében Góbi Imre igazgató szólott.

Az 1900/1901. tanévben ünnepelte intézetünk Décsei Janka tanitónő és Szuppán Vilmos igazgató 25 éves tanári működését. A jelen vázlat szük kerete nem engedi, hogy a lélekemelően szép két ünnepség lefolyását részletezzem s igy csupán csak annak megitélésére szorítkozom, hogy mindkét ünnepség egyszerű, benső és családias jellngű volt s hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter mindkét jubilánst, müködésüket elismeréssel méltó üdvözlő levéllel tüntette ki.

A következő iskolaév legnevezetesebb momentuma az új tanterv. melyet dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1901. évi junius 19-én 40.925. sz. a. kelt rendeletével a felsőbb leányiskolák számára kiadott és amelynek életbelépte-

tését ebben az iskolai évben megkezdettük, *a jelen tanévben pedig immár az egész vonalon* befejeztük.

Az új tanterv nemcsak abból a szempontból nevezetes, hogy véget vet megelőző tantervünk hiányainak. Legfőbb becse abban áll, hogy elejétől végig egységessé és összefüggővé teszi a a felsőbb leányiskolai tanítást, jobban kidomborítja a nemzeti szempontokat és számol a nőnevelés terén újabban mutatkozó és helyesnek ismert irányokkal.

Az új tanterv életbeléptetésével megszűnik iskolánk eddigi tagoltsága egy négy osztályból álló alsó és két osztályból álló felső tanfolyamra. Ez a tagoltság volt a régi tantervnek legfőbb hiánya és tetemesen leszállította a felsőbb leányiskolában adható általános míveltség színvonalát. Kénytelenek voltunk a tanítás anyagának legfontosabb részeit az alsó négy osztályba összeszorítani, — a felső osztályokban pedig voltaképen csak azzal foglalkozhattunk, hogy az alsó osztályokban tanultakat kissé bővítve ismételtük. Az új tanterv azáltal, *hogy mind a hat osztályra arányosan elosztja a tanítás anyagát*, egyfelől megszünteti az eddigelé egyes osztályoknál és tárgyaknál érezhető túlterhelést, másfelől lehetővé teszi a tananyagnak mélyebbre nyúló és alaposabb tárgyalását és kiegészítését oly részekkel, melyeket eddigelé sajnosan nélkülöztünk.

Az új tanterv fokozott figyelmet fordít azokra az ismeretekre, amelyek a nő természetes hivatása szempontjából elsőrangú fontosságuak. Az irodalom és történelem eddigi szétforgácsolt beosztását helyessé és céltudatossá teszi; a háztartástant és neveléstant pedig közelebbi kapcsolatba hozza a gyakorlati élettel. Egészben véve az új tanterv hivatva van a felsőbb leányiskolákat Molnár Aladár szellemében eredeti céljukhoz visszavezetni.

Szép ünnepeltetésnek volt tárgya *dr. Károly Gy. Hugó* c. igazgató abból az alkalomból, hogy ebben az évben töltötte be tanári működésének 40-ik évét. Ugy az igazgató, mint a növendékek melegen üdvözölték az intézetnek legrégibb és nagy érdemeket szerzett tanárát.

Ez a tanév volt az utolsó, melyet az új-utcai épületben töltöttünk. Mielőtt azonban új otthonunkba költöztünk, meg kellett válni igazgatónktól, Szuppán Vilmostól is. Hiszen igaz, váratlanul nem jött távozása. Azt már rég tudtuk, hogy leányiskolai igazgatósága nem tart soká. De biztosra vettük, hogy intézetünk kebeléből a felsőbb leányisk. *főigazgató* díszes állásába lép. Hogy a Kereskedelmi Akadémia fogja a kitünő munkaerőt magának elhódítani, ezt nemcsak mi nem sejtettük, de tán legkevésbé maga az érdekelt. És épen ebben rejlik meghivatásának kitüntető jellege. A sokaktól óhajtott állást küldöttségileg neki ajánlották fel, aki arra soha még csak nem is gondolt, annyira nem, hogy csak gondolkozási idő után jelentette ki készségét az elfogadásra. Elhatározását bizonyára megkönnyítette az a tudat, hogy iskolájának további vezetését olyan férfiú kezeibe teheti le, akiről meg volt győződve, hogy az intézetet, melyen annyi szeretettel csüngött, az övéhez hasonló szellemben vezeti tovább. Azóta három esztendő folyt le s ennek eredményei Szuppán várakozását fényesen beigazolták. Szuppán igazgatásának csak megközelítő méltatását is alig merem ez igénytelen vázlatban megkísérleni. Az ő nyolc évi igazgatói működésének mélyreható nyomai vannak és maradnak az intézmény fejlesztésében. Mint igazgató a budapesti intézetet még ez eddiginél is szélesebb körben kedveltette meg a közönséggel, mint miniszteri biztos a felügyelet egységessé tételét keresztül vitte, konferenciái által a vidéki iskolák tanítási eljárásában egyöntetűséget és összhangot teremtett, az ő hathatós részvételével készült új tanterv által pedig a felsőbb leányiskolákat a Molnár Aladár eredeti céljainak szolgálatába vezette vissza.

Az intézet átköltöztetését már az új igazgató eszközölte. Átköltöztetést mondtam, pedig tán hívebben fejezem ki a tényt, ha *átvarázsolásáról* szólok. Mintha csak sétát tettünk volna a régiből az új intézetbe, mindent a maga megszokott helyén találtunk.

Új otthonunkban az első nevezetesebb esemény intézetünk belső életében *Károly Gy. Argo* c. igazgató kartársunknak 40 évi kiválóan eredményes szolgálat után való nyugalomba lépése volt.

A vallás- és közoktatási Miniszter úr meleghangú elismerő iratban méltányolta a nyugalomba vonuló tanár érdemeit, a testület nevében pedig az igazgató üdvözölte. Végképen azért most sem vonta meg intézetünktől munkásságát, mert az igazgató kérésére az alsóbb osztályokban a hittan tanítását továbbra is elvállalta. Engedje az Ég, hogy még soká működhessék intézetünk javára!

Az 1904. évi márciusában *Odor Emilia* 25 éves tanítónői működését ünnepeltük. És ünnepelték velünk együtt régebbi tanítványai, akiknek megható ragaszkodását az évek sora sem volt képes ellankasztani. Az ünnepély méltó volt ahhoz, akit illetett, mert valóban a szeretet hozta létre, a maga önkénytelen, magasztos megnyilatkozásában. Középpontja a lélekemelő ünneplésnek az arany érdemkereszt átnyújtása volt, a mellyel királyunk Ő Felsége az érdemes tanítónőt kitüntetni kegyes volt.

Vázlatos előadásomnak végéhez értem. Intézetünk a lefolyt 30 év tanúsága szerint a kötelességtudás teljes mértékével igyekezett mindenkor céljainak megfelelni. A gyakori tantervváltozás itt-ott bénítóan hatott ugyan működésére, de a szerencsés kézzel megalkotott új tantervben ismét meglelte önmagát s most már lelkes hévvel, hazafias buzgalommal igyekszik a magyar nőnevelés eszményét tovább szolgálni. Való szerencse az intézményre, hogy *dr. Mollin Emil* miniszteri tanácsos úrban oly osztályvezetőt birunk, aki áthatva a felsőbb leányoktatás fontos céljaitól, az ügyet sok jóakarattal és nemes buzgalommal támogatja. *Hét* évi kisérletezés után a gimnáziumi tanfolyam is *új* — szerencsés — irányt vett. Hálával emlékezünk meg itt is *dr. Erődy Béla*, kir. tanácsos, főigazgató úr sok jóakaratáról, a melyből kifolyólag bölcs tanácsaival és közreműködésével e tanfolyam életképességét biztosította. Nélküle, az ő hathatós támogatása nélkül, ebben az irányban soha sem juthattunk volna oda, ahol ma vagyunk.

Engedje a Mindenható, hogy intézetünk békében munkálhassa jövőben is magasztos céljait a magyar faj, a magyar nemzet és szeretett hazánk erősbítésére és boldogitására, időtlen időkig!

Budapest. *Dr. Takács György.*

A NŐEGYLETEK TÁRSADALMI MUNKÁJA.

Ötven évvel ezelőtt még alig tudták minálunk mi fán terem az egylet s miről volna jó a nőegylet, ha volna.* A hatvanas évek elején már megvolt a Magyar Gazdasszonyok Egyesülete: két fenkölt lelkű nő munkája, akik, hogy a maguk könnyük pergését megszakítsák, a mások könnyét törölték le. Gróf Batthyány Lajos és Damjanich János özvegyei egyesült erővel akarták, hogy meglegyen, tehát meglett. Meglett, hogy segíthessenek, hogy éhezőknek kenyeret anhassanak, hogy árva leánygyermekeket a haza hasznos tagjaivá nevelhessenek, meglett, mert a sarkaiból kiforgatott, az átalakuló Magyarországnak szüksége volt reá s mert e két nő, legyen áldva mindörökké nevük, megértették az idő hangját. Tudjuk mindannyian, hogy az egylet milyen munkát végzett és végez még mindig és fog mindvégig teljesíteni.

Tekintsünk egy lépéssel odébb, egy kis araszttal tovább. Nézzük a hatvanas évek végét. Munkához láttak a férfiak lázasan, buzgón; annyi évszázad mulasztását kellett helyrehozni; rombolni hogy ujat épithessenek, tatarozni ami még tatarozható volt, romokat eltakarítani — — sok dolguk volt. Nem értek reá minderre gondolni egyrészt, másrészt megszokták volt a *feleségtől*, mert akkor a magyar asszony még azon volt, hogy

* «A pesti jóltevő asszonyi egyesület» volt az első és soká egyetlen nőegyesületünk, mely 1817-ben József nádor második felesége, Hermina főhercegnő védnöksége alatt alakult s melynek később legfőbb pártfogója Mária Dorothea főhercegnő, a nádor harmadik neje volt. A 20-as években volt már ez egyesületnek «munkaraktára», foglalkoztató műhelye, gyermekotthona, szemgyógyintézete stb. *Szerk.*

kiveszi minden munkából becsületesen a maga részét. Így történt, hogy a megujhodó Magyarország leányneveléséről nyilvános tanintézetekben, mindenkinek hozzáférhető iskolákban nem gondoskodtak még akkor a férfiak. Sebaj! Résen álltak az asszonyok, pótolták a hiányt. Veres Pálné, a fáradhatatlan, megteremtette a Nőképző Egyletet. Annak is megirták már a történetét könyvben, okosan, ékesen, szépen. Szebben beleirták e történetet a magyar nemzetbe magába, beleirta az iskola szelleme az ifjabb magyar nőnemzedék lelkébe, eszébe, szivébe azzal a műveltséggel, alapos tudással, lelki neveléssel, amit az ottan, náluk nyert.

Pihen már mostan a fáradhatatlan, ki életében fáradságot nem ismert, csak kötelességteljesitést, csak céltudatos, kitartó, lankadást, csüggedést nem ismerő munkát. De él emléke, de él szelleme, de élnek hivséges segédei munkájának — s él, virul, fejlődik évről-évre újabb bimbókat, virágokat fakaszt az ő megvalósult álma, a testi gyermekével egyformán szeretett lelki gyermeke: a Nőképző. Mi mindennel szaporodott már meg azóta: gimnazium, Wlassics-collegium s — — még főzni is tanulnak odabenn. Egy csöppet sem lepődnék meg, ha egy reggelen arra ébrednék, hogy a «Nőképző» egy complet női egyetemet alapitott és megnyitott.

Egy jó ideig egyedül állottak ez egyletek a maguk nemében. Igaz, fölszaporodtak a nőegyletek, de leginkább nem direkte alkotás volt a céljuk, inkább palliatió; a jótékonyság gyakorlására gyültek össze a nők; segiteni szegényen, elhagyatottan, árván, nyomorultan, ezt akarták, erre adták össze forintjaikat, idejük egy részét, áldott jó szíveikből egy-egy maroknyit mindehhez. Mindinkább szaporodott a nyomor s a nyomor nyomán fakadó virágok bizony a bűn virágai. Mint ahogy a leghatalmasabb lánc is csak a leggyöngébb szeménél tud elszakadni, úgy a nyomor is az emberi természet leggyöngébb oldalát próbálja ki legerősebben. S ezt a próbát, még azok is, akik kiállják, életük végeig nem felejtik el, nyomot hagy ez a kipróbált lelken, nyomot, amelyből azután akad az irgalom agyöngébb testvérek iránt, kik a megpróbáltatás súlya alatt porba hulltak s akiket porrá zúz a járókelők lába.

Uj egyletek alakultak, kiknek magasztos feladatuk a nyomor meggátlása volt; akik meg tudták érteni azt, hogy amit nehezen tűrhet el egy személy, az tán kettőnek is túl súlyos találna lenni. Igy teremtették még áldott lelkek a fehér keresztet, a gyermekmenhelyeket, a gyermekvédelmi intézeteket sokféle változatban. Amíg az ország férfiai ráértek a politikai élet mindennapos küzdelmében erre gondolni, erre figyelmüket kiterjeszteni. Még mindig megvolt a feleség, a leghivebb barát, a fegyvertárs.

De voltak sokan, akiket nem védett, nem védhetett meg sok esetben az apa, fivér, férj erős karja. Voltak, akik zsenge leánykoruk dacára ki kellett hogy lépjenek a küzdtérre: a kenyérkereső életbe. Ahol az egykor megszokott s azóta oly nehezen nélkülözött kedves bánásmód hiányzik, ahol olykor az udvariasság is csak teljes hiánya által tünik föl, ahol a «kérem, kisassony» megszólítást a «hallja maga» váltja föl. Ahol igen kis fizetésért igen hosszadalmas, nagy pontosságot, lelkiismeretességet igénylő munkát kell végezni. Otthon — hát igen otthon el lehetett sírni a nap keservét, de egyedül voltak védtelenek, mit csinálhattak szegény kis hivatalnők, kenyérkereső lányok? Egyletet alakítottak ők is s erősek ma, mert kéveként összegyültek, ma 1400-an fölül vannak, buzgón képzik magukat tovább a munkanap végén, miután a mindennapi kenyér megvan, jogát követeli az ész, a lélek is. Egyletükben összegyülnek s tanulnak fáradhatatlanul s csak egy bánatuk van: hogy még nekik nem nyitották meg a kereskedelmi akadémiát. De reménylem, hogy már kevés ideig lesz okuk búsulniok.

Szere-száma nincsen a félig társadalmi érintkezésre, félig művészetek pártolására alapult kisebb-nagyobb egyleteknek.

Ismeri mindenki a Mária-Dorothea egylet célját s áldásos működését, a Clothild egyletet, a Művelt Nők Otthonát, a háztartási iskoláinkat, a derekasan iparkodó Mártha-Egyletet, tudja mindenki, hogy ezen egyletek mindegyike szükséges, hogy mindegyike hézagpótló, mintegy mindegyike egy-egy újabb köve nemzetünk kiépítésének.

Az egyesületek majdnem mindegyike női kezdeményezésnek köszöni eredetét, fennállását, létezését, külön-külön folyamok ők, amelyek végcélja mégis csak a tenger lehet. E tenger hullámai vannak hivatva az emberiség bánatát enyhíteni, fejlődését, jólétét előmozdítani, kenyérkeresethez juttatni a munkára vágyódókat, megszüntetni sok viszás állapotot. Mert e tengert tápláló folyamok mindegyike a legnemesebb emberi indulatok egyik vagy másik forrásából fakad: az irgalomból, a felelősség tudatából, a vágyból lelkünk legjavából részt hasítani mindenkinek, akinek kell, aki el akarja fogadni, aki minekünk megengedi, hogy neki adhassunk. Adhassunk, — viszonzásul semmit sem követelvén, csak azt a tudatot, hogy *adhattunk*.

De e folyamoknak is megvannak a saját tragédiáik. Egy-egy gyöngébb folyócska nem tudja áttörni a gránithegyláncot, mely útját állja — tó lesz belőle, szép, szelid, csendes, visszatükrözi a kék eget százezernyi változó felhőivel, a komor erdőt, zsarnokát, mely útját állta, a gránithegyláncot. Szép képet ád, de a tengerhez el nem jut, testvéreivel nem egyesül, magára marad. Idővel nád nő sekélyebb részén, benépesitik azt a vizimadarak, elmocsarasodik és vége.

Pedig ha két ha három, négy folyó egyesül, csak leküzdik az akadályt, vagy kikerülik, azt is erejüknél fogva tehetik, mert a hullám hátán érkező hullám mindmegannyi ujabb erőt, energiát jelent, amely mindmegannyi ujabb lépés a közös cél, a tenger felé.

Hogy magában egyesítsen minden egyletet, erre alakult a Magyar Nőegyletek Szövetsége. Nem hivatása elnyomni az egyes egyleteket, egymással megismertetni, összehozni az egymásnak való elemeket, közös munkára megnyerni a hasoncélú egyletet. Hiszen annyi nőegylet van hazánkban, amely egymástól nem tud, mert egymástól vidékileg távol esik, ma a Szövetség a természetes góczpont, amelyben mind találkozhatnak, eszmét cserélhetnek, fölfrissülnek s kiki haza térvén, újult erővel, friss lelkesedéssel fog bele megint az áldásos munkába. Tudja: nem jár egyedül, vannak százan, ezren, akik egy meggyőződésen vannak vele, s ez oly tudat, mely erőt ád. Közös érzéshez a kö-

zös munka, mit a megvalósult ideál, oly áldás minden eként érző léleknek, hogy kötelességének érzi sokaknak juttatni belőle. Ez az érzés kőfalakat, gátakat tud lebontani szép békésen, nem rombol és pusztit, mint az ambitio, az irigység, hanem épit, alkot.

Oly nagy a munkatér, amely hazánk nőegyleteire vár, oly sokféle a megoldásra váró föladat, oly sok ezer segitőtársra van szükségünk.

A Szövetség okos, időszerű, nemes gondolat. De az egyletek hozzá kell, hogy járuljanak még azonkívül is. Szövetkezzenek egymással az egy irányban haladó egyletek, alkossanak gyermekvédelmi, cselédképző és elhelyező, munkásnővédő, munkaképtelenek aggkorát biztosító szövetségeket. Milyen lendületet venne hazánk egyleti élete, mily könnyen, mily simán, mily szép eredménnyel haladna az áldásdús munka.

Ehhez legelső sorban szükséges, hogy lángoló ideáljaink legyenek. Ne keressünk mi egyletünkben mást mint munkateret.

Másodszor: Tanuljuk megbecsülni a becsületes meggyőződést, még akkor is, ha másé.

Harmadszor: Tanuljunk meg objectivnek lenni. Személyes vonzalom vagy ellenszenv ne legyen soha akadály egy szép munkában való részvételben. Mit határoz az, hogy azok, akik énvelem együtt egy ideáért lelkesednek, másként fejezik ki véleményüket. Nem-e elég, ha a közös munka halad.

Negyedszer: Ne engedjünk tért holmi nevetséges érzékenységnek, ne engedjük meg, hogy közénk és munkatársaink közé gátul valami kicsinyes apprehenzió álljon, vagy ha ennek meggátlása nem egyedül rajtunk áll, ignoráljuk s folytassuk munkánkat, mert attól egymást eltiltani egy embernek sem áll jogában. Meglehet, hogy épen az az egy egyén, akivel én nem tudok kijönni, egymaga többet fog tenni a közös munkáért, mint én, aki jogot arrogálok magamnak, hogy fölötte itélkezzem, mert esetleg más színű ruhát hord, mint a milyen nekem tetszik.

Ez mai társadalmi életünknek, vágyainknak, céljainknak

nem felelhet meg, hogy a munkabíró elemet széjjel kergessük. Minél többet tudunk összehozni és együtt tartani, annál jobb, mert sokoldalúbb, alaposabb munkát fogunk végezhetni. S e jelen század a sociális munka százada, bár egyesek a nők századának szeretnék nevezni.

Ez a két fogalom egyet kell hogy jelentsen, meg kell mutatni, hogy nem a föltünési viszketeg az, ami a nőt kiviszi a közéletbe, nem meddő vágyak, hanem igenis az a becsületes meggyőződés, hogy nagy munka vár reánk s hogy mi ezt a nagy munkát el akarjuk és tudjuk végezni.

Ötödször: se nemzetiségi, se felekezeti sorompót ne akarjunk fölépíteni a közös munkatéren. Ne akarjuk parcellázni e teret: ez protestáns munka, ez meg katholikus, ez magyar, amaz tót. Mi, akik kritikát szoktunk mondani másokra, akik szomorúan nézzük férfiaink tévedéseit e téren, arra vagyunk hivatva, hogy saját magunk e hibákba ne essünk. Iparkodjunk jobban csinálni, vagy mondjunk le a kritika jogáról.

Ezek volnának főbb akadályai az ideál megvalósításában. Ha mi nem akarunk akadályt, nem lesz akadály.

És miután mi mindannyian azért sorakoztunk egy zászló alá, mert diadalra akarjuk vinni, hiszem, hogy mi magunknak nem fogunk akadályokat építeni, hogy jelszavunk az lesz: egyesült erővel előre.

Ne mondjon le egy egylet sem cselekvési szabadságáról, tanuljuk meg a német hadsereg jelszavát: «Getrennt marschieren — vereint schlagen» s miénk lesz a győzelem, de csakis úgy.

Igy, nemzetiségi felekezeti, társadalmi együttműködésben tesszük majd le az új, erős, szabad Magyarország alapfalait s az utánunk jövő nemzedékek befejezhetik.

S ezt a Magyarországot nem féltem én sem a második, harmadik, negyedik évezredtől sem.

Budapest. *Sulyok Ilda.*

KULTURA ÉS NEVELÉS.

«Quod munus reipublicae adferre maius meliusve possumus, quamsi *docemus atque erudimus* iuventutem? His praesertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda et coercenda sit*»

Korunk még mindig a csodahit egy nemével tekint kulturára, haladásra; modern életünknek eszményekben oly szegény egéről még mindig nem tüntek le e vezércsillagok. Még mindig nagy a serege azon optimistáknak, kik nem veszik észre, hogy e külsőséges kulturának mily drágán adja meg az árát a modern ember lelki világa eldurvulásával s elszegényedésével. Miközben a szerinte mindenható tudomány s technika vívmányaira hymnusokat zeng, szinte észre sem veszi, hogy e magát vallás és erkölcsiség alól emancipált, eszmények nélkül való kultura egyfelől a szünetet nem ismerő munka, másfelől az élet örömpoharát fenékig ürítő élvezetvágy rabjává fokozza le. Mintha a modern emberiség nagy része még nem esett volna át e tekintetben ifjukori szilajságán! Mintha még nem rendült volna meg teljesen hite egyfelől az exakt-tudományok szülte materializmusban, másfelől az «Übermensch» erkölcstanában?!

Annyi bizonyos, hogy a kulturember súlyosan nyög csaknem roskadozik a kultura vívmányainak sokat dicsőitett áldásai alatt. Akik elfogulatlanúl nézik korunkat s fonák törekvéseit, az

* «Tehetünk-e nagyobb s hasznosabb szolgálatot az államnak, mintha tanítjuk s neveljük az ifjuságot, főleg mostani erkölcsi viszonyaink között, midőn annyira sülyedt, hogy erőnek erejével zabolázni s fékentartani kell.» Cicero, De divinatione II, 2, 4.

élet sokféle zaját s circusát, mely annyi verejtékkel s oly sok kapkodással oly kevés boldogságot termel, mely a mohó meggazdagodásért s élvhajhászatért ádáz s szinte késhegyig menő harcot vív, lehetetlen, hogy ne lássa mindebben az egyoldalú civilizáció kérlelhetetlen tragikumát és a kevélység s önzés inspirálta «Übermensch» gyászos bukását.

S különben is mily aránytalanul csekély azok száma, kik a kultura s civilizáció áldásainak jótéteményeiben részesülnek s részesülhetnek. Kitünő szemléletes képét adja e kiváltságosaknak a münsteri egyetem neves tanára Mausbach «Weltgrund und Menschheitsziel» c. művecskéje* 50. lapján: «Das stolz dahinfahrende Schiff der Kultur ist wie ein moderner Oceandampfer, auf dem wenige Auserlesene im goldstrahlenden Salon Champagner trinken und musizieren, während im Zwischendeck die Enterbten des Glücks unruhig auf ihrem Bündel schlafen und in der Tiefe russige Arbeiter die Maschinen und Feuerschlünde bedienen. Gewiss bemüht sich unsere Zeit, die Errungenschaften der Kultur mehr und mehr allen zugänglich zu machen, aber daran denkt doch niemand, dass die Verteilung der Kulturgüter oder auch nur die Empfänglichkeit für dieselben jemals eine allumfassende und gleichmässige sein werde.» Valóban a kultura legmagasabb fokán válik legélesebbé s legkiáltóbbá az ellentét az élvezők s inségesek, a szellemi aristokraták s a tudatlan tömegek között. S hová lesz az erkölcsi alap az ily társadalomban? A kivétel nélkül mindenkire kötelező s az élet minden körülményei között s minden pillanatban szükséges erkölcsi alap megadására tudomány s kultura egyaránt képteleneknek bizonyulnak.

Tudomány és sok tudás dacára nincs életünkben erő és lendület; tudásunkból semmi sem szürődik le szivünkig; a tudomány s kultura nyújtotta javakat nem tudjuk értékesiteni s hasznunkra forditani úgy, hogy e mellett önmagunkat ne veszitenők el, s igy sorsunk az örömtelenség s várandóságunk az

* Gladbach 1904.

unalom. Ki merné kétségbe vonni, hogy a tudomány s kultura tagadhatatlan áldásai az emberiség szenvedéseit csak másokká tették, de azokat megszüntetni nem tudták? Hogy is mondja költőnk?:

«A tudás nem áldás!» a tudomány hideg
Kútfejénél szomjú lelked' szomj öli meg.
Ki aranyat keres
A pazar világnak, a jó bányász, nemde
Rongyos és beteges ...?*

E szívben s erkölcsökben rongyos és beteges modern kultur-társadalomnak szomorúan hű s világos jellemzését olvasom korunk egy kiváló nagy gondolkodójának s alapos ismerőjének egyik művében**: «Kevés öröm és nagy unalom fogja le a művelt intelligencia szellemét. Általános, nemzetközi elégedetlenség terjeszkedik el rajta; pedig mondják, hogy közkinccsé lett a tudás; az iskolák, a hírlapok, az irodalom, a közlekedési eszközök terjedése azt eredményezték, hogy ma az egész világon az általános műveltség körülbelül egyforma magaslaton áll; az emberek nagyjában ugyanazt olvassák, ugyanúgy gongondolkoznak s a szellemi ambiciók is hasonlók. De mik azok a szellemi ambiciók? tűrhető existencia s időközi kielégítései a mulatós kedvnek koncertek, murik, bálok által? Ily ambiciók mellett sekély és sivár az élet.»

S e modern társadalom csaknem minden vonatkozásának bélyegét ott látjuk a modern iskolán is, melynek pompás homlokzata mögött hiába keressük a háttért. Az ily épületnek alapja természetesen meginog. Tanügyünk egyik vezérférfiának, Heinrich Gusztávnak lesujtó nyilatkozata,*** hogy: «A mi kietlen magyar világunk most a minden faju és fokú izléstelenség virágzási korát éli,» s hogy: «egész közoktatásügyünk teljességgel el van posványosodva» még igazabb lesz.

* Tompa: Fiam születésekor 1850. márc. 10.

** Prohászka Ottokár: Föld és ég. Esztergom 1902. 8—9. l.

*** Elnöki megnyitó a budapesti Philol. Társ. XXVII. közgyülésén 1902. jan. 18-án.

ha azt nevelési ügyünkre s viszonyainkra alkalmazzuk. Szinte aggodalommal vetjük fel a kérdést, ad-e vagy adhat-e a modern iskola szakrendszerével nemes gondolkozást, tiszta szívet? Mert hiszen a tudás terjesztése s hirdetése mellett ezek az igazi kultura s haladás alapvető kérdései. Nem vonhatjuk kétségbe, hogy az iskola hivatott és lelkiismeretes munkásai — amennyiben az iskola hatalmában áll — sohasem mulasztották el az alkalmat s tárgyukat céltudatosan s következetesen felhasználták az erkölcsi nevelés céljaira. De mily elenyészően csekély correctivuma lehet ez az egész modern társadalom bűneiért szenvedő iskolának s nevelésnek! Korunknak gáncsolói mellett akadnak dicsérői is, de egyben mindkét pártbeliek megegyeznek, hogy szégyenletesen szegények vagyunk jellemben s jellemekben; hiányzik az erkölcsi és vallásos eszményi elveket felismerő és elismerő világnézet, mely e nagy elvek szerint kész s képes volna nemes életet önmagában kialakítani s azt öntudatosan át is élni. De nem is lehet az máskép. Mikor tudomány, művészet, műveltség az önmagában s önmagáért való jogosultságában hitt — tévedett; önmagát túlbecsülve szükségképpen megbontotta a társadalmi élet egyensúlyát. Bálványnak bizonyult, melynek sorsa, hogy előbb-utóbb össze kell omlania. «A tudomány — mondja erre vonatkozólag Geöcze Sarolta jeles könyvében* — fáklyának bizonyult, mellyel maga fölött a házat gyujtja föl az, kit tetteiben az erkölcs nem korlátoz. A tudásnál van valami értékesebb is: a jellem.» S «ami a jellemek egyöntetü s a lelkierőknek harmonikus fejlesztését illeti, a régi iskolák szilárdabb erkölcsi alapon álló nemzedékeket neveltek.»**

A tudás csak egyik fele az embernek; hogy egész emberré legyen, valláserkölcsi alapra van szüksége. Ember, kinek van esze és nincsen szíve, kinek van ereje, de nincsen érzése, meggyőződése és jelleme, félszeg ember. Mi is sürgethetjük

* Az akarat nevelése, Népnevelők könyvtára 12. sz. 1. lap.
** U. a. 108. lap.

Comte Ágostonnal a szív hatalmát az ész fölött «Le prépondérance du coeur sur l'esprit», hogy helyre zökkentsük az ész és értelem elhatalmasodása okozta károkat s ferdeségeket. Ezért ma kétszeresen ápolnia kell az iskolának a nemes idealizmust. Ilyen körülmények között annál szomorúbb, hogy az iskola ebbeli törekvései elé tekintélyes akadályt gördit s gyakran cynikus hangjával az ifjuság tanulási kedvét lelohasztja s a tanárok tekintélyét lefokozni igyekszik a Társadalomtudományi Társaságnak legújabban megindított mozgalma. Az itt elhangzott éles támadásokat felpanaszoló s egyúttal nemes, önérzetes hangon visszautasító számos nyilatkozat közül csak egyet idézek a helyzet helyes megvilágítására: «A mai iskolának nemcsak a tanuló ellenszenvével, nemcsak a szülők elfogultságával, hanem újabban már a társadalom támadásaival is kell küzdenie; nem csodálható tehát, ha a fegyelem mind lazábbá válik, iskola- és tantárgyszeretet csökken, hanyatlik. De hanyatlik az eszményi fölfogáshoz való ragaszkodás is. Ennek azonban nem az iskola, hanem az élet az oka. Ennélfogva igaztalan néminemű társaságnak az a kifogása is, hogy az iskola az élet eszményeire nem nevel. Nem ám, mert az életben már eszmények nincsenek, az iskola pedig tudja azt, hogy eszmények nélkül az élet nem lehet el, de az élet az iskola nyujtotta eszményeket meghazudtolja s értékteleneknek bélyegzi, amiben pedig éppen nincsen igazsága. Vissza kell tehát állítani az összhangot az iskola és élet között, s az tesz igazán nagy szolgálatot, aki ezt létesíti s nem az, aki e két tényezőt szembeállítja.»* Egyébként arról a hangról, mely e társaságban járja, csak izelítőül említem egyik kiadványának címét: «Emberbutítás a középiskolában.»

Komoly s illetékes férfiak ajakáról egyre keményebb ítéletek hangzanak el az ifjúság mai erkölcsi állapotát illetőleg tudományos folyóirataink ban, iskolák értesítőiben, sőt nem ritkán a napi sajtóban is. Ha e felszólalásokat s nyilatkozatokat

* A kegyestanítórendi budapesti főgymnasium 1904/905-iki értesítőjének 30—31 l.

annak venné a társadalom, a mik: jajkiáltásoknak s hű tükröknek, melyekből bűneire s vétkes mulasztásaira ismerhetne, legalább remélhetnők az ügyek jobbrafordulását. Szüntelenül oda szeretnők kiáltani a szülőknek s szerencsétlen megtévesztett s megtévedt ifjúságunknak: Videant, ne quid detrimenti respublica capiat! Legyetek résen!

Az utóbbi évek iskolai értesítőiben is mind gyakoriabbak e keserű panaszok. A sok közül itt csak egyből idézek, amelyben szinte klassikus rövidséggel s tömörséggel benfoglaltatik mindaz, ami egyebekben többé-kevésbbé elszórva található. A budapesti kegyestanítórendi 1903/904. iskolaévéről szóló értesítőnek 67. lapján olvassuk a következőket: «Az ifjak lelkében az iskola- és tanárszeretet, a kötelességteljesítés és engedelmesség, a felsőbbek tiszteletének és parancsaik teljesítésének erénye mintha lankadóban volna. Általában a tekintélyek megingatásának szelleme kezd lábrakapni az iskolában is, amit kétségtelenül a társadalomból hoz magával az ifjú, ott hallván a felsőbbek kisebbítését, legyalázását legtöbbször. Úgy látszik, mintha a család nem járna mindig kezére az iskolának a rend, fegyelem és engedelmesség erényeinek kifejtésében s azért kezd lazulni az a szoros kapocs, melyben a családnak és iskolának kell állnia egymással. A gyermekeknek adott pénz alkalmat szolgáltat nekik az iskolán kívül keresendő szórakozásra, könyv- és egyéb kirakatok ingerlő képei képzelődésüket mételyezik meg, a napilapok oktalan olvasása szellemüket hamisítja meg s a dédelgetés miatt a felnőttek társaságában való forgolódás, azokkal együtt mulatóhelyek látogatása, kiöli belőlük az eszményi világnézet iránt való hajlamot s bizonyos unottság mellett csak az anyagiakon való kapkodást fejleszti ki bennük. Ezek miatt nem az a tiszta, naiv, ragaszkodó, iskola- és tudománykedvelő, a tekintély előtt meghajolni tudó a mai ifjúság.»

Ime, amilyen a társadalom erkölcse, olyan annak erkölcsi hatása is az ifjúságra, iskolára. Mennyi vigasztalót, mennyi megnyugtatót találok a sokat támadott iskolákra, tanárokra nézve az ókor egy kiváló pædagogusának, Quintiliánusnak nyi-

latkozatában: «Utinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus! Nos docuimus, ex nobis audiunt. Discunt haec miseri antequam sciant vitia esse; non accipiunt ex scholis mala ista, sed in scholas adferunt.»* (Institutiones Oratoriæ I. 2.)

Logikus kénytelenséggel állunk szemben számos megdöbbentő jelenségnél, hol sokan még mindig tétovázva keresik s fürkészik az okokat s nem találják meg a feleletet kérdéseikre. A társadalomban hiányzik a kellő példaadás, ifjaink nem tanulnak hinni és tűrni s az olympiai versenyeken az egyszerű pálmaágért küzdő nemes hellen ifjú helyett, ki a római költő szavai szerint:

«Multa tulit fecitque puer sudavit et alsit,»

modern Werthereink inkább az angol skeptikussal felvetik a kérdést: Is life worth living? Érdemes-e élni? Skepticizmus, racionalismus, agnosticizmus, taedium vitæ s mit tudom én miféle irányzatok mindenfelé!

A mult hónapban került kezembe egy kis füzet. Címe: «Bedeutung und Wert des Lebens.» Szerzője: Bilczewski József, lembergi érsek, ki külön pásztorlevélben intéz szózatot a középiskolai ifjúsághoz. Az atya szeretetével s őszinteségével s a bátor férfiú kilépésével s tekintélye latbavetésével akarja jobb útra terelni a társadalom jóvoltából lejtőre került ifjúságot, a haza jövendő reménységét. Az idők jelét látom ebben; mintha a társadalomban némelyek tényleg megmozdulnának, hogy aszint e szállóigévé lett «gyermek századá»-ban kivegyék részüket a társadalommentés nagy s kemény, de annál magasztosabb munkájából. Mintha valóban felocsudna s belátná a saját bűne tudatában levő modern lazult társadalom, hogy hite vesztett, kételkedővé vált, vergődő ifjúságunkat erőnek erejével idealis, erkölcsös s mélységes vallásos, szóval diadalmas világnézetre kell segiteni.

* Vajha mi magunk ne rontanók meg gyermekeinket erkölcsileg: Mi tanítjuk őket, tőlünk hallják a rosszat. Megtanulják a szerencsétlenek, mielőtt még tudnák, hogy ez vétek; nem az iskolában tesznek szert romlottságra, hanem magukkal viszik az iskolába.

Ily körülmények között örömmel kell fogadnunk minden oly törekvést, minden oly művet, mely felismerve a létező bajok s fonákságok forrását, az azokat előidéző okokat, e társadalommentő tevékenységben hivatva van mindnyájunknak útmutatással szolgálni.

Ily kiváló s minden tekintetben korszerű művet látok *Fernand Nicolay*-nak a francia Académie des sciences morales et politiques-on pályadíjat nyert s rövid időn belül immár 24-ik kiadást ért «*Les enfants mal élevés*» című művében, melyet a más és hasonló irányú tudományos művekben oly gazdag német irodalom is sietett átültetni.* Mielőtt az egész mű áttekintését adnám s néhány kiválóbb fejezetét egy-két megjegyzés kiséretében bővebben bemutatnám, bátor vagyok kijelenteni, hogy e műnek anyanyelvünkre való fordítását amúgy is szegény magyar pædagogiai irodalmunkra nézve határozott nyereségnek tartanám. Oly mű, mint Payot-nak Tudományos Akadémiánk könyvkiadó vállalatában fordításban most megjelent «L'Éducation de la Volonté» című** s rövid idő alatt 22 kiadást ért nagyszabásu. szigorúan tudományos műve aránylag csak kisebb számu olvasóközönségre — főleg szakemberekre — számíthat, míg Nicolay említett könyve változatos gazdag tartalmánál, egyszerű s közvetlen előadásánál, elméletre, de főleg gyakorlatra kiterjeszkedő s szigorúan keresztény valláserkölcsi elveket valló irányánál fogva számot tarthat arra, hogy a társadalom legszélesebb rétegeiben elterjedjen, s hogy belőle mindazok, kiknek saját gyermekük, s általában mindkét nembeli ifjúság nevelése szent ügy, okulást meritsenek; akik elég elfogulatlanok ahhoz, hogy azon esetre, ha a könyv lapjain található s a családi élet mindennapi változatosabbnál változatosabb jeleneit feltüntető pillanatnyi vagy ha úgy tetszik mozgó

* Ungeratene Kinder, übersetzt von G. Pletl, Regensburg, 1904.

** Irodalmunkban Geöcze Sarolta írt hasonló című kiválóan alapos, lelkes s a magyar viszonyokat lépten-nyomon szemmel tartó jeles tanulmányt. Népnevelők könyvtára 12. szám. Budapest, 1901. Lampel Ára 1 korona.

fényképfelvételeiben magukra ismernek, ne csak meg ne botránkozzanak, hanem a bajokkal bátran szembe is nézzenek, s azokat saját gyermekeik érdekében a lehetőségig javitani is készek legyenek. «Nous ne parlons ici qu'à ceux — mondja szerzőnk a 78. lapon — dont l'esprit est assez élevé, assez sincère et assez large, pour ne point nier une vérité, si importune soit-elle.» S hogy e «pillanat felvételek» — mint őket szerző nevezi — néha tényleg «importune»-ök, sőt mi több egyenesen megdöbbentő s elszomorító jeleneteket tárnak elénk, annak okát aligha a fényképező gépben vagy a lemezek túlságos érzékenységében szabad keresnünk. Akinek bőven kijutott abból a kétes szerencséből, hogy bepillanthatott a mai családi szentélyekbe, az könyvünket lapozva igen gyakran alig fog tartózkodhatni attól, hogy egy-egy fejezet szélére általa jól ismert családok nevét ne jegyezze oda. S ha mindezeken kívül még megemlítem a hangnak azt a jóleső melegét, azt a nevelésben minden kicsiny dolgot joggal fontosnak tartó, de azért minden kicsinyeskedésen felül álló bölcs emberszeretetet, mely a könyvből felénk árad, mindent elmondtam, amit a szerző dicséretére s a könyv őszinte ajánlására felhozhatok.

A 18 könyvre s e felosztáson belül összesen 91 apróbb fejezetre osztott műben mintegy kaleidoskopszerűen vonulnak el szemeink előtt a nevelésnek szinte minden ágát s mozzanatát felölelő pompás s színes képek, melyekből nehányat kiragadva — ha mindjárt halványabban is — ezennel be akarunk mutatni.

Az I. könyv kilenc fejezetben változatos képekben vezeti elénk a neveletlen gyermek-typust 3, 10, 15, 20 éves korában, azután mint meglett férfiút, férjet s apát.

Előttünk áll a felcseperedő s a környezetnek szinte tehetetlenül képtelen dédelgetése s bánásmódja következtében zsarnokká fejlődő kis három éves *Baby* az illetlenségeknek s neve-

* Mi itt csak azokhoz szólunk, akik eléggé felvilágosultak, elég őszinték és műveltek ahhoz, hogy le ne tagadjanak valamely igazságot még akkor se, ha az reájuk nézve esetleg kellemetlen volna is.

letlenségnek ezernyi már-már szépen fejlődésnek indult csirájával. Itt kell megemlítenem szerzőnknek egész művén végighúzódó, mélységesen erkölcsös s nemes socialis érzületét, mely már e fokon hathatósan sürgeti s pompás példákon illustrálja az altruizmus fokozatos nevelésének szükségességét, a melyre csak jókorán nélkülözésre tanító s nevelő igazán heroikus szeretet képes: «*La possibilité de la privation* doit être *la base* d'une première éducation sérieuse et forte».* S valljuk meg őszintén, a nevelés ez egyszeregyének következetes megvalósítása alighanem apasztaná a statisztika különböző rovatai között felsorolt szerencsétleneknek, az élet hajótöröttjeinek s gyáva dezentorainak legióját.

Ott van azután a mind nagyobb korlátlanságra törekvő, elbizakodó 10 éves gyermek-typus követelő, tolakodó s tiszteletlen viselkedésével, kinek környezete figyelmen kívül hagyva a «maxima debetur puero reverentia» régi, de soha bűntetlenül át nem hágható s örök-igaz elvét, a legkülönfélébb módon egyenesen demoralizálni kezdi a gyermek lágy, minden jóra, de sajnos minden rosszra is oly fogékony lelkét, a ki eleinte csak beszédmodorában, de csakhamar lelkében s szivében eldurvul, kinek a sajátszerűen gyarló szülői szeretet következtében szükségképpen áldozatul kell esnie, a kivel időnek előtte ismertetik meg a családi tűzhely *melege* helyett az ő fejlődő képzeletvilágára nézve gyakran annyira végzetessé váló színi előadások *fényét* s tündérragyogását. S azoknak, kik ebbeli aggodalmakat talán túlzottaknak hajlandók minősíteni, s kik beérik az u. n. tucatembereket nevelni akaró s a nagy tömegnek sajnos annyira megfelelő közönséges erkölcsi elvekkel, ajánlja szerzőnk, hogy: «Croyons-nous enfin à une morale distincte des codes . . .?» ** (23. lap). Ehhez hasonló mélységesen igaz nyilatkozatát, mely könyvünk 80. lapján található, inkább e helyütt idézem: «Il y a de grands coupables, qui n'ont jamais eu maille à partir avec

* «A nélkülözés lehetősége alkossa alapját a komoly és erélyes nevelésnek.»

** «Higyjünk végre a törvénykönyv erkölcsétől elütő erkölcsben.»

les gendarmes; et l'honnête homme moral diffère singulièrement de l'honnête homme légal. Que de turpitudes, de hontes et de crimes échappent à l'action des juges!»* Csakugyan, aki ezeket összetéveszti, annak aligha van tisztultabb erkölcsi világnézete annál, a ki teszem nem tud különbséget kaszárnya és családi tűzhely között. Meg fogják-e sokan szivlelni e kíméletlen s kemény szavakat?!

S mi lesz most már e szerencsétlen irányban fejlesztett s az anyai szeretetnek az optika törvényeivel merőben ellenkező fénytörésű prismáján keresztül nézett nagyreményű csemetéből? Belejutott a legválságosabb korba; előttünk áll, nevezzük meg magyarosan, a kamasz mindennemű idétlenségével. Legnagyobb gyönyörűsége, ha éretlen tudományát fitogtathatja s ha burkolt kérdésekkel u. n. problemákkal faggathatja szüleit, kik e látszólagosan ártatlan vizsgáztatásnak alávetve magukat — felsülnek, sőt talán még az elragadtatás stadiumán is átesve lassan, de biztosan ássák maguk alatt a — vermet. S mily agyafúrt számítással hordja össze azt a mérhetetlen sok zöldséget, melynek zagyva feltálalásával oly fényes diadalt arat szülőjén, ez a hetvenkedő geniális fiúcska, a ki voltaképpe n«un cancre et un impertinent». «Ein Faulenzer und Grobian» mint a német fordító mondja. Való igaz, ez a gyászos eredménye annak, hogyha a szülők elutasító, komoly, de azért szeretetteljesen elutasító eljárás helyett gyermekeik előtt nemcsak megalázkodnak s meghunyászkodnak, de szinte annak fölényét is elismerik. S nagyon tévedne az, a ki azt hinné, hogy ez csak azon egyszerű, talpig becsületes s kérges tenyerű jámbor szülők sorsa s eljárása, kik homlokuk verejtéke árán saját körükből kineveltek gyermekeiket! Jól mondja szerzőnk a 29. lapon: «Eh quoi! à supposer vraie la supériorité intellectuelle de l'enfant, est-ce que le bon sens, le jugement, l'âge, l'expérience ne comptent

* Vannak nagy bűnösök, kiknek sohasem gyűlt meg a bajuk a hatóság embereivel; az erkölcsileg becsületes ember lényegesen különbözik a törvény szerint becsületestől. Mennyi gazság, hitványság és gonosztett kerüli el a birói igazságszolgáltatást.

pour rien dans la vie?»* S mennyi lemondás, szerénység vár tudományra s tudósra egyaránt; jó volna ennek útját egyengetni kérkedő gyermekeink zsenge, fejlődő lelkében: «Oh! bien restreint est le nombre des faits acquis des notions certaines, comparé à la multiplicité incalculable des systèmes, qui font grand tapage un jour, pour rentrer ensuite au néant! Demandez-le aux *Vrais* savants!»** (31. l.) Mily *arany* igazságok ezek s mennyire megszívlelendők anyáknak, apáknak s nevelőknek egyaránt kérkedő, nyegle s hivalkodó társadalmi életünknek Madách londoni színére annyira emlékeztető vásári zajában.

Budapest. *Danczer Béla.*

* «Hát hogy-hogy? Feltéve gyermekeitek igazi szellemi fölényét, a józanész, az itélőképesség, kor és tapasztalat semmit sem számítanak az életben?»

** «Oh, mennyire korlátolt a bebizonyított tényeknek s határozott ismereteinknek a száma ama megszámlálhatatlan feltevéssel szemben, melyek ideig-óráig feltűnést keltenek, hogy azután semmiségbe vesszenek. Kérdezzük csak az igazi tudósokat!

(Folytatjuk.)

IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRAINK KISELEJTEZÉSE.

Lassankint rendbe jövünk ezzel is: maholnap lesz a legutolsó falusi iskolának is szegényebb vagy dúsabb, de lesz ifjúsági könyvtára. Az államiaknak rendszeres, szakértelemmel összeválogatott művekből álló, amelynek pontos és szakszerű kezelése ugyancsak ellenőrzés alatt fog állani. Az állam, mint utóbb fényesen bebizonyította, semmi áldozatot sem kimél e fontos kérdés megoldására.

Nem is ezekről a most szervezett könyvtárakról akarok én szólani, amelyeket az állam ajándékozott az elemi iskoláknak. Ezzel a kérdéssel eleget foglalkoztak annak idején a hozzáértők. Hanem azokról a könyvtárakról, amelyeknek eredete a távol ködében vész el, amelyeknek keletkezése még itt-ott összefoly gyermekéveink emlékeivel, amikor bizony valóságos eseményszámba ment az egész községben egy-egy ilyen ifjúsági könyvtár alapítása, lázas érdeklődést keltve szülők és gyermekek, tanítók és gyermekbarátok közt egyaránt.

A társadalom érdeklődése ma már alább hagyott, hanem az iskolák nem kevesebb gonddal és fáradsággal igyekeznek ma is a könyvtáraikat minél teljesebbé és tökéletesebbé tenni.

Teljesebbé — talán a szerencsés anyagi körülmények folytán sikerül is, de tökéletesebbé — vajjon sikerül-e minden tekintetben kifogástalan és céljának megfelelő ifjúsági könyvtárt alkotni az eddigi eszközökkel?

Tekintsünk csak bele ezekbe a régibb keletű ifjúsági könyvtárakba! Ott diszlenek ma is az első sorban az idegen, főként a német ifjúsági irodalomnak fordított termékei. Hoffmann és

Schmidt Kristóf tanúlságos meséi, szindarabjai stb. stb. fordítások, vagy idegen kútfők után «átdolgozott» munkák. És milyen fordítások! Égnek mered a hajunk szála, ha valamire való nyelvérzékkel olvasni próbálunk belőlük.

Ha tekintetbe vesszük, hogy talán a legelső cél, amelyet az ifjúsági irodalomnak szolgálnia kell, épen *a nemzeti és kizárólag a nemzeti érzés* fejlesztése, ápolása és fokozása, szinte érthetetlennek tűnik fel, hogy miképen kerülhetett némely ifjúsági mű, szakértők véleményét is kiállván, a kiadásra — nem a tartalma, a nyelvezete miatt. És hogy jutott be némelyik újabb szakértői vizsgálat mellett is rendszeres, kiváló gonddal összeállított könyvtárakba is? Csupán a nyelvének idegenszerűsége miatt érthetetlen. Mert mi más volna hivatva a nyelvet ápolni, mint az irodalom, mi más volna hivatva tökéletes mintát nyújtani a nem magyar ajku gyermekeknek a helyes magyar beszédre, mint a magyar ifjúsági irodalom.

De sajnos — a dolog úgy áll — hogy a mai könyvtárakban igen nagy a száma azoknak a selejtes műveknek, amelyeknek nyelvezete *képes megrontani, sőt tönkre tenni a legegészségesebb, ép nyelvérzéket is.*

Egy érdekes pædagogiai eset vezetett erre rá és későbbi tapasztalataim igazolták állításom szomorú valóságát.

Növendékeimnek dolgozatot adtam fel a IV. polgári osztályban: tetszés szerinti vidék, vagy kirándulás leírását. Különösen felhívtam a figyelmöket arra, amit mindig megteszek a dolgozatok feladásánál, hogy a stílus tökéletességét, választékosságát, különösen az olvasás, a figyelmes, gondos olvasás mozdítja elő. Ne rösteljék hát olvasásaikat jegyzésekkel kisérni, mert a fogalmazásoknál kiváló hasznát vehetik egy-egy választékosabb kifejezésnek stb.

Növendékeim szépen meghallgattak és úgy látszik, némelyikök meg is szivlelte tanácsomat. De egyikkel alaposan megjártam. Nem magyar ajkú, de a magyar nyelvet tökéletesen beszélő, kitűnő tanulóról van szó, akinek dolgozatai mindig a legjobbak közé tartoztak. Most beadja feladatát és én meglepetve olvasom

az első mondatot, megrettenve a másodikat, azután végig elképedve az egész dolgozatot. Telve volt majdnem minden mondata hajmeresztő germanizmusokkal.

Mi ez? kérdem a gyermeket, s végre nagy nehezen, sirva vallja be, hogy ő utasításaimhoz híven egy könyvet olvasott el (valami leírás az Alpokról, fordítás persze), és abból kijegyzett egy pár «választékos» kifejezést, mert valami nagyon szép dolgozatot akart beadni.

«Soha még ennyit nem kinlódtam a feladattal», zokogta keservesen.

Hát persze, a szegény gyermek! Tehet ő róla, hogy nyelvérzéke nem súgta meg, hogy azok a «választékos» kifejezések és mondatok csupa merő idegenszerűségek láncolatai, amelyeket eddig nem igen volt alkalma hallani, s amelyek újaknak, idegenszerűségöknél fogva választékosaknak tüntek fel előtte.

Így terjesztik hát a könyvek azt, ami megölő mérge a magyarosságnak nyelvben és érzésben egyaránt. Mert hisz nyelvében él a nemzet, és ha a nyelve idegenszerű, az érzés nem lehet többé nemzeti.

Hogyan teljesítsük hát a nemzeti nevelés nagy feladatát, hogy ha épen a legfőbb nevelő eszközeink, a könyvek, idegen szellemet terjesztenek azáltal, hogy ott támadják meg nemzetiségünket, ahol a legkönnyebben enged az idegen hatásnak: a nyelvezetében. Akinek nincs már meg a finom jó nyelvérzéke, tán alig is veszi észre, mert a szavak lehetnek magyar hangzásuak, jók avagy rosszak, de a szófűzés, a szórend, a mondatalkotás, a szolgailag lefordított szólások, ezek együttvéve teljesen idegenszerűvé teszik az egész könyvnek a szellemét. És ezt az idegenszerűséget szívja be magába a gyermek, szeme, füle megszokja és csakhamar rabjává lesz maga is. Aztán hiába küzdünk ellene a nyelvtanórákon, csak meggyülöltetjük vele az egész grammatikát.

Így is milyen rettenetes sok germanizmussal van telve a köznapi társalgás nyelve. Szinte kétségbeejtő hallani, hogyan gyilkolják ezt a mi szép, zengzetes magyar nyelvünket a német-

ből elferdített rossz szókkal, idegen szólásokkal, szóval minden nemével a nyelvet ölő szereknek (amint ezt két éve egyik cikkemben megkisérlettem kimutatni), és ime az iskola maga szegődik azok közé, akik terjesztik ezt a nyelvrontást.

Ide igtatok nehányat kuriozumképen a nevezett Hoffmann, Schmiedt és egyéb fordított könyvekből. Méltóztassanak meggyőződni, nincs-e igazam, mikor azt állítom, hogy a gyermek nyelvérzékét tönkre teszi az ilyen könyvek olvasása. Nem mintha ezek volnának a legborzasztóbb hajtásai a fordítások kinos nyelvezetének, hanem ezeket jegyeztem ki egy-két könyvből példaképen, amint belepillantottam egyikbe, másikba.

Pl. egyik, máskülönben igen tanulságos Hoffmann-mesében («Inka kincse»), csak úgy hemzseg a sok idegenszerűség. Egy kis alföldi tanítványomnak ákom-bákomos betűi diszlenek az első oldalon:

Nem érdemes az időt tölteni vele. Meg se lehet érteni!

Lássuk hát! Belenéztem. Hát persze, hogy nem érti meg a tőzsgyökeres alföldi magyar gyermek az ilyen nyakatekert mondatfűzéseket:

«Angerné mélyen sóhajtott fel és nem talált hamarjában enyhületet a nagy *csapástól*, mely őket érte.»

«Férje minden igyekvése, *miként* reményt csepegtessenek szavai szívébe, hiába volt.» Szörnyűség! De tovább!

«*Ő egy* jóságos úri ember! Őt látva az *indiántóli* félelméről is megfeledkezett.» Aztán:

«Ez volt tulajdonképi oka az indián *kunyhókkali* érintkezésének.»

Tessék most már a nyelvtanban megtanítani a nem magyar ajkú gyermekeknek, hogy a rag tovább nem ragozható.

Hatodnapra betoppant *Angereknál*. Ést ezt *magyar* könyvnek — csúfolják. Mert ezeket csak úgy futtában vettem észre benne. Hogy mi lehet még ott, olvassa el, aki birja.

Schmiedt Kristóf «legszebb meséi»-ben szintén rémes mondatszerkesztéseket találtam. Különben a «legszebb mesék» némelyikének a tárgya olyannyira rémes, hogy magam is hátborzon-

gással olvastam, pl.: «A néma gyermek»-et. És az efféle mesék vannak hivatva megtanítani a gyermeket arra, hogy a jó elnyeri jutalmát a földön.

Nincs az az élénkebb fantáziáju gyermek, aki ezt olvasván, le merne menni valaha egyedül a pincébe, amely t. i. a mesében rémes gyilkosság színhelye. És még biztassuk hát őket az olvasásra.

Egy másik Schmiedt-féle, levelekben irott elbeszélés hőse egy egyszerű cselédleányka, akinek csodálatosan választékos irályából, mely sűrűn tele van tűzdelve nagyhangú morális elvekkel, megtudjuk, hogy úrnőjének kegyeit azzal nyerte meg, hogy egyszer azt kérdezte a gondozására bizott gyermekektől:

— Úgy-e bár szép virágokat tud a jó Istenke *csinálni?*

És ez fordítás! Ez az *izlés*, melynek fordítót vezérelnie kell!

Megtudjuk eme levelekből továbbá, hogy mennyivel választékosabban tudnak a cselédleányok írni, mint jó magunk, mert ahelyett, hogy egyszerűen ezt írná: uraságom háza igen szép, így kerekíti ki: uraságom *tulajdonát képező* ház valóban igen szép! és «efölötti megelégedésében örömmel kezdett hozzá *vízhordói tiszte teljesítéséhez.*» S mikor ajándékba aranyakat kap, ezt így adja tudtul anyjának:

«Az ajándékozás eme módja ugyan *kevéssé szokatlan*, de nem kevésbbé jóindulatú.»

Vajjon akad-e magyar gyermek, aki ezt a mondatot megérti?

Majd jóindulatúlag ismeri el a jámbor 14 éves cselédleányka, hogy: «*egy* anya, aki így neveli gyermekeit, valóban tiszteletreméltó».

Tűzbe vele! És tűzbe mindenikkel, amelyekben ennyire lebecsülik a magyar gyermek izlését, hogy feltételezik róla, hogy efféléket még élvezni tudna!

Hanem, hogy azt ne higyje valaki, szándékosan mellőzöm a magyar eredetű műveknek sokszor bizony szintén hajmeresztő germanizmusát, sietek megjegyezni, hogy itt még szomorúbb tapasztalatokat szerezhet az ember. Nem szándékozom részle-

tekbe bocsátkozni, de bizony tény az, hogy a legelterjedtebb eredeti magyar írók és írónők könyvei közül is némelyek úgy tele vannak csupa merő idegenszerűségekkel, hogy nem ártana ezeket a könyveket átdolgozni. Mert tartalmuk szép, tárgyuk a gyermek lélekvilágából merített és neki valóban élvezetet szerez. És már csak azért is veszedelmesek, mert ha valamelyik enfant terrible előáll azzal az élelmes kifogással, hogy «így olvastam ebben meg ebben a könyvben», még azzal a mentő körülménnyel sem rendelkezünk, hogy hisz fordítás és szószerint, rosszúl fordították. Tehát vagy a magunk, vagy az illető író tekintélyét kockáztatjuk, ha a hibára rávezetjük a gyermeket.

A magunk részéről tehát újból és újból hangoztatjuk, hogy a gyermek olvasmányának előbb kell tisztán és tözsgyökeresen magyarosnak lenni, mint szorosan vett tanulságokban bővelkedőnek. Azért, ha némelyek leszállítják is az értékét a Pósa bácsi gyermekköltészetének, áldva áldhatjuk mindnyájan, akik gyermeknevelléssel foglalkozunk és a hazának magyar gyermekeket akarunk nevelni, mert az ő verseinek és az egész «Én Ujságom»-nak olyan zengzetes, olyan igazi édesen hangzó magyaros nyelvezete van, hogy emelkedik az ember lelke a büszkeségtől, ha olvassa.

Ilyen könyveket írjanak a gyermekek számára, akkor nem fogunk annyit kinlódni és annyi haszontalan fáradságot pazarolni az idegenszerűségek kiirtására az iskolában. És nem kell félve adnunk a növendékek kezébe egyik-másik könyvet, hogy nehogy halomra döntsék annak «választékos» kifejezései a nyelvtanórák verejtékes tanításait.

Ne rösteljük hát az ifjúsági könyvtárakat kissé megrostálni és ne sajnáljuk a valóban inkább káros, mint jó hatású könyveket kivenni a gyermekek kezéből. Már csak hygienikus okokból is célszerű megtenni, mert ezek az úgyis régi, mocskos könyvek sok fertőző betegség csiráinak lehetnek a terjesztői.

Brassó. *Hajtay Etelka.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Emilia. A világtól régen visszavonúlva, csaknem elfeledve halt meg az elmúlt év december 30-ikán egy kitünő magyar asszony, az első magyar szerkesztőnő: *Szegfi Mórné* született *Kánya Emilia*. A «Családi kör» című lap, melyet ő indított meg és szerkesztett a 60-as és 70-es években, a magyar művelt női közönségnek kedvelt heti lapja volt s «Emilia» a szerkesztő, a művelt magyar asszonyok ideálja. Műveltsége, természetes kedvessége, szeretetreméltó finom modora jelentékeny tényezőjévé tették a 30—40 év előtti társaséletnek s a jeles írónő és szerkesztőnő, ki a női munka megbecsüléséért küzdött, női és családanyai tulajdonaival azokat is megnyerte eszméinek, kiket irodalmi tevékenységével meg nem győzhetett. Ha az emancipált, a dolgozó nő olyan okos, bájos, jó és annyira nőies, mint Emilia, akkor senkinek sem lehetett kifogása a női munkakör kiszélesítése, a nők mélyrehatóbb kimívelése ellen. Mert ezeknek az eszméknek szolgálatába állította lapját Emilia; azt akarta, hogy a társadalom munkájából a nők is kivegyék a maguk részét s anyai honpolgári kötelességeiket nagyobbfokú műveltség, alaposabb képzettség segítségével méltón tudják betölteni. S munkatársakúl tudta nyerni Aranytól kezdve irodalmunk minden jelesét. Buzgón segítette őt nemes törekvéseiben második férje, Szegfy Mór, ki maga is jeles író, s a nők magasabb kiképeztetésének szükségességét a családanya kötelességének szempontjából tartotta kivánatosnak. Emilia maga is a legnemesebben fogta fel társadalmi kötelességeit s a jótékonyságot magánéletében úgy, mint a társasággal szolidarításban, igaz humanizmussal művelte. Az ötvenes években megalakult Írói Segélyegyesületért az összes lapok együttvéve sem tettek annyit, mint ő egymaga. Munkái jövedelmét az 1861—63-iki országos ínség alkalmával felajánlotta a szűkölködőknek s 8—10,000 koronát juttatott ilyformán számukra. Ő volt azon női mozgalomnak kezdeményezője, melynek eredményeképen a magyar nők Jósika Miklóst félszázados írói jubileumán díszes emlékkönyvvel tisztelték meg. A *Petőfi-Társaság* alapításának eszméje tőle származott s a kezdés munkájának dicsősége őt illeti. Bámultam őt, midőn még nemes agitátióit fiatalos munkakedvvel minden szépért, nemesért hevülő szívvel fáradhatatlan lelkesedéssel űzte és ismertem, szerettem hajlott korában, midőn a betegséggel küzdve, de meg nem törve, nemes türelemmel vívta az élet harcát. És bámulatom talán még nagyobb lett iránta, mikor láttam, hogy a sír felé hajolva is megőrízte lelke nemes eszményeit, hogy lelkesedéssel csügg művészeten és irodalmon, megifjúlva gyönyörködik a magyar nők műveltségének haladásában, munkakörük bővülésében. A gondviselés megengedte érnie derék gyermekeinek boldogulását, hat gyer-

meke közül csak egyet vesztett el, kit mint kitűnő családanyát ragadott el övéi közül a halál. Második házasságából származó gyermekeivel, Lászlóval, ki lapszerkesztő, s Emiliával és Ilonával, kik a felsőbb leányiskola kitünő tanítónői, együtt élt Fiumében, hol élete 78-ik esztendejében érte utól hosszas szenvedés után a halál. A közeli megdicsőülés glóriája homlokán ragyogott már a nyáron, midőn tőle utoljára bucsút vettem, de úgy éreztem akkor, s úgy érzem most is, hogy nem vesztettük őt el azért, hogy földi alakját szemünk hiába keresi. Az ilyen asszonyok örökké élnek azok emlékezetében, kik őt ismerték és szerették és azokban a nemes eszmékben, melyeket örökségül hagynak mindnyájukra. Az ilyen áldott életnek emlékezete megnyugtat és felemel. *S. J.*

*

A budapesti felsőbb leányiskola jubileuma. December 17-én ülte a budapesti állami felsőbb leányiskola harminc éves fennállásának emlékünnepét. Az emlékünnepnek három önálló és mégis összefüggő szakasza volt: az *ünnepi ülés*, az *ünnepi lakoma*, és az *ünnepi előadás*. Az ünnepi ülésen a kormányt Morlin Emil, ministeri tanácsos képviselte s megjelentek azon a vidéki és fővárosi állami, községi és felekezeti felsőbb leányiskolák küldöttei, a budai II. ker. áll. tanítónőképző intézet, az Erzsébet-nőiskola polgári tanítónőképző intézetének és felsőbb leányiskolájának, valamint a Mária Dorothea-Egyesületnek képviselői. Az ünnepi ülést, melyen ott volt az ünneplő intézet tanári kara teljes számban és a régi növendékek közül is igen sokan, a jelenlegi növendékek énekkara nyitotta meg a Himnusz eléneklésével, s ezután Révy Ferenc igazgató mondotta el megnyitó beszédét. «Nem személyeket ünnepelünk ez alkalommal, mondta, hanem eszméket, a nemzeti nőnevelés fejlődésének és felvirágzásának eszméjét; mert a felsőbb leányiskolák felállításában annak az eszmének elismerését látjuk megpecsételve, hogy a nemzeti kultura megteremtésében a nő nevelése és nemzeti szellemben való művelése épen olyan fontos tényező, mint a férfi nevelése és művelése.» Érdekesen mutat rá a nőnevelésnek 30 év előtt való elhanyagolt állapotára. A leányok képzettsége alacsony fokon állott s a mennyiben itt-ott mégis tanították a leányokat, ismeretük idegenszerű és felszines volt. Köszönettel emlékezik meg Trefortról és hű-éges munkatársáról, Molnár Aladárról, kik a felsőbb leányiskolák intézményét megteremtették s közoktatási kormányunk vezetőiről, kik áldozatkészségükkel lehetővé tették, hogy a felsőbb leányiskolák üdvös tevékenységüket kifejthessék. Örömmel és büszkeséggel mutat rá a felsőbb leányiskolák eredményes munkálkodására s átadja a szót ünnepi szónoknak, Takács Györgynek, ki az intézet történetét — melyet folyóiratunk más helyén közlünk — olvasta fel a jelenlevők osztatlan érdeklődése mellett. Majd ismét az igazgató szólalt fel nagy örömmel jelentve be, hogy a közoktatási kormány méltányolva az intézet buzgó törekvéseit, az intézettel kapcsolatos gimnáziumi tanfolyamnak a *nyilvánossági jogot* megadta. Lelkes szavakkal köszöni ezt meg a kormány jelenlevő képviselőjének, ki válaszában a közoktatásügyi miniszter üdvözletét és szerencsekivánatait tolmácsolja.

Erre a kar a szózatot zengte el s az ünnep a vendégek örömteljes szerencsekívánatai között ért véget.

A *lakoma* 17-én este volt a Continental-szállóban, hol a hivatalos fölsőbbségnek képviselői és a testvérintézetek küldöttei kifejezték barátságos pohárköszöntők alakjában az ünneplő intézet újjászületésén érzett örömüket.

Bár jelentőségére nézve az *ünnepi ülést* s a barátságos és tanúlságos eszmecserét illetőleg a *lakomát* illeti meg az elsőség, az ünnep legkimagaslóbb és legkedvesebb része mégis a régi és jelenlegi növendékek közreműködésével rendezett *ünnepi* előadás volt. Torkos Lászlónak, az intézet régi tanárának ez alkalomra írt szép drámai költeményét adták elő a «Harminc év»-et, melyben a «*kegyelet*» dalokkal és tánccal kisért képekben mutatja be, hogy az intézet tevékenysége méltó arra, hogy Clio, a történelem muzsája emlékezetét feljegyezze. Az előadást többször megismételték s jövedelmét, 1200 koronát a József főherceg-szanatórium-egyesület és a Rudolf szoboralap javára fordították. A közönség soraiban, mely mindenik előadás alkalmával teljesen megtöltötte az Uránia-színházat, ott láttuk Molnár Viktor államtitkárt is, ki ismételten megelégedését fejezte ki Révy Ferenc igazgatónak, az igazán kedves és művészi élvezetért, melyet az előadás neki is, mint az egész tapsoló és gyönyörködő közönségnek okozott. A költemény és az előadás méltó kiegészítője, befejezője volt a kulturális fontosságú emlékünnepnek.

*

Az első állami leánygimnázium. A budapesti állami felsőbb leányiskola jubileumi ünnepének legkimagaslóbb, neveléstörténeti fontosságú eseménye volt az a kitüntetés, mellyel a vallás- és közoktatásügyi miniszterium, méltányolva az iskola gimnáziumi irányú tanfolyamában kifejtett tevékenységét, e tanfolyamnak a nyilvánossági jogot megadta. Az erre vonatkozó nagyfontosságú rendelet a következőképen szól:

1161. szám. A vall. és közokt. m. kir. Miniszterium f. évi december hó 14-én 102,297. sz. alatt kelt magas rendelete alapján, tudomásvétel és további eljárás végett értesítem a tek. Igazgatóságot, hogy a nagyméltóságú Miniszterium az ottani állami felsőbb leányiskolával kapcsolatos gimnáziumi tanfolyamnak (V—VIII. osztálynak) az orsz. közoktatási tanács kívánalmai szerint átdolgozott és módosított tantervét, a melyet a tanintézet a múlt 1904—1905. iskolai évben tényleg életbeléptetett, és a mely szerint a tanítás a jelen iskolai évben is tényleg folyik, elvileg elfogadja: mindössze azt kívánja, hogy a görög nyelvi oktatás az általános gimnázium tanterv és utasításokhoz képest az ion nyelvjárással is kezdhető legyen, miért is az intézet tanári testülete ezen kívánalomhoz képest a görög nyelvi oktatás tantervét egészítse ki és ide terjessze be. Méltányolva továbbá azt, hogy a nevezett tanintézetben fennálló gimnáziumi tanfolyam a felsőbb leányiskola négy alsó osztályára támaszkodva, s azzal szerves kapcsolatban tovább fejlődve, a főgimnázium feladatát teljesen megoldja, amint azt immár öt ízben a budapesti V. ker. állami főgimnáziumban megtartott érettségi vizsgálatokon növendékeivel bebizonyította, a

nevezett tanintézetnek eddigi hatosztályú felsőbb leányiskolai jellegét teljesen érintetlen hagyva, az eddigi gimnáziumi tanfolyamot (V—VIII. osztályt) a teljes, nyilvános főgimnázium jellegével és jogaival ruházza fel, beleértve a nyilvánosság, államérvényes bizonyítványok kiadásának és a gimnáziumi érettségi vizsgálatok tartásának jogát is. Ezen intézkedés azonnal életbelépve, az érettségi vizsgálatok első ízben a folyó 1905—1906. iskolai év végén lesznek megtarthatók.

Ezen intézkedéséből folyólag az intézetnek eddigi hivatalos elnevezését is a következőképen változtatja meg: «budapesti VI. ker. magyar királyi állami felsőbb leányiskola és leánygimnázium» és a gimnáziális osztályokat, mint középiskolát kerületembe osztja be.

Az intézet középiskolai rendtartás elvei szerint leszen adminisztrálandó, s ennek megfelelőleg eddigi rendtartása is átdolgozandó.

A nyilvános középiskola céljaival meg nem egyeztethető azon körülmény, hogy mint eddig a VII. és VIII. osztályokba a felsőbb leányiskola VI. osztályt végzett növendékek egyes tantárgyakra rendkívüli hallgatókúl bejárhassanak; ennélfogva ezen szokást a jövőben megszünteti és csupán az illető növendékekre való méltányossági tekintetből engedi meg, hogy még a folyó iskolai évben bejárhassanak. Budapest, 1905 december 16-án. *Erődi Béla*, kir. főigazgató.

*

A felsőbb leányiskolák Berecz-ünnepe. A mezőturi áll. felsőbb leányiskola tantestülete mozgalmat indított arra nézve, hogy a felsőbb leányiskolák Berecz Antal ministeri biztos 30 éves felsőbb leányiskolai működését méltóan megünnepeljék. Az intézetek hozzájárultak a gondolathoz s a tárgyalások folyamán azon javaslat merült fel, hogy kellő megbeszélés céljából előzetes értekezletet kellene egybehívni, melyen valamennyi felsőbb leányiskola testülete képviseltetné magát. A mezőturi testület erre az értekezlet idejéül dec. 16-ikát, helyéül pedig Budapestet ajánlotta, különösen azért, hogy a kiküldöttek a VI. ker. áll. fels. leányisk. jubiláris ünnepélyén is részt vehessenek.

Örömmel kell megállapítanom, hogy a mozgalom sikeres volt, mert az értekezleten a Berecz Antal ministeri biztossága alá tartozó összes felsőbb leányiskolák képviseltették magukat (a szegedit és kassait kivéve) vagy kiküldött, vagy megbizott útján, úgy hogy körülbelül 30-an gyűltünk össze. 16-án délelőtt testületileg részt vettünk a budapesti intézet ünnepén s délután folytattuk megbeszéléseinket. A megállapodásokat nem említem, mert nem akarok elébe vágni az értekezlet ambiciozus jegyzőjének, dr. Miklós Elemérnek, aki a hozott határozatokat közölni fogja az összes testületekkel.

Midőn azonban nem palástolhatom el örömemet azon első barátságos közeledés láttára, mely a felsőbb leányiskolai testületek között történt, ráakarok térni azon indítványra, mely értekezleten kívül hangzott el. Az indítványozót nyilván megkapta azon szép egyetértés, kollégiális szeretet, mely az értekezlet lelkét alkotta s ez által inspirálva azt ajánlotta, hogy ha már meg van törve a jég, törjük meg egészen. *Minden intézmény testületének meg van a maga szövetsége, meg van a maga hivatalos közlönye, csak a felsőbb leányiskoláknak nincs. Lépjünk mi is szövetségre, alkossunk mi is*

olyan egyesületet, mint pl. a középiskolai tanárok (országos középisk. tanáregyesület), *legyen nekünk is lapunk, a melyben a magunk olyan ügyes-bajos dolgait megbeszélhetjük.*

Az indítvány nagy helyeslésre talált s elhatározta az értekezlet, hogy kellő megbeszélés céljából a jegyzőkönyv kapcsán, megküldi valamennyi testületnek.

Célszerünek láttam azonban, hogy az eszmét így is terjesszük s igen kérem a testületeket, tegyék azt magukévá.

Egyúttal ajánlom, hogy válasszuk hivatalos közlönyünkké a *Nemzeti Nőnevelést*, melynek érdemes szerkesztője a legnagyobb készséggel és barátsággal hajlandó lapját rendelkezésünkre bocsátani. Győzzön az eszme! *O. M.*

*

A Magy. Abstinens nők Országos Egyesületének alapszabályait a belügyministerium jóváhagyta s az egyesület munkásságát e szabályzat értelmében már meg is kezdte. Ennek jeléül belépett a M. N. Sz.-ba és a világ legnagyobb női szövetségébe a «World's Women's Christian Temperance Union»-ba. A «Magyar Abstinens Nők Országos Egyesületé»-nek, melyet melegen ajánlunk olvasóink figyelmébe, Alapszabályai a következők:

1. *Neve.* A Magyar Abstinens Nők Országos Egyesülete.

2. *Székhelye.* Budapest.

3. *Célja.* A Magyar Abstinens Nők Országos Egyesülete a népjólét előmozdítása céljából a nők szempontjából állást foglal az alkoholizmus ellen, mint a családi boldogságnak, a jólétnek, az egészségnek és erkölcsiségnek legrettenetesebb ellensége ellen.

4. *Eszközei.* Az alkoholizmus legyőzésére.

1. *a példaadást* tekinti első és leghathatósabb eszközének s azért tagjaitól az abstinenciát a szeszesitaloktól való föltétlen és teljes tartózkodást elengedhetetlenül követeli; 2. *élőszóban és irásban felvilágosit* az alkoholnak az ember testi szervezetére, a társadalomra és közjólétre való káros hatása felől, előadások rendezése, tanfolyamok szervezése, röpiratok terjesztése, stb. által; 3 *az ifjuságnak alkoholellenes nevelése*; 4. küzdelem az uralkodó *ivási szokások* ellen; 5. *óvó jóléti intézmények* pl. alkoholmentes kávéházak, étkezőhelyiségek, népotthonok stb. fölállítása; 6. *alkoholbetegek gyógyitása* (sanatoriumok alkohol betegek számára); 7. Minden *alkoholellenes mozgalom támogatása*; 8. hatóságok-, testületekhez intézendő *folyamodványok* pl. az ifjúságnak kötelező alkoholoktatása, alkoholisták családjuk védelme, a vasárnapi munkaszünetnek a szeszes italok mérésére való kiterjesztése stb. tárgyában; 9. vidéken, lehetőleg megyénként *fiók egyesületek* alakítása; 10. az alkohol kérdésre vonatkozó *központi tudakozóiroda*, valamint tájékoztató *szakkönyvtárnak* szervezése; 11. az alkohol kérdéseknek állandóan napirenden tartása, általában a nők e téren való munkakörüknek kiterjesztése, mélyítése stb.

5. *Tagság.* A Magyar Abstinens Nők Országos Egyesületének rendes tagja belépési nyilatkozat alapján lehet minden 16. életévét betöltött nő, ki magát abstinenciára kötelezi és egyszer s mindenkorra 1 korona beiratási dijat s évente legalább 2 korona tagsági dijat fizet vagy egyszerre vagy 20 filléres havi részletekben. Más

abstinens egyesületeknek tagja az 1 korona beiratási dijon felül csak legalább 1 korona évi tagsági dijat, abstinens munkásegyesületnek tagjai pedig csak beiratási dijat fizetnek és tagsági dijat nem. A rendes tagság 50 korona befizetésével egyszer s mindenkorra megváltható. Alapító, ki az egyesület pénztárába legalább 200 koronát fizet egyszer s mindenkorra. Az alapítók az egyesület nyomtatványait megkapják gyüléseiben, előadásaiban részt vehetnek, az egyesületnek azonban csak az esetben rendes tagjai, ha abstinensek.

A tagság megszünik: 1. Önkénytes kilépés által a mely legalább egy hónappal az ügyviteli év lejárta előtt bejelentendő 2. Köteles kilépés által, ha az illető megszünt abstinens lenni. Kilépését ez esetben tagsági jegye visszaküldése mellett maga tartozik bejelenteni. 3. Kizáratás által a közgyülés szavazatának két harmada által.

6. *Szervezete.* A Magyar Abstinens Nők Országos Egyesülete ügyeit 1-ször a közgyülés, 2-szor a tisztikar intézik. Ügyviteli éve januártól—januárig terjed.

a) *A közgyülés.* A Magyar Abstinens Nők Országos Egyesülete évente közgyülést tart, tetszése szerint Budapesten vagy vidéken. A közgyülésen a jelenlevők határozatképesek.

A közgyülés hatáskörébe tartoznak: 1. A kétévenként megejtendő tisztujítás. 2. Az évi jelentés tárgyalása. 3. A pénztári felmentés megadása. 4. Két pénztárvizsgáló kiküldése. 5. Esetleg előre megállapított napirendjének megváltoztatása. 6. Vidéki fiók egyesületek jelentésöknek tárgyalása. 7. Netaláni indítványok tárgyalása. 8. Esetleg alapszabály módosítás. 9. Vagy az egyesület föloszlatása.

A közgyülés nyilvános. Jegyzőkönyvét az elnök valamint a közgyülés által kiküldött két tag aláirásukkal hitelesitik.

b) *Tisztikar.* A tisztikar, mely a közgyülésnek felelős 5 tagból áll. Jogérvényes határozatra legalább négynek jelenléte szükséges. Gyüléseinek jegyzőkönyvét az elnök és jegyző aláirásukkal hitelesitik.

A tisztikar hatáskörébe tartoznak: 1. az egyesület egész ügyvitele, melyről a közgyülésnek évi jelentésében beszámol; 2. a tagok fölvétele; 3. a közgyülés helyének megállapítása; 4. a közgyülés előkészítése és napirendjének megállapítása; ez utóbbit két héttel a közgyülés előtt nyilvánosságra hozni tartozik; 5. szükség esetén rendkivüli közgyülés összehivása, ez kötelessége, ha a tagok fele irásbeli beadványban kivánja.

A tisztikar tagjai: az elnök, alelnök, titkár, jegyző és pénztáros. *Hatáskörük a következő:* 1. Elnök vezeti a tisztikar üléseit, a közgyülésen elnököl, megnyitja és bezárja az ülést, szavazás esetén ő teszi föl a kérdést és hirdeti ki az eredményt. Hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli az egyesületet. 2. Alelnök az elnök akadályoztatása esetében annak teljes hatáskörével bír. 3. Titkár viszi az egyesületnek levelezéseit és mindennemű irásbeli dolgát a jegyzőkönyvnek kivételével. 4. A jegyző a tisztikar és és közgyülés jegyzőkönyveit vezeti. 5. Pénztáros kezeli az Egyesület pénzeit, gondoskodik, hogy a tagsági dijak pontosan befolyjanak, a bevétel és kiadásokról könyvet vezet, részletes pénztári kimutatással szolgál az elnöknek kivánatára bármikor, a közgyülésnek évenként. Előkészíti a közgyülésre az Egyesületnek a jövő évi előirányzatát.

7. *Pártolók.* Pártoló az, ki legalább 5 koronát fizet évenként, bár nem abstinens, de érdeklődik az egyesület működése iránt, iratait birni akarja, gyüléseikre eljár, de sem tanácskozási, sem szavazati joggal nem bir.

8. *Feloszlás.* Ha a Magyar Abstinens Nők Országos Egyesülete akármily okból feloszlik, vagyona kizárólag alkoholellenes propaganda céljaira fordítandó.

Záradék. Amennyiben a Magyar Abstinens Nők Országos Egyesülete az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a mennyiben további működésének folytatása által az állam vagy egyes személyek érdeke veszélyeztetnék, a magyar királyi kormány által haladék nélkül felfüggeszthető és felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg feloszlatható vagy esetleg az alapszabályok megtartására különben való feloszlatás terhe alatt kötelezhető. *Chyzer Kornélné*, a Magyar Abstinens Nők Országos Egyesületenek elnöke. Szám: 115, 337/1905. III. a. Látta a m. kir. belügyminister, azzal a megjegyzéssel, hogy az alapszabályok módosítását, az egyesület feloszlását s ez esetben vagyonának hovafordítását kimondó közgyülés határozatok végrehajtás előtt a m. kir. belügyministeriumhoz felterjesztendők. Budapest, 1905. évi november hó 2-án a minister meghagyásából: *Szabó László* ministeri tanácsos.

*

Tóth József nyugalomba vonulása. Pestmegye érdemekben gazdag kir. tanfelügyelője nyugalomba vonulván, körlevélben búcsúzik a megye tanítóságától, melyben munkássága eredményeit a következőkben foglalja össze.

«Harminc évvel ezelőtt, mikor nagy feladatomhoz hozzáfogtam, teljes meggyőződésemből mondottam azt, hogy a jó, tehát igaz, benső vallásos alapon nyugvó, erkölcsnemesítő s munkára szoktató iskola egyik legfőbb tényezője a valódi műveltségnek, az igazi műveltség pedig a népek általános jólétének.»

Ebből kifolyólag, egyik legfontosabb kötelességemül azt tűztem ki, hogy gondom legyen arra, hogy a tanító ne csak oktató, de nevelő is legyen, mert ha a tanító tanítványainak csak eszét műveli és emellett megfeledkezik a léleknek, a szivnek nemesítéséről: csak felét teljesíti kötelességének.

Az iskolaügy szeretetének, népszerűségének előmozdítására egyik legfőbb eszközként hangsúlyoztam a szülőkkel való barátságos érintkezést, a szülői konferenciákat.

Kiemeltem a gyermekek kézügyességének gyakorlati szempontból való fejlesztését, mindenkor a helyiviszonyok figyelembe vételével.

Különös gondot kivántam fordítani gyermekmenedékházaknak s a pusztai iskolázással kapcsolatban az u. n. parasztkonviktusoknak felállítására, továbbá az iskolázás pontos végrehajtására és ellenőrzésére, hogy ezzel egyrészt a zsenge gyermeket kivonjam az elsatnyító mezei munka alul, másrészt, hogy a tanítást kétségessé tevő mulasztásoknak véget vessek.

A mai gazdasági ismétlőiskolák eszméjét hirdettem ezelőtt 30

évvel, midőn tervbe vettem az iskolák mellé foglalkoztató kert fölállítását, a melyben a faművelést és konyhakertgazdaságot, különösen az ismétlőbe járók, rendszeresen tanulják; s már ekkor kimondottam, hogy nagy szükségét látom annak, hogy már a népiskolában komoly gond fordíttassék az okszerű földművelésre is.

Ugyanekkor, a nép gondolkodásának nemesítése céljából, fölvetettem a nép-könyvtárak és ifjúsági egyesületek eszméjét.

Teljes erőmmel kivántam odahatni, hogy a tanítóságnak anyagi viszonyait megjavítsam s erkölcsi tekintélyét a lehető legmagasabb szinvonalra emeljem, S e célomnak betetőzéséül lehetővé kivántam tenni a tanítóságnak a tanfelügyelői karba juthatását, midőn — már akkor — a tanfelügyelői szakvizsga életbeléptetését indítványoztam.

Ezek szerint a vezéreszmék szerint cselekedtem 30 hosszú esztendőn keresztül. S ezek az eszmék immáron gyökeret vertek, viruló fákká növekedtek: terveim, reményeim ma már nagy részben megvalósultak, részben pedig, tán más név alatt, mint új, modern elvek szerepelnek.

Ezeket az elveket tartva szem előtt, midőn állásomat, mint Pest-vármegye kir. tanfelügyelője elfoglaltam, különösen egy nagy célt tűztem ki magam elé, annyi sok más közül a legfontosabbat s talán a legnehezebbet: a székesfővárost környező nem magyarajkú községeknek az iskolák által leendő megmagyarosítását. Mert bizony 30 évvel ezelőtt e községekben s iskoláikban a magyar szó ritka volt mint a fehér holló s a legtöbb helyen irmagul sem lehetett magyar szót hallani. Istennek legyen érette hála e legfőbb törekvésem sikerült a nemes vármegye, az egyházi főhatóságok mindenkor szivélyes együttműködésével s a kiket elsősorban kellett volna említenem: e nehéz küzdelemben hű katonáimnak, a tanítóságnak lankadást nem ismerő, soha el nem csüggedő munkásságával.

Igy sikerült az eddigi 4—5 hónapos iskoláztatási időt 8—9—10 hónapra fölemelni; a tanítók létszámát 612-ről csaknem megháromszorozni. Az iskolai vagyon: épületekben, ingóságokban s földbirtokban megtizszereződött; a vármegyében a kulturintézmények iránt a legnagyobb jóindulat, sőt lelkesedés fejlődött ki; tanítói árvaházak, tanítói segélyegyesületek létesültek; szegény gyermekek felruházására egyesületek alakultak: a tanító-nevelői szellem nemes idealizmussal tör előre, szóval mindenütt, minden irányban haladás, lelkesedés tapasztalható.

Mindez e 30 év művelődés-történetének mindmegannyi adata s boldog vagyok, hogy e haladáshoz hozzáfűződhetik az én nevem is.

Hogy a tanfelügyelői pálya mennyire szivemhez nőtt, ezt nem frázisból mondom; ennek bizonyítására csak azt említem meg, hogy midőn 1889-ben az akkori közoktatásügyi minister, Csáky Albin gróf Őnagyméltósága fölszólított, hogy a ministeriumba mint osztálytanácsos belépjek, e megtisztelő fölhivást csakis a tanfelügyelői pálya iránti ragaszkodó szeretetem folytán nem fogadtam el. Megmaradtam a rögösebbik úton, amelyen munkakedvemet sohasem törte meg sem a rosszakarat, mellyel oly sokszor kellett szembeszállanom, sem az utamba szórt tövisek, sem az éjet-napot egygyé tevő nagy és szakadatlan munka.

Mikor ezelőtt 30 évvel a pestvármegyei tanfelügyelőséget elfoglaltam, fölszántatlan, bevetetlen területet találtam itt. E terület ma már fölszántva, bevetve van, a termés is szárba szökkent. A megművelt föld dús kalászokat ringat s biztosítja a jövő továbbfejlődését is; éppen ezért boldog vagyok abban a tudatban, hogy a termésen áldás van, áldás lesz s a gyümölcsözés munkám maradandó emlékét hirdetni fogja.

Nem szerénytelen hiúság mondatja mindezt el velem, de pályámon a tisztességes munkában eltöltött évekre való édes visszaemlékezés s az ebből származó lelkemet-szivemet eltöltő öntudat, önérzet, melyet elfojtani nem tudok akkor, midőn ime, hivatali pályám végén állok.

Midőn e sorokban búcsút veszek eddigi hű munkatársaimtól, e búcsúzás fájdalmát enyhíti az a tudat, hogy a tanfelügyelői pályától való megválásom nem a munkától való visszavonulást, nem pedig különösen a tanügyi és népnevelői pályától való visszalépésemet jelenti. Egy ügyet fogok szolgálni továbbra is azokkal. kik eddig is segítő barátaim voltak s ennek a találkozásnak reménye edzi meg szivemet és lelkemet az általam e téren kitüzött munka továbbfolytatására.

S midőn búcsúzásomkor szivembe zártan viszem magammal az Önökkel együtt végzett munka örömének édes emlékét, viszont arra kérem Önöket: őrizzék meg számomra jövőre is irányomban eddig tanusított szeretetöket.»

*

A M. D. E. tanítónői szakosztálya január 14-én látogatott ülést tartott, melyen dr. Győri Ilona, Danczer Béla és Farkas Edith tartottak előadást. Dr. Győri Ilona «Az első segélynyujtásról» értekezett, praktikus előadását folyóiratunk legközelebbi számában közöljük. Danczer Béla értekezésének közlését mai számunkban kezdjük meg, Farkas Edith előadásából azonban csak az alábbi rövid kivonatot adhatjuk, mert a «Patronage» kedves alelnöknője szabad előadásban ismertette azt a nemes munkát, melyet tagtársaival a kath. nővédelem terén kifejtenek. — A legközelebbi ülésen (február 15-én) György Aladár emlékezetének hódol a M. D. E. nevében Vidéky Apollonia, a fővárosi tanítónők nevében Komáry Erzsébet és a kisdedóvónők nevében Fábián Irma.

*

A «Patronage», Farkas Edithnek, a tanítónők szakosztályában tartott előadásából kiemeljük a következőket:

«Külföldön, főleg Franciaországban e szónak más és tágasabb értelme van, mint minálunk. A francia «patronage»-nak nevezi azt a helyesen rendezett kölcsönös viszonyt, amely munkaadó és munkás között áll fenn; tere a műhely. Nálunk patronage alatt értjük azt a néhány világi missziótelepet, a melyet a Katholikus Nővédő Egyesületnek sikerült eddig létesíteni. (A Katholikus Nővédő Egyesület alapító elnöknője özvegy gróf Pálffy Pálné szül. gróf Károlyi Geraldine. A Katholikus Nővédő Egyesület egyik ága a patronage, melynek elnöknője gróf Zichy Livia Klára.)

A székesfővárosban van eddig mindössze nyolc patronage. Budán kettő, Pesten öt, Újpesten egy, Székesfejérváron és Szombathelyen pedig egy-egy. Az ujpesti kivételével valamennyi fővárosi iskolában van, a tekintetes tanács nagylelkűségéből, tekintve a fontos kulturális célt s az összejövetelek ritka voltát (egyszer hetenkint) ingyen, vagyis fűtésért, világításért eddig nem kellett fizetni.

Összegyűlnek pedig vasárnaponként délután 3 órától 7-ig egy-egy iskola tornatermében, udvarán, egy-két osztályában; ahol van fővárosi «Napközi Otthon», ott szeretnek tartózkodni; mert ott nagy asztalok körül kedélyesebben érzik maguhat munkásnők, mint az iskola padjaiban.

Mindenben a patronageok szentéletü alapítónőjének, a paulai Szent-Vince rendjebeli párisi Soeur Rosalie-nak szellemében és nyomdokaiban szeretnének haladni, aki nagy misszióját oly szerencsésen végezte Párisban, hogy működésének első két évében hetvenöt patronagenak adott életet és úgy megtudta magát értetni a gyakran ellenséges indulatú világi hatóságokkal is, hogy halálakor egész Páris gyászt öltött, evangeliumi szegénységű koporsóját pedig gyalog, fedetlen fővel kisérte a hatalmas, büszke Napoleon.

Egy mondása rendkívüli életbölcsességére, gyakorlati pedagógiára és szociális tehetségére vall. A patronage jellegéről beszélve, mondja: három elemet kell oda bevinni: a család melegét; az utca szabadságát; az iskola fegyelmét. Iparkodnak tehát e három elemet minden eljárásukban szem előtt tartani, ami a gyakorlatban úgy történik, hogy anyai szívvel, nagylelkű — néha tréfás — elnézéssel s ahol kell, elveiből mit sem engedő szigorral is bánnak a védencekkel.

Egy-egy patronageban van átlag 60—70 munkásnő. Életkoruk s foglalkozásuk statisztikája igen tarka. Van közöttük az iskolából éppen kimaradt kis leány, aki vagy «pesztonka», vagy divatárus üzletből hordozgatja szét a megrendelt holmit s van közöttük 30—40 éves is, akiknek az arcára az élet nagyon is olvashatóan ráírta a gyári munkásnő gondjait, csalódásait, fáradtságait. Ily vegyes publikummal bajos egyszerre foglalkozni; azért alkotnak közöttük kisebb társaságokat, esetleg egészen el is különítik a nagyokat a kicsinyektől, hogy a védőnők könnyen társaloghassanak a reájuk bizottakkal. De néha csak közös asztalhoz is ültetik az összevalókat. Például az egy gyárban alkalmazottakat az egyik nagy asztalhoz, a legkisebbeket más asztalhoz, a közép-osztálybelieket kor szerint, megint külön s így tovább. Így fesztelenebbül folyik a társalgás, jobban érzik magukat s nagy súlyt helyeznek arra, hogy a munkásnők csakugyan «jól érezzék» magukat a patronageban, mert ez lényegesen mekönnyíti a sikert.

Az idősebbeknek, fáradtabbaknak azért első sorban pihenést, üdülést nyujtanak. Őket mintegy az «órarend» keretén kívül kezelik.

Velük szemben a programm fő pontja: anyai szív, őszinte, résztvevő törődés. Kiérzik ők gyorsan, hogy van valakijök, akinek megnyilatkozhatnak, akinek elpanaszolhatnak mindent, aki nemcsak hallgat, hanem ha bír, segít rajtuk s mindenesetre szerető, résztvevő tanácscsal szolgál nekik. Az idősebbeknek valamiféle szellemi «jour»-nak, kaszinónak tünteti fel a patronaget. Ők azonban az ifjabb csoporttal együtt részesülnek hitoktatásban, énektanításban, uzsonnában

s kivánság szerinti varrástanításban is; tanítják őket szabni és varrni, de természetesen csak egyszerű dolgokat, blouset, köténytt s efféléket főleg pedig a ruha- és fehérneműjavítást sürgetik, mihez akárhány munkásnőnek hétköznap este sem ideje, sem ereje, sem türelme. Így a legtöbben mintegy házi körben s anyai útmutatás mellett, gyakran vígan csevegve vagy énekelve foltozzák a munkában elkopott ruhaneműjöket.

A legszegényebbek számára utóbbi időben összeadják saját és adakozó ismerőseik kiszolgált ruhadarabjait; ügyesen helyreigazítva annak tulajdona lesz az, aki kijavította.

Tanítják őket énekelni is, mely rájuk nézve szivet derítő kedves foglalkozás, a Patronagra nézve az erkölcsi nevelés eszköze.

Visszatérve a vasárnap délutánokra s az időbeosztásra, a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva, körűlbelül a következő órarendet követik: 3 órakor kezdik meg a patronaget az egyesületi imával; utána kézimunka 4-ig, ekkor van az illető hitoktatónak 10—30 percnyi előadása; következik az uzsonna (vajaskenyér, gyümölcs). Uzsonna után énekóra, ezután játék és vegyes foglalkozás 7-ig, nevezetesen a könyvtár és takarékpénztár elintézése, speciális tanácskozások és megbeszélések. Hét órakor, mintegy összefoglalásául a nyert benyomásoknak, szólnak hozzájuk még egy pár jó szót utravalónak, elimádkozzák az Urangyalát s Isten nevében hazabocsátják őket. Valamennyi uzsonna költségét jótevők födözik; mégis annyi a költségük, hogy alig győzik.

Örömmel fogadják azért a jóakaratú támogatást, s lelkesen buzdítanak mindenkit, különösen a fiatal leányokat, tanítónőket ilyen «Patronage»-okban való működésre s ilyenek nyitására. Aki e részben bővebb felvilágosítást óhajt, forduljon Farkas Edith alelnöknőhöz, Budapest, I. ker., Dísz-tér 10. szám alá.

*

A tüdőbeteg gyermekek és tanítók érdekében. Nemessányi Adél, az ujvidéki polgári leányiskola igazgatója, ki iskolája és tanítónők M. D. E. érdekében már annyi szép dolgot kezdeményezett, meleg szavakkal fordul Magyarország polgári leányiskoláihoz az ujvidéki polg. leányiskola tantestületének december havában tartott üléséből keltezett körlevelében. A szabadkai tanítóképző igazgatójának példáján felbuzdulva arra kéri a polgári leányiskolák tantestületeit, hogy rójják le ők is emberbaráti és nemzeti kötelességeik egy részét azzal, hogy a vezetésük alatt álló intézetek ifjuságának közreműködésével, és a társadalomnak támogatásával, közös akarattal, a mindenható szeretet jelszavával gyűjtsenek össze oly tekintélyes tőkét, amely alapítványkép fog letétetni az országos József Főherceg Sanatorium-Egyesület kezelésébe, s amely alapítvány jotéteményeiben felerészben a polgári leányiskolai oktatás terén működő tüdőbeteg tantestületi tagok, felerészben pedig szegény polg. leányiskolai növendékek részesülhetnének. A megvalósítás lehetőségét a következő számításokkal igazolja a körlevél:

«Hazánkban van ez idő szerint 220 polgári leányiskola. Ha ezen iskolák mindegyike a nemes cél szolgálatába állva, a jótékony-

ság s felebaráti szeretettől áthatva, elhatározza, hogy e tanév folyamán, akár a farsang idején, akár a tanév végén, a tanulók szavalási és éneklési ügyességének bemutatása gyanánt, vagy esetleg volt növendékek bevonásával is, egy nyilvános hangversenyt, előadást rendez, a melynek tiszta jövedelmét a fentemlített célra ajánlja fel — s vajjon nem teszi-e ezt mindegyik iskola kész-örömest? — számítva, hogy minden iskola csak 100 K-át küldhet be a központi pénztárba — 220×100 K már 22,000 K-át eredményez, oly tekintélyes összeget, mely azonnal az első évben is 2 ágy-alapítvány létesítését teszi lehetővé.

Ezen két ágy-alapítványt követhetné kétévenként mindig egy-egy ujabb alapítvány oly módon, ha a magas tanügyi kormány körrendeletileg megengedné, hogy minden polg. leányiskola tandíj-jövedelmének 1—2%-át is e célra fizetné be, — az iskola fentartókra ez nem volna nagy megadóztatás s 220 iskola után évi 20 K átlagot számítva, ismét évi 4400 K tőkét biztosítana, 2 év alatt egy ujabb ágy-alapítványt eredményezne s ilyenformán 10 év alatt 7-re lehetne felemelni az ágy-alapítványok számát, anélkül, hogy az előadások megtartását 10 év alatt megismételtük volna, holott ezt bizonyára szivesen megteszi mindegyikünk, aki a kérő szót megértve, a munkások sorába állott. Mily nagyszerű eredménye a nemes célra törekvő, vállvetett munkálkodásnak, — a «Viribus unitis» valóban csodát művelhet!

Hátha még majd a Sanatorium-Egyesület elnökéhez, Lukács György vall. és közokt. minister ő excellenciájához apellálunk, a kinek ismert nemes szive reménlünk engedi, hogy alapítványunk beteg kartársaink és tanítványaink részére leendő kihasználását a leghumánusabb értelemben fogja lehetővé tenni. Akciónk tervbe vételét nála bejelentve, máris nagyértékű támogatásáról vettünk biztosítékot; őnagyméltósága ugyanis kilátásba helyezte, hogy az összehozandó ágy-alapítványt nemcsak az alapszabályszerű évi 3 hónapon, hanem az egész éven át vehetjük igénybe, mi polgári leányiskolai tanítók és a hozzánk tartozók, a mi mindenesetre óriási előny lenne szenvedő kartársaink szempontjából, ilyenformán már az első 10 év alatt 160 beteg nyerhetne a Sanatóriumban gyógyulást.» — A lelkes felhívást, melyet Nemessányi Adél az összes polg. leányiskoláknak megküldött, a magunk részéről is mélyen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

*

Zirzen Janka síremlékére 1906 január 10-ig adakoztak: Ott Vilma 10 korona; Pozsonyi állami tanítónőképző-intézet önképző köre 20 korona; Holzmann Károlyné Pák Berta 10 korona; dr. Szőke Istvánné Vogronits Aranka 2 korona; Rausch Ferencné 10 korona; Schmiedbauerné Rausch Paula 10 korona; Hoepfnerné Rausch Aranka 10 korona; özv. Gierglné Rausch Vilma 10 korona; Szegfi Ilona 10 korona; Lindner Auguszta 50 korona; Babaré Adél 50 korona; Mária Dorottya-Egyesület 200 korona; Ujváry Kamilla 10 korona; Herich Károlyné 100 korona. Az utolsó kimutatás összege 3383 korona 42 fillér. Összeg 3885 korona 42 fillér.

IRODALOM.

Huttkay Lipót dr.: Mikes Kelemen Törökországi Levelei.* Tudvalevő dolog, hogy a *Törökországi Levelek* eredeti kéziratát az egri érsekség könyvtárában őrzik. Az értékes kézirat Toldy Ferenc tulajdona volt. 1858-ban jutott hozzá. Tőle szerezte meg Bartakovics egri érsek 1867-ben. Huttkay dr. mint másodkönyvtáros «*A száz esztendős egri érsekség története*» című munka számára ismertetvén a könyvtárt, behatóan foglalkozott a könyvtár egyik legbecsesebb régiségével, a *Törökországi Levelekkel* is. Tanulmányainak eredményét adja itt e kötetben Rákóczy hamvai hazahozatalának nemzeti ünnepe alkalmára.

Az első fejezet Mikes életét vázolja a *Törökországi Levelek* nyomán. A Zágonban született Mikes, mint tizenhat éves ifju került apródul a fejedelem udvarába s onnan kezdve hűséges osztályosa volt sorsának. Jellemének egyik fővonása ép e rajongó hűség a fejedelemhez, hűséges volt hozzá még a síron túl is. Maga mondja, hogy bujdosását urához való vak szeretete okozta. «Énnekem — mondja később — soha egyéb okom nem volt hazámat elhagyni, hanem hogy igen szerettem az öreg fejedelmet» (145. levél). Így bizony ki is bujdosodott ifjusága virágában, huszonegy éves korában. Eleinte Lengyelországba mentek. Mintha most is hallanók, amint a századok távolán át elfojtott hangon fölsír az egykorú bujdosó nóta zokogása:

Magyarország Isten hozzád,
A hazám már Lengyelország,
A hazám már Lengyelország,
Mégis sírva gondolok rád . . .

Innen Angliába, Franciaországba s végre Törökországba kerültek. A passzarovici béke (1718) végleg porba döntött minden reménységet. Messze idegenben ejt Mikes egy-egy fájó könnyet, mikor az ő «Kedves tündérországá»-ból, Erdélyből hivatalosan kisemmizik. Drinápolyból Bujukderébe, majd Jenikőre, végre Rodostóba kerülnek. Ekkor már humorosan írja Mikes, hogy «Ázsiából írok kednek (annak a P. E. nénjének, akihez képzeletben intézi el nem küldött, tehát nem *missilis* leveleit) . . . Minket már úgy tekintsen ked, mint ázsiai magyarokat». A fejedelem rodostói telepén klastromi rend volt. Hat órakor felkelés, reggeli, mise. Ebéd után ismét a kápolnába ment a

* Az egri érsekmegyei könyvtár eredeti kézirati kincseiből. Mikes arcképével s II. Rákóczy Ferenc betegségét, halálát, eltemetését leíró eredeti levelek hasonmásával. Eger, 1905. Rényi Károly bizománya. Budapest V., Dorottya-utca 2. Ára 3 korona.

fejedelem. Este felé újra imádságra dobolnak, azután vacsora s lefekvés. A vadászat volt az egyetlen vitézi gyönyörűsége, mulatsága a klastromi életet élő szegény fejedelemnek. A kolostori élet merengő csendjét felzavarja a fejedelemasszony halálának Párisból érkező híre, ahol szegénységgel küzdve, töltötte életét. Fáj a fejedelemnek, de nagy bútól is szabadul meg, mert sokat búsult «a fejedelemasszony állapotján mindenkor», mint Mikes írja. Mikest esengő levélben hívja haza édes anyja: «ifjuságodnak virágát mi haszna ott eltöltened, egy emberbe reménységedet vetned, ha meghal, mit csinálsz? Az igaz, hogy jószágodat mind másnak adták . . . Téged kesergő, édes anyád, kedves fiam, árva Torma Éva». Könyje csordul Kelemennek, de az urát nem hagyja el. A kolostori csöndben nyiló merengő virág Mikes szerelme, mely titokban nyit, titokban hervad, mint az ibolya a bokrok árnyán. Ez a virág pedig Kőszegi Zsuzsinak, Rákóczy vadásza, fegyverhordozója hajadon leányának nyitott. Ő azonban inkább Bercsényinek lett harmadik hitvese s később özvegyen sem megy Mikeshez, hanem Lengyelországba vándorol. Mikes csak szerényen jegyzi meg, hogy «Zsuzsihoz még más is tartaná közit», de «non habet pecuniam», később is ismer olyat, aki Zsuzsával letétetné a gyászt. 1735 tavaszán rohamosan hanyatlik a fejedelem ereje s Nagypénteken önzetlen, nemes lelke elköltözött az élők sorából. Gyászba borult a csöndes telep. Egyideig az odahívott fiu, Rákóczy József vezeti atyja csöndes telepét. A sok félreértésben és keserűségben azonban hamar megtörik gyönge lelke s három év mulva atyjához tér ő is. Csáky gróf, Zay báró után Mikes lesz a telep főnöke, básbúgja. A levelek s egyéb vallásos munkák irásával tölti egyhangú napjait 1758-ban bekövetkezett haláláig. Időközben hiába kér Mária Teréziától hazabocsátó kegyelmet: *Ex Turcia nulla redemptio* . . .

A második fejezet röviden felsorolja Mikes egyéb műveit, a Gomezné francia írónő művéből fordított *Mulatságos napok*-at s a többieket. A harmadik a *Törökországi Levelek* eredeti példányát írja le. A 207 levél 1717—1758-ig van keltezve. Először e leveleket Kulcsár adta ki 1794. Később megtámadták a levelek hitelességét s Toldy szerezte meg az eredeti szöveget, sőt felkutatott Mikestől egy magánlevelet is s «Kegyeletes örömmel» győződött meg, hogy a Levelek csakugyan Mikes kezeirása. Az ötödik fejezet a levelek missilis voltának nagy kérdését és bő irodalmát ismerteti. Szól Kulcsár, Toldy, Szilágyi, Abafi, Gyulai, Császár, Toncs, Thaly ez irányú műveiről, véleményéről s végre a tinta, írás, a levelek, folyamatos, összefüggő előadása alapján úgy dönti el a missilisos kérdését, hogy *a levelek bár nem missilisek, de nem Mikes élte végén, nem egyszerre iródtak.* Feljegyzéseit rótta össze levelekben francia emlékirat mintájára s a lelkében élő női eszmény köré (akiben Toldy Pekry Esztert, Thaly, Miklós Paksy Erzsit sejt), csoportosította eszméit, gondolatait, érző szíve melegét. Szabadon termett, illatos, zamatos gyümölcs e munka, melyet csak az utókor minősített ép az elbeszélés és leírás természetes bája miatt önálló irodalmi műnek. A hatodik fejezet arról szól, hogyan került a kézirat mostani helyére. A hetedik s többi fejezetben a levelek stílusát jellemzi. Mikes naplószerűen írta e leveleket: «Hagyd koptassam pennámat az írásban» ; mert

arra elég időm vagyon. A nyelvnek kiváló művelője nyelvtisztaságával (alig találunk nála idegen szót), magyarosságával, előadásbeli bájával és csöndes humorával.

A tizedik fejezet külön foglalkozik a Rákóczy betegségét, halálát, eltemetését leíró (110—115.) levelekkel. Igazán plasztikus, meleghangú, megható leírást ad Mikes. Örök hálára kötelezte ezzel szerető nemzetét — mondja Huttkay. Ez öt levél hasonmását is adja az érdekes könyv, továbbá Zrinyi Ilonának, II. Rákóczy Ferenc nagynevű édes anyjának, magának II. Rákóczy Ferencnek és Telekessy István egri püspöknek névaláírását is. A fedelen Rodostó látóképe díszlik. Az első lapon Mikes arcképe, kissé eszményítve. A szép füzet technika kiállítása dicséretére válik az egri érseki liceumi sajtónak. Huttkay záró sorai a már-már hazatérő Rákóczy szelleméhez szólnak: «Jőjj, siess haza Rákóczy Ferenc. Szükségünk van terád. Haló poraidban oktasd ki nemzeted fiait az *önzetlenségről*, hogy *egyetemlegesen* lehessünk nagyok, boldogok, mint álmodod . . . Jőjj, siess haza; Kelemen szolgád elvegyült pora míg megürülő sírhelyedet őrzi, szelleme áldva és mosolyogva lebeg elébed». A sírontúl is hűséges Mikes Kelemen most is ez ünnepi kiadásban előre készíti édes urának, az öreg fejedelemnek a bujdosók földjéről való hazatértét — s ezt a szép könyvet Huttkaynak köszönhetjük. *Dr. Pekár Károly.*

*

Gombos Albin dr.: Középkori krónikások. Tagadhatatlan tény, hogy Magyarországon a világtörténelem a történetet kedvelő közönségünknél mostohagyermek volt. Ennek oka nagyrészt abban keresendő, hogy a külföldi történetre vonatkozó kútfőkhöz igen nehezen lehetett hozzáférni, vagy ha hozzá is lehetett jutni, annyi különféle nyelvismeretet (francia, német, latin, orosz, héber, görög, olasz stb.) tételezett fel, hogy a leglelkesebb buvár is megrettent az elébe tornyosuló akadályoktól, nehézségektől. Így belenyugodtunk abba, amit a német történetírók megállapítottak és az eseményeket olyan szemüvegen néztük, amilyent a német tudósok a szemünkre illesztettek. Ezen körülmény igen károsan befolyásolta a történelem tanítást is, amelynek mindenesetre igen sikeres előmozdítója, segédeszköze, ha a tanár «a mult idők nagy alakjainak jellemzésére vagy fontosabb események elevenebb megismertetésére a kartársak feljegyzéseiből megfelelő szemelvények felolvasását szövi előadásába».

Ezeken az igen érezhető hiányokon kivánt *Gombos Albin dr.* brassói főreáliskolai tanár segíteni, midőn a «Középkori krónikások» című vállalatot megindította, amely vállalat azt a dicsérendő célt tűzte ki maga elé, hogy kiválóbb középkori külföldi (sőt a legújabban magyar) krónikákat magyar nyelvre ültet át és ad ki megfelelő kisérő jegyzetekkel és bevezetéssel.

A vállalatnak eddig négy kötete jelent meg. Mind a négy gondos kiállításban, lelkiismeretes jegyzetekkel és tudományos előszóval került ki a sajtó alól, s ami fő, mind a négy krónikás korának legkiválóbb, legtekintélyesebb megörökítője, így azok megismerése határozott nyereség a nagy közönség számára.

Értéküket növeli a magyar historia szempontjából az a körül-

mény, hogy a megjelent négy kötet közül három hazánk népvándorlásbeli idejének elsőrendű kútforrása.

Így *Paulus Diaconus* a longobardok, *Jordanes* a gótok, *Menander Protector* az avarok történetét mondja el. Tudott dolog, hogy mind a három nép hosszabb-rövidebb ideig a mai Magyarország különféle helyein lakott, ezért hazánk népvándorlás idejének megirói lépten-nyomon arra vannak utalva, hogy e munkákat forgassák, ismerjék és idézzék.

Paulus Diaconus a longobardokról írt hat könyvében szorgalmas és lelkiismeretes munkával igyekszik mindazt megörökíteni, ami longobárdokkal Skandináviából való kiköltözködésük óta Luitprand király haláláig történt. Munkáját ezen korszak szokása szerint — más írók műveiből állította bár össze, de ott, ahol a nemzeti hagyományokat jegyezte fel, igazi történetírói magaslatra emelkedik. E hagyományok szépségüknél és érdekességüknél fogva nem egy költő fantáziáját termékenyítették meg. Így egy-egy irodalmi mű tökéletes megértéséhez okvetlenül szükséges Paulus Diaconus ismerete.

Jordanes hasonlóképen idegen munkák alapján írta meg a gótok eredetét és tetteit, művének értékét növeli azonban az a körülmény, hogy olyan szerzőket őrzött meg számunkra, akiknek még neveit is csak Jordanes ezen munkájából ismerjük. Művében nem egyszer foglalkozik Magyarország földrajzával, s bár Hunfalvy Pál arról vádolja, hogy «ő kezdi meg országunkra nézve a meséket és a kritikátlan ethnographiát», de maga azonnal megjegyzi, hogy «saját korára s az általa ismert világra nézve Jordanes történelmi és földrajzi forrás».

A harmadik hazánk területének történetében sűrűn emlegetett kútforrás *Menander Protector*, aki «az avaroknak 558—581 közötti történetéről az egyedüli egykorú kútfő, kinek azonfelül a pannoniai és dáciai szlávokra vonatkozó adatai is, melyeket az avarokkal viselt háborúk eseményeinek előadásánál mellőznie nem lehetett, nagyon becsesek». *(Lukinich.)* Menander az «egyedüli egykorú forrás a balkánfélszigeti szlávok legrégibb történetére nézve, főkép arra, miként helyezkedtek el a beköltöző szlávok Traciában, Illyriában és Pannoniában». *(Margalits.)*

Semmi kapcsolatban sincs a magyar történelemmel a vállalat II. kötete *Dino Compagni* «Krónikája», mégis határozott nyereség a magyar tudományos irodalomra, mert 1. elsőrendű kútforrás Firenze történetének 1280—1312-ig terjedő részére, amikor a guelfek és ghibellinek halálos tusájukat vivták, amidőn általános lett a forrongás az irodalomban, a művészetben, a társadalomban, hogy e forrongásból egy páratlan korszak emelkedjék ki: a renaissance; 2. mert hasznos szolgálatot tesz e könyv az irodalomtörténelemben. Dante Divina Commediáját, Dino Krónikája nélkül igazán meg sem lehet érteni. Dino Krónikája történelmi ábrázolása Dante költői allegóriájának. De nemcsak Dante megértését segíti elő, hanem Boccacio novelláihoz is felvilágositó adatokat szolgáltat. A Decameroneban szereplő személyek történelmi vonatkozásaira itt akadunk.

A «középkori krónikások» eddig megjelent négy kötetének fontosságát és tudományos értékét e rövid ismertetések is eléggé igazolják és ha hozzávesszük, hogy minden egyes írót az igazán jó, ma-

gyaros, élvezhető fordításban olvashatjuk, úgy nem kell csodálkoznunk azon, ha úgy a kritika, mint a nagy közönség örömmel vette pártfogásba e derék vállalatot, a vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig a már megjelent köteteket a középiskolák tanári és ifjusági könyvtárainak beszerzésre ajánlotta. *Keller Imre.*

*

A magyar helyesírás szabalyai. Irta Fejes Áron. Ára 50 fill. A Tudományos Zsebkönyvtár, ez a kitünően szerkesztett vállalat, melyben már a legkülönfélébb tudományszakokból jelentek meg jelesnél jelesebb művek, ujabban ismét egy hézagpotló számmal gyarapodot. «A magyar helyesírás szabályai» című füzet ez, melyben a szerző a magyar helyesírás szabályait a ministeri rendelet alapján tárgyalja. Az anyag feldolgozása s az egész mű beosztása olyan, hogy abból a *A tanuló ifjuság és a művelt közönség* a helyesírás kérdéseiben könnyen és biztosan tájékozódhatik s a szükséghez mérten gyorsan szerezhet felvilágositást. Az összetartozó nagyobb részeket külön szakaszokban tárgyalja: a szabályokat érthető, világos rövidséggel és megfelelő példák kiséretében adja: kiterjeszkedik az akadémiai és iskolai helyesírás közti különbségek feltüntetésére; ismerteti az irásjelek használatát; felsorolja a szokottabb rövidítéseket: függelékül pedig terjedelmes (46—92 oldalon), betűsoros helyesirási szójegyzéket közöl. E mű, mely könnyen áttekinthető összeállításával s az anyag teljes feldolgozásával egyetlen a maga nemében, közszükséget képezett s méltó arra, hogy azt minden tanuló, tekintet nélkül az iskola fajokra, megszerezhesse, s mint segédkönyv ott szerepeljen minden intézetben.

Jó szolgálatot fog tenni ez a füzet is. mint a Tudományos Zsebkönyvtár többi füzetei, melyeket ugy a tájékozódni kivánó művelt közönség, mint a fő és középiskolai tanulóifjuság széltében sikerrel használ. A Tudományos Zsebkönyvtár mindegyik száma csak 60 fillérbe kerül s mindenütt kapható. Az eddig megjelent 173 számnak teljes jegyzékét minden könyvkereskedés ingyen küldi meg.

A «NEMZETI NŐNEVELÉS» ELŐFIZETŐI.*

A «Nemzeti Nőnevelés»-re 1905. évre előfizettek:

Ág. hitv. ev. leánynevelő-intézet, Aszód; Barsy Ilona, Berettyó-Ujfalú; Bezsilla Irén, Kassa; Ranolder-intézet, Budapest; Budapesti III. ker. polgári leányiskola; X. ker. rákos-mezei elemi iskola; V. ker. polgári leányiskola; Állami felsőbb leányiskola, Budapest; V. ker., Lipót-téri községi elemi iskola; VI. ker. polgári leányiskola; V. ker., Szemere-utcai községi elemi iskola; Békési községi tanítótestület; Besztercei állami polgári leányiskola; Böszörményi Róza, Nagyharsány; Csécsi Nagy Juliska, Ungvár; Doletskó Zitta, Budapest; Ev, ref. felsőbb leányiskola, Debrecen; De Gerandó Antónia, Kolozsvár; Egan Lujza, Budapest; Erőss Ilona, Budapest; Fábián Ilona, Budapest; Fekete Teréz, Szatmár; Állami polgári leányiskola, Fiume; Füzesséry Elza, Pozsony; Irgalmas nővérek zárdája, Gyergyó-Szent-Miklós; Györgyössy Erzsi Arad; Heinrich Józsa, Kolozsvár; Hauserné Koschevits K., Nagyteremi; Höpper Erzsébet, Losonc; Hantos Kornélia, Kalocsa; Hulitiusné Jahn Gizella, Budapest; Állami polgári leányiskola, Hódmezővásárhely; Izsák Mária, Kőszeg; Király Erzsébet, Cell-Dömölk; Löblné Gross Irma, Szabadka; Lindner Auguszta, Kolozsvár; Lahni Józsefné, Puj; * Löllbach E., Budapest; dr. Láng Margit, Budapest; Ev. ref. felsőbb leányiskola, Miskolcz; Polgári leányiskola, Makó; Községi polgári leányiskola, Nagyszombat; Pápay Ferenc, Budapest; özv. Perényi Mártonné, Budapest; Paukovich Szeréna, Szabadka; Poznán Jolán, Pancsova; Robitsek Irma, Budapest; Riecsánszky Matild, Mosóc; Állami polgári leányiskola, Segesvár; Polgári leányiskola, Siklós; özv. Schütz Jánosné, Kis-Tószeg; dr. Schmidt Mariska, Budapest: Szekula Katinka, Brassó; Stefancáné Duma Eufemia, Belényes; Ev. ref. felsőbb leányiskola, Szatmár; Stark Ella, Turdosin; Szirmai Oszkárné, Budapest; gróf Teleki Sándorné, Gyömrő; gróf Teleki Iska, Budapest; Taussig Vilmosné, Szabadka; Udvarhelyi Ilona, Szabadka; Állami polgári leányiskola, Ujvidék; Valkovszky Olga, Nagy-Kikinda; Vasek Mária, Budapest; Angol kisasszonyok intézete, Veszprém; Winkler Edit, Abaujnádasd.

* A megelőző kimutatások az 1905. évi füzetekben van. *Szerk.*

A «Nemzeti Nőnevelés» 1906. évfolyamára előfizettek 1906 január 22-ig:

(A *-gal jelöltek félévre fizettek elő.)

Állami polgári leányiskola, Aranyosmaróth; Ág. hitv. ev. leánynevelő-intézet, Aszód; Bartholomeidesz Adél, Rozsnyó; Botta Anna, Fogaras; Bezsilla Irén, Kassa; Állami polgári leányiskola, Beregszász; Állami elemi leányiskola, Békéscsaba; Orsz. Nőképző-egyesület Veres Pálné leányiskola, Budapest; Vakok budapesti m. kir. orsz. intézete; Magyar Tisztviselők Orsz. Egyesülete, Budapest; I. ker. községi felsőbb leányiskola, Budapest; III. ker. Üröm-utcai elemi iskola tantestülete; III. ker. Lajos-utcai községi elemi népiskola; I. ker. Szemere-utcai községi elemi iskola; III. ker. Timár-utca községi elemi iskola; VIII. ker. Rökk Szilárd-utcai községi elemi iskola; VII. ker. Wesselényi-utcai községi elemi iskola; I. ker. Czakó-utcai községi elemi iskola; IX. ker. községi felsőbb leányiskola; VIII. ker. Madách-utcai községi elemi iskola; VI. ker. Lőportár-dülői községi elemi iskola; VI. ker. községi polgári leányiskola; I. ker. Szarvastéri községi elemi iskola; Polgári leányiskola, Czegléd; Carvin Piroska, Fiume; Tanító-testület. Csanád-Palota; Csik Mária, Szeged; Diósgyőri m. k r. állami iskola; Állami polgári leányiskola, Dicsőszentmárton; Állami elemi népiskola, Dombovár; Községi polgári leányiskola, Dobsina; Egan Lujza, Budapest; Ecker Auguszta, Budapest; Erőss Ilona, Budapest; Róm. kath. polgári leányiskola, Érsekujvár; Állami felsőbb leányiskola, Eger; Ev. elemi és polgári iskola, Budapest; Állami tanítónőképző-intézet, Eperjes; Fodor Riza, Budapest; Fábián Ilona, Budapest; Fizély Julia, Ujvidék; Fábry Erzsébet, Dobsina; Állami polgári leányiskola, Fogaras; Állami tanítónőképző-intézet, Győr; Állami polgári leányiskola, Győr; A Mária Dorothea-Egyesület győrvidéki köre; Polgári iskola, Galgócz; özv. Herich Károlyné, Budapest; özv. Hönig Henrikné, Alsódabas; Állami polgári leányiskola, Hosszúfalú; Állami óvónőképző-intézet, Hódmezővásárhely; Izsák Mária, Kőszeg; Ev. nép- és polgári leányiskola, Igló; Kröpfelné Bömches Vilma, Gyulafehérvár; Koleszár Mária, Abauj-Enyiczke; Krompecher Irén, Bodrogolaszi; Kolbenheyer Blanka, Budapest; Kertscher Sándor, Késmárk; Állami polgári leányiskola, Keszthely; Községi elemi népiskola, Keszthely; Állami polgári leányiskola, Kecskemét; Állami felsőbb leányiskola, Kolozsvár; Löblné Gross Irma, Szabadka; Polgári leányiskola, Losoncz; Irgalmas nővérek intézete, Léva; *Mitták Erzsébet, Hrussó; Ev. ref. felsőbb leányiskola, Miskolcz; Állami elemi iskola, Magyaróvár; Állami felsőbb leányiskola, Máramaros-sziget; Nemecskay Irma, Budapest; *Nitsche Irén, Budapest; Állami elemi iskola, Nagytapolcsány; Ev. ref. tanítónőképezde, Nagyvárad; Államilag segélyezett községi polgári leányiskola, Nagyszombat; Állami polgári leányiskola, Nagykanizsa; Római kath. felsőbb leányiskola, Nyitra; Községi polgári leányiskola, Nagykőrös; Állami polgári leányiskola, Nagyenyed; Állami polgári leányiskola, Nagyszeben; Odor Emilia Budapest;

Állami elemi népiskola O-Pécska; Allami polgári iskola, Orosháza; Paukovich Szeréna, Szabadka; Pécs és Vidéke tanítónők egyesülete: Pápay Ferenc, Budapest; Pfendesack Irén, Szeged; Állami tanítónőképző-intézet, Pozsony; Szerb felső leányiskola, Pancsova; Reizer János, Szatmár; Rabl Irma, Győr; Ranolder-intézet, Budapest; Ág. ev. polg. leányiskola, Rozsnyó; Sárcsevics Betty, Budapest; * Szentirmay Izabella, Kunágota; Stampfel Károly, Pozsony; Állami polgári leányiskola, Segesvár; Szent-Orsolya-rendiek intézete, Sopron; Állami felső leányiskola, Szilágysomlyó; Sümegi felső leányiskola; Polgári leányiskola, Szekszárd; Állami elemi iskola, Szakolcza; Államilag segélyezett községi felső leányiskola, Szakolcza; Állami elemi iskola, Segesvár; Városi felsőbb leányiskola, Székesfehérvár; Állami polgári leányiskola, Szászváros; Polgári leányiskola, Szombathely; Kath. főelemi iskola, Sopron; Állami felsőbb leányiskola, Sopron; I. községi elemi iskola, Szombathely; gróf Teleki Sándorné, Budapest; Toldi Lajos, Budapest; Tóth Bálintné, Veszprém-Varsány; Tabódy Ida, Pozsony; Állami felsőbb leányiskola Temesvár; Állami felsőbb leányiskola, Trencsén: Állami polgári leányiskola, Ungvár; Angol kisasszonyok intézete, Veszprém; * Weiser Karola, Nagyszentmiklós; Weiler Stefánia, Budapest; Állami polgári iskola, Zalaegerszeg; Allami polgári leányiskola, Zalatna.

*

A *kiadóhivatal* megküldi összes régi előfizetőinknek folyóiratunk első füzetét és tisztelettel kéri az előfizetés megújítását; kéri az előfizetési pénzeknek a mellékelt postautalványon való beküldését és a *lakás-címek* pontos feljegyzését. Akik a folyóiratot tovább járatni nem óhajtják, kegyeskedjenek azt az első füzet visszaküldésével jelezni.

*

Pályázati felhivás. A siketnémák budapesti áll. intézetének első osztályaiba a következő tanévre 45 uj növendék fog felvétetni. Ezen kivül a felsőbb osztályokba felvételt nyernek oly siketnémák is, a kik eddig valamely vidéki intézetben tanultak ugyan, de a kiknek szülői időközben a székesfővárosban vagy annak közelébe költöztek. A vidéki 6 osztályu intézeteket végzett siketnémák itt a VII. és VIII. osztályokban folytathatják tanulmányaikat. Végül a megfelelő felsőbb osztályokba felvétetnek olyan gyermekek is, akik népiskolai tanulmányaik közben siketülvén meg, ott megtanulják a beszédnek szájról való leolvasását s ez uton elemi ismereteiket kiegészítik. A felvételek vallásra nemre és nemzetiségre való tekintet nélkül a folyamodványok beérkezésének sorrendjében fognak eszközöltetni. Az érdeklődőknek részletes tájékoztatást és felvételi nyomtatványokat egyszerű levélbeli megkeresésre dijtalanul küld az intézet igazgatósága (VIII. Mosonyi-u 5. sz.).